

*Gesprekken met politieke
kopstukken #TK2017*

**‘Dan
stemmen
ze maar
op mij’**

**Vrij Nederland
eBook**

'Dan stemmen ze maar op mij'

Gesprekken met politieke kopstukken in de aanloop naar 15 maart

Vrij Nederland 2017

© 2017 *Weekbladpersgroep BV, Amsterdam.*

Inleiding

Hoe te kiezen? Lees dit boek!

Nog nooit zijn er zoveel zwevende kiezers geweest als aan de vooravond van de verkiezingen op 15 maart. Misschien heb je zelf nog geen keuze gemaakt en kan deze uitgave je daarbij helpen: voilà ons eerste ebook, een bundel van de serie interviews die we de afgelopen maanden maakten met politieke kopstukken. Indringende gesprekken zijn het, waarin we hebben geprobeerd dóór te vragen, voorbij de verkiezingspraat waarvan we deze weken al zoveel om onze oren krijgen. Wat beweegt de politieke leiders echt? En hoe moet het verder met Nederland?

Met Lodewijk Asscher gingen we vlak voor de verkiezingen op pad naar Amsterdam-West. De geplaagde PvdA-leider zette uiteen waarom hij door wil gaan, ook als de PvdA straks maar twaalf zetels haalt. Sybrand Buma, wiens CDA een wederopstanding meemaakt, legde uit waarom hij zichzelf in ideologisch opzicht als de échte uitdager van Mark Rutte beschouwt. We gingen houthakken met Alexander Pechtold van D66 en spraken over zijn liefde voor het ambacht, in Den Haag en in het bos. Rijzende ster Jesse ‘Jessias’ Klaver van GroenLinks interviewden we samen met ‘Ed Raket’ Nijpels die in de jaren tachtig furore maakte als de jongste fractievoorzitter ooit. Tijdens een wandeling met Ron Meyer door de voormalige mijnstad Heerlen verklaarde de coming man in de SP waarom zo veel mensen een middelvinger opsteken naar de gevestigde orde. Gert-Jan Segers van de ChristenUnie, de politieke evangelist, liet zien dat ook in Ede de kloof tussen ‘wij’ en ‘zij’ moet worden overbrugd. Henk Krol, de veel bekritiseerde aanvoerder van 50Plus, bleek zich regelmatig een ‘popster’ te voelen als hij op straat door enthousiaste ouderen wordt aangesproken. Tunahan Kuzu en Selçuk Öztürk van DENK verweerden zich in een stevig gesprek tegen de verwijten dat ze bij de Lange Arm van Ankara zouden horen. Met Ancilla van de Leest, boegbeeld van de Piratenpartij, bezochten we een hackerspace in de bossen bij Arnhem waarvandaan de Piraten de politiek hopen te veroveren. En in zijn campagnehok in Amsterdam legde Bart Nijman van GeenPeil uit hoe hij de democratie radicaal wil vernieuwen.

Omdat Geert Wilders alleen via Twitter met ons communiceert voegden we fraai verhaal toe van Freke Vuijst, waarin zij onthulde hoe innig de contacten zijn tussen de PVV-leider en de nieuwe machthebbers in het Witte Huis.

En als toegift hebben we voor u het veelbesproken portret dat we eerder maakten van Mark Rutte, het ‘natte zeepje’. Als de behendige VVD-leider tóch weer de verkiezingen weet te winnen, kunt u hier lezen waarom. Of wordt Sybrand Buma premier? Asscher en Klaver maken hem opzichtig het hof, ook in onze interviews, maar de Friese burgemeesterszoon moet daar nog niks van hebben. Zoals Buma het zelf uitdrukte: als ze me zo leuk vinden, dan stemmen ze maar op mij.

Thijs Broer en Max van Weezel

Lodewijk Asscher (PvdA): 'Ik ga sowieso door, ook met twaalf zetels'

Thijs Broer en Max van Weezel

Lodewijk Asscher vindt dat hij als vicepremier veel heeft bereikt in het kabinet. Maar in de peilingen blijft zijn partij hangen op zwaar verlies, en in de televisiedebatten heeft hij het moeilijk. Intussen richt de PvdA-lijsttrekker zich 'zo stoïcijns mogelijk' op zijn eigen verhaal. 'Ik snak ernaar een keer dit land te besturen met gelijkgestemden, en niet met de VVD.'

Net als Lodewijk Asscher het Mercatorplein in Amsterdam-West betreedt en zich bij de knalrode campagnebus van de PvdA laat fotograferen verdwijnt de zon achter de wolken. Zal je altijd zien. Maar de PvdA-leider blijft onverstoorbaar glimlachen en stapt even later de Jan Evertsenstraat in om rode rozen uit te delen aan het winkelend publiek, omstuwd door een tros campagnemedewerkers in rode jasjes. In een buurthuis om de hoek wordt Asscher geestdriftig begroet door een groepje oudere heren in djellaba, terwijl ze druk door elkaar heen praten in Berbers en Nederlands. De lijsttrekker geniet er zichtbaar van: als wethouder van Amsterdam kwam hij vaak in deze volkswijk, ooit een rood bastion.

Na een half uurtje is het bezoek alweer voorbij en zoekt Asscher in de dienstauto naar het Transformatorhuis op het nabijgelegen Westergasfabriekterrein. Daar wordt hij verwacht als één van de sprekers op de openingsmanifestatie van 'Wij zijn Nederland', een platform van betrokken burgers uit de culturele wereld die 'genoeg hebben van het geschreeuw'. Bij de deur van het oude industriële gebouw deelt oud-PvdA-minister Ella Vogelaar flyers uit. Terwijl een Amsterdamse rapper begeleid door dreunde bassen een nummer over Nelson Mandela ten gehore brengt ('Yo, I am Nelson'), staat Asscher in de menigte licht nerveus zijn speech door te nemen op een blaadje papier. Eenmaal op het podium zegt hij: 'Waar ik van droom is dat wat hier gebeurt op een dag niet meer gezien wordt als een tegengeluid. Maar vandaag is het wél nodig. Het is tijd om te laten zien dat het stille, grijze midden niet meer stil is. Dit is wat ik geloof: dat de meeste Nederlanders mét elkaar in vrijheid willen leven. Dát is vaderlandsliefde.' En tot besluit: 'Er is één toekomst, één boodschap, één weg: wij zijn Néderland! Dank jullie wel!' Terwijl het applaus opklatert is Asscher alweer met een

glimlach op weg naar buiten.

Bij het verkiezingsdebat in Carré de volgende avond heeft de PvdA-leider het een stuk lastiger. Dit moet een doorbraak in de campagne worden zoals die van Diederik Samsom bij de vorige verkiezingen: na zijn opvallende optreden in één de televisiedebatten in 2012 steeg de PvdA snel in de peilingen. Maar als Asscher door interviewer Diana Matroos vinnig wordt ondervraagd – was het wel een goed idee Samsom als partijleider weg te sturen? Waar is het Asscher-effect? – laat hij zich voortdurend onderbreken, beleefd als hij is. Na afloop, terwijl de andere lijsttrekkers en hun campagneteams in opgewekte stemming met elkaar napraten, verlaat Asscher met zijn medewerkers snel het pand. Hun bewolkte gezichten spreken boekdelen: dit was niet de *game changer* waarop ze zo vurig hadden gehoopt.

Een dag later in een Amsterdams grand café zegt Asscher dat hij niet ontevreden was over wat hij wél heeft kunnen zeggen. ‘Maar ik vind het format van zulke debatten wel frustrerend. Het lijkt meer om entertainment te gaan dan om politiek. Ik had het leuk gevonden met Rutte te debatteren, maar dat kon niet: met wie je debatteert wordt door loting bepaald. En bij onderwerpen die niet aan je zijn toegewezen krijg je maar dertig seconden om op anderen te reageren. De kijkers snappen daar niks van, en volgens mij vinden ze het irritant: die willen het antwoord óók wel een keer horen. Zeker nu zoveel mensen nog niet weten wat ze moeten stemmen.’

Volgens een eerste peiling van RTL was Jesse Klaver de ‘winnaar’ van het debat, en bungelde u onderaan.

‘Tja, de peilingspecialisten vonden dat die peiling [aan alle kanten rammelde](#). *So be it*, ik heb geen tijd daar lang bij stil te staan. Ik richt me zo stoïcijns mogelijk op mijn eigen verhaal. Ik wil laten zien dat ik als vicepremier goed en betrouwbaar mijn werk heb gedaan, en vertellen hoe ik vind dat het verder moet met Nederland. Ik ben ervan overtuigd dat daar behoefte aan is. Vorige week was ik vierentwintig uur in het dorpje Westerbroek in Groningen, waar ik afgelopen jaar heb geholpen te voorkomen dat het schooltje zou worden gesloten. Daar merkte ik dat mensen snákken naar een serieus gesprek. Er wordt in de politiek veel gepraat over de woedende kiezer die niet wordt gehoord, maar er is een veel grotere groep kiezers die helemaal niet boos zijn, maar misschien wel

ongerust. Die gewone mensen worden nu vergeten in het mediageweld. Dáár moeten we ons op richten.’

De vraag is of u nog de tijd hebt die gewone kiezers voor u te winnen: de verkiezingen komen snel dichterbij.

‘Het ziet er naar uit dat veel mensen hun keuze zo lang mogelijk gaan uitstellen. De laatste 48 uur worden bepalend.’

Welke politici praten de boze kiezer het meest naar de mond?

‘Wilders is een evident voorbeeld, en Henk Krol. Wat hij doet is beledigend voor ouderen: hij doet het voorkomen alsof ze alleen maar met hun poen bezig zijn, en het prima vinden dat hij desnoods met de PVV gaat regeren. Ik kom zelf ook wel eens boze kiezers tegen, maar de meeste mensen die ik spreek zijn zoals ikzelf: een mengeling van zorgen en optimisme. In het Noordelijke Lijsttrekkersdebat in Groningen kregen we de stelling “De woedende kiezer heeft gelijk”. Ik heb als één van de weinigen tegen gestemd. Als je daarin meegaat is er maar één mogelijkheid: dan kan je alleen maar doen alsof je nóg bozer bent. Ik geloof daar niet in. Als je serieus in gesprek gaat, kom je erop uit dat we in een land leven waar heel veel goed gaat, maar waar het niet vanzelfsprekend is dat het zo blijft. Daar moeten we heel zorgvuldig aan werken. Als ik de afgelopen jaren iets heb geleerd, is het dat er geen eenvoudige oplossingen zijn. Regeren is vaak: twee stappen vooruit, een stap achteruit. Dat kan niet anders in een coalitieland als Nederland: we móeten tot compromissen bereid zijn. Maar daar is in de huidige mediacultuur weinig ruimte voor.’

Wordt u er depressief van als Maurice de Hond laat weten dat de PvdA gezakt is van 12 naar 10 zetels in zijn peilingen?

‘Dat vind ik niet leuk. Ik doe dit werk omdat ik erin geloof. Dan is het fijn als je ook gesteund wordt.’

Hoe komt het dat de PvdA zo ver is weggezakt?

‘Dat moet je aan Maurice de Hond vragen. Het is er in ieder geval een teken van dat veel mensen nog steeds de kat uit de boom kijken. Verontrustend vind ik vooral dat de linkse partijen gezamenlijk

kleiner zijn dan ooit.’

Tegen alle verwachtingen in is dit kabinet erin geslaagd de rit uit te zitten en ook nog vrijwel het gehele regeerakkoord uit te voeren. De economie trekt aan, de werkloosheid daalt snel. In andere tijden was dat een ticket geweest voor een klinkende verkiezingsoverwinning. Waarom krijgt juist de PvdA daar zo weinig waardering voor?

‘We hebben ook nog te maken gekregen met onverwachte gebeurtenissen, zoals de ramp met de MH17, het terrorisme in Europa en de vluchtelingenstroom uit Syrië. We zijn daar goed doorheen gekomen, Nederland staat er veel beter voor dan in 2012 toen we begonnen. Maar de PvdA én de VVD staan laag in de peilingen.’

De PvdA nog veel lager dan de VVD. Waar ligt dat aan?

‘We zijn onvoldoende in staat geweest uit te leggen wat regeren betekent: dat je niet alles kunt waarmaken wat je wil, dat je compromissen moet sluiten.’

Dat heeft de PvdA toch juist wél gedaan? Diederik Samsom heeft in 2012 de verkiezingen gewonnen met zijn ‘eerlijke verhaal’: de boodschap dat hij juist géén loze beloftes wilde doen.

‘Mensen hadden toch hoge verwachtingen van ons. Daar komt bij dat de eerste twee jaar van het kabinet door de bezuinigingen heel zwaar zijn geweest voor de kiezers. Dat zijn ze niet vergeten.’

De kiezers zijn dus boos over het verbreken van beloften die de PvdA niet heeft gedaan. Hoe logisch is dat?

‘We hebben de politiek teveel als een aparte werkelijkheid gezien. We hebben gedacht: als we verstandige beslissingen nemen zal de kiezer dat op den duur begrijpen. Maar zo is het in de samenleving niet ervaren. We hebben niet met genoeg trots uitgedragen wat we wél hebben bereikt. En er is al jaren een groeiende onzekerheid in de samenleving: hou ik mijn baan wel? Is mijn pensioen veilig? Hoe zullen mijn kinderen het straks hebben? We hebben de afgelopen jaren het beleid naar links getrokken, maar we hebben toch veel kiezers teleurgesteld. Daarom moeten we nu zuurstof geven aan het optimisme. Dat doen we nu ook als PvdA, bijvoorbeeld met het plan miljarden

te investeren in banen en in onderwijs.’

Maar als u zulke maatregelen bekendmaakt, wordt meteen geroepen: daar komt Asscher nu mee, waarom heeft-ie dat niet veel eerder gedaan?

‘Nou, omdat dat in de financiële crisis niet kón. Daarom reageer ik ook zo fel op Sybrand Buma, die nu met zulke verwijten komt. Van de kiezer kan ik dat heel goed begrijpen, maar van Buma vind ik het hypocriet. Het CDA heeft na de samenwerking met de PVV een grote chaos achtergelaten. Maar de afgelopen periode stonden ze aan de kant zonder een poot uit te steken. En dan nú gaan roepen dat wij het allemaal anders hadden moeten doen.’

Buma spreekt nu over herstel van normen en waarden, na de kaalslag van dit kabinet.

‘Ik vind het bizar dat Buma de morele revolutie predikt terwijl hij zelf een groot voorstander was van samenwerking met de PVV tijdens de vorige kabinetsperiode. Dat kabinet is niet gevallen om principiële redenen – dat was tenminste nog iets geweest – maar omdat Wilders zelf wegliep. De verhalen die Buma nu vertelt over de joods-christelijke traditie, over gezonde vaderlandsliefde en het zingen van het Wilhelmus, zijn nostalgie. Het moet niet om heimwee gaan, maar om de toekomst.’

Raken die morele verwijten van Buma u extra omdat u zelf als politicus graag een beroep doet op de moraal?

‘Ik vind het een belangrijke taak van politieke leiders om voorop te gaan. Je politieke handelen moet moreel geladen zijn. Daar zouden Buma en ik elkaar in moeten kunnen vinden, maar dat lukt niet als hij met zulke gratuite kritiek aan komt zetten.’

Buma pleit voor ‘gezonde vaderlandsliefde’, u voor ‘progressief patriottisme’. Daar moeten raakvlakken zijn. Wat gaat er dan mis?

‘Buma is niet oprecht bezig. Dat is het probleem.’

U heeft hem een opening geboden door uw voorkeur uit te spreken voor een centrum-links kabinet, dus mét het CDA. Buma veegde dat meteen van tafel.

‘Dat was ouderwetse campagnepraat van hem. Mijn overtuiging is dat de mensen klaar zijn met het neoliberale denken. Mijn idee is dat we in deze tijd met het CDA een andere koers in kunnen zetten. Samenwerken op basis van gemeenschapswaarden past in deze tijd. Daar zou het CDA bereid toe moeten zijn. Een alternatief vormgeven kan je niet in je eentje.’

Maar Buma zegt heel hard nee. Dat kan bij de formatie tot een hopeloze impasse leiden.

‘Ik weet niet of dat zo is. Dat hangt van de verkiezingsuitslag af. We hebben de afgelopen jaren binnen de coalitie zó veel gevechten moeten leveren over dingen die normaal zouden moeten zijn dat ik liever niet verder wil met de VVD.’

Leg dat eens uit. Tot nu toe kregen we altijd te horen dat de verhoudingen in het kabinet zo collegiaal waren en dat u zo ’n goede relatie met Rutte had.

‘Het wás ook heel collegiaal. Mark Rutte en ik hebben veel respect voor elkaar. Het was goed voor het land dat we in 2012 als de twee grootste partijen middenin de crisis zijn gaan regeren. Maar onze politieke opvattingen zijn totaal verschillend.’

Welke moeizame gevechten heeft u dan geleverd in de coalitie?

‘Kijk naar het Sociaal Akkoord dat we hebben gesloten met de werkgevers en de werknemers. De VVD baalde er enorm van dat dat akkoord er überhaupt kwam. Maar wij wilden moderne slavernij en uitbuiting op de arbeidsmarkt bestrijden. Dat was een gevecht. En we hebben op allerlei terreinen – de belastingen, de toeslagen – een rechtvaardige inkomensverdeling doorgevoerd. Dat ging ook niet vanzelf. Ik snak ernaar een keer dit land te besturen met gelijkgestemden, en niet met de VVD. Dat kan overigens andersom ook gelden hoor: misschien willen ze bij de VVD heel graag af van Lodewijk Asscher, die linkse rakker.’

Als u vindt dat u zo veel bereikt hebt in het kabinet, waarom heeft u dat dan niet de inzet van de campagne gemaakt? Nu begint u alleen over wat er allemaal ánders moet.

‘Campagnes moeten niet gaan over wat er gebeurd is, maar over de toekomst. De VVD en de PvdA zijn geen fusiepartij. We moeten nu verder.’

Dus zet u dit kabinet over boord. Dat is een lastige boodschap voor een vicepremier.

‘Nee, ik gooi het niet weg. Dit zijn alleen nieuwe verkiezingen, in een tijd die om andere antwoorden vraagt.’

Maar u sluit de VVD ook niet uit, zoals de SP wél doet.

‘Ik sluit de VVD niet op voorhand uit omdat ik vind dat je in de Nederlandse politiek niet te beroerd moet zijn om samen te werken.’

Waarom wilt u dan liever verder met Buma, behalve omdat u raakvlakken ziet op het gebied van de normen en waarden en het gemeenschapsdenken?

‘Omdat het CDA op het terrein van de arbeidsmarkt minder liberaal is dan de VVD. Buma steunt bijvoorbeeld mijn voorstel om de arbeidsmigratie uit Oost-Europa te begrenzen.’

Maar verder is Buma knoertrechts. De duurzaamheidsplannen van GroenLinks en de PvdA vindt hij [‘linkse dagdromen’](#). En Buma suggereert voortdurend dat moslims zich maar moeten aanpassen aan onze superieure joods-christelijke cultuur.

‘Samenwerken met het CDA zal niet makkelijk zijn, maar wel makkelijker dan met de VVD.’

U wilde een links pact met GroenLinks en de SP, maar dat is er niet gekomen. Wat is er misgegaan?

‘Er is niet veel misgegaan. We werken in veel opzichten samen, bijvoorbeeld met de SP over de plannen voor de arbeidsmarkt, waar we flexibilisering willen tegengaan.’

Dat is maar één onderwerp. Ging het mis toen de SP het Nationaal Zorgfonds een breekpunt noemde?

‘Daar waren we het niet helemaal over eens. Ik heb veel met Emile Roemer gepraat en ook met Jesse Klaver. Ik had het mooi gevonden als ik een echt stembusakkoord met ze had kunnen sluiten. Maar als je door je ooghaan kijkt kun je al gezamenlijke elementen zien voor een nieuw regeerakkoord, zoals meer zekerheid op de arbeidsmarkt en meer samenwerking en minder marktwerking in de zorg.’

U pleit de laatste maanden voor 'progressief patriottisme'. Wat bedoelt u daarmee?

'Ik heb al jaren goed contact met Britse sociaaldemocratische denkers als David Goodhart en Maurice Glasman. Zij hebben al vroeg gewezen op de grote behoefte die mensen hebben aan eigenheid, aan gemeenschap, aan trots kunnen zijn op wie je bent en waar je vandaan komt. Zulke gevoelens zijn te belangrijk om aan rechts over te laten. Het past ook heel goed bij links om trots te zijn op oer-Nederlandse bedrijven als de KLM, op de verzorgingsstaat, op de vrijheid, op gelijke rechten voor homo's die in Nederland hand in hand over straat kunnen lopen. Als mensen zich steeds onzekerder voelen door wat er in de wereld gebeurt, zoals de laatste jaren, wordt de behoefte aan zulke gezamenlijke symbolen steeds groter. Dat sentiment kan makkelijk omslaan in het: "Nederland is van ons" van Wilders, maar je kunt het ook op een progressieve manier vormgeven, als bindende kracht, gericht op de toekomst.'

Is de PvdA teveel de partij van de kosmopolieten geweest?

'Het is een slingerbeweging. In de jaren negentig is de PvdA teveel de kant van het kosmopolitisme op gegaan, maar Wouter Bos heeft al een jaar of tien geleden gezien dat de samenleving veranderde, en dat we meer oog moesten hebben voor de andere kant: voor de groeiende onzekerheid en de behoefte van mensen aan vaste grond onder de voeten. Dat gevoel moeten we erkennen en de ruimte geven, maar wel op een constructieve manier. Dat noem ik progressief patriottisme.'

Uw zusterpartijen hebben het bijna overal in Europa moeilijk. Waar liggen de kansen voor de sociaaldemocratie?

'Nou, in Duitsland schiet de SPD met Martin Schulz als lijsttrekker onverwacht omhoog in de peilingen. Dat is hoopgevend. Hij neemt afstand van de Agenda 2010 van Gerhard Schröder, die ervoor heeft gezorgd dat er in Duitsland een leger van werkende armen is ontstaan. Overal in Europa is de ongelijkheid op de arbeidsmarkt gegroeid. Elke fotograaf die ik tegenkom is niet verzekerd, omdat ze als zzp'ers de premie niet kunnen betalen. Ik vind dat onacceptabel, in een land waar we de lasten samen willen dragen. Het tegengaan van de flexibilisering moet voor sociaaldemocratische partijen een speerpunt zijn. En we moeten eraan werken dat in de zorg niet de efficiency en de competitie tussen zorgverzekeraars en ziekenhuizen voorop staan, zoals nu veel te veel het geval is, maar samenwerking tussen huisartsen, ziekenhuizen en verzekeraars. Ook in de zorg moet het gaan om

waarden die in wezen sociaaldemocratisch zijn: solidariteit, zorg voor elkaar. In al die ontwikkelingen kunnen de sociaaldemocratische partijen een leidende rol spelen. Juist in een samenleving die steeds meer dreigt te fragmenteren is de sociaaldemocratie noodzakelijker dan nooit.’

U wil graag een verbindende rol spelen, maar wat komt daar straks nog van terecht als uw hoger opgeleide kiezers weglopen naar GroenLinks en D66, de blanke lager opgeleiden naar de SP en de PVV, de ouderen naar 50Plus en de kiezers met een migrantenachtergrond naar DENK?

‘Als die ontwikkeling doorgaat hebben we straks 17 miljoen politieke partijen: voor iedereen één. Des te belangrijker is het dan dat er ten minste één partij is die mensen samenbrengt.’

Dat klinkt mooi, maar vanwege het harde integratiebeleid waar u de boze burger mee wilde paaien zijn Kuzu en Öztürk uit de PvdA vertrokken, mét hun Turks-Nederlandse kiezers.

‘Het is spijtig dat Kuzu en Öztürk zich niet in mijn plannen konden vinden, maar mijn integratiebeleid was geen strategische keuze. In een samenleving met zo veel verschillende culturen heb je duidelijke spelregels nodig. Als dat als “hard” wordt opgevat, zegt dat meer over de verwaarlozing van dat onderwerp in het verleden dan over mijn beleid. Ik zie het als mijn opdracht de samenleving in te richten in het belang van een ieder. En daar horen duidelijke regels voor nieuwkomers bij.’

Bij het verkiezingsdebat van RTL stemde u tegen de stelling: “We moeten in Nederland meer vluchtelingen opnemen”. Wat zagen we daar gebeuren? Asscher op de Wilders-tour?

‘Nee, dat deed ik niet om electorale redenen. Het wantrouwen in de politiek neemt alleen maar toe als politici blijven zeggen dat het aantal vluchtelingen dat we opnemen onbegrensd is. De verzorgingsstaat, waar immigranten aanspraak op kunnen maken, kán niet zonder begrenzing.’

De vraag was niet of er meer migranten moeten worden toegelaten, maar meer vluchtelingen.

Volgens internationale verdragen móeten we mensen opvangen die op de vlucht zijn voor oorlog of vervolging. Erg principieel is het niet om dan te roepen dat er niet meer vluchtelingen bij mogen.

‘Die verplichting hebben we inderdaad: voor opvang te zorgen. Ik vind het ook helemaal niet nodig

het Vluchtelingenverdrag op te zeggen. Maar dat betekent niet dat iedere vluchteling aanspraak moet kunnen maken op het *burgerschap* in Nederland. Die begripsverwarring grijpt mensen naar de keel. We doen nu al meer dan we volgens de verdragen moeten doen. Volgens de Europese regels kunnen we veel meer asielzoekers terugsturen naar het land waar ze de EU binnen zijn gekomen dan nu het geval is. Eerst zullen we de vluchtelingen ook eerlijker over de Europese lidstaten moeten verdelen. Het punt is: we móeten grenzen stellen. Als de linkse partijen dat niet inzien, wordt de maatschappelijke onvrede alleen maar groter.’

Stel dat de PvdA bij de verkiezingen maar twaalf zetels krijgt, zoals de peilingen maandenlang hebben laten zien: gooit u dan de handdoek in de ring?

‘Nee, ik ga sowieso door, ook met twaalf zetels.’

Twaalf zetels betekent: zesentwintig zetels minder, de grootste nederlaag van de PvdA in de geschiedenis. Zelfs groter dan die van Ad Melkert in 2002. En u wilt aanblijven?

‘Ja. Bedenk goed: in dit politieke landschap kunnen we als we halveren nog de tweede partij van het land worden.’

En u wilt het liefst blijven regeren?

‘Ik zou het raar vinden dat uit te sluiten. Het hangt helemaal af van de verkiezingsuitslag en de afspraken die we daarna kunnen maken. Maar het hoeft helemaal geen hopeloze formatie te worden. Als je een coalitie probeert te sluiten met de PVV, DENK, 50Plus en de Partij voor de Dieren wordt het helemaal niets. Onze opdracht in de politiek is niet alleen maar voor onze eigen groep op te komen en elkaar te bestrijden, maar samen te werken aan een samenleving die iederéén de beste kansen biedt. Ik ben ervan overtuigd dat we een antwoord op de vragen van deze tijd kunnen formuleren waar veel partijen zich achter kunnen scharen. Als je solidariteit en gemeenschapszin voorop stelt, kan je een geweldig akkoord voor elkaar krijgen.’

Als dat niet lukt en u belandt in de oppositie, blijft u dan ook aan als partijleider?

‘Ja.’

Er zijn mensen die zeggen: Asscher is eigenlijk bezig met een campagne om weer vicepremier te worden, hij wil het land blijven besturen en helemaal niet in de oppositie.

‘Ik ben mijn carrière begonnen in de Amsterdamse gemeenteraad. Als bestuurder heb ik altijd geprobeerd activistisch te blijven. Ik zit er niet voor mijn lol. Ik wil mijn talenten inzetten voor iets dat groter is dan ikzelf. Als we veel zetels kwijtraken is het extra hard nodig een beweging op gang te brengen tegen de xenofobie en het zondebok-denken. Die beweging wil ik aanvoeren. Dat kan ook heel goed vanuit de oppositie, als het nodig is. Ik blijf hoe dan ook de partij leiden.’

In Trouw heeft u zichzelf vergeleken met Mozes.

Grinnikend: ‘Ja, dat was misschien een beetje gewaagd.’

Mozes zwierf veertig jaar door de woestijn. Hoe lang bent u straks met uw volk onderweg?

‘Als we het héél goed doen komen we er misschien wel achter dat we al met z’n allen in het Beloofde Land leven.’

Sybrand Buma (CDA): 'In ideologisch opzicht ben ik de échte uitdager van Mark Rutte'

Thijs Broer en Max van Weezel

Lange tijd zat hij met het CDA in het verdomhoekje – de premier noemde hem een ‘pruilende peuter’. Nu wordt Sybrand Buma beschouwd als een onmisbare factor in een nieuwe coalitie en regent het huwelijksaanzoeken. Een gesprek over het herstel van het CDA, zijn weerzin tegen ‘linkse dagdromen’ en zijn joodse wortels. ‘Als ik me meld bij Netanyahu krijg ik zó een Israëliisch paspoort.’

In de hal van het Tweede Kamergebouw stapt Sybrand Buma op een groep jonge bezoekers af die net een rondleiding krijgen. ‘Aha, uit Leeuwarden!’ zegt hij. ‘Dat is mooi, ik kom ook uit Friesland!’ Glimlachend gaat hij met ze op de foto. De lijsttrekker van het CDA oogt ontspannen, ondanks zijn krankzinnig volle agenda in campagnetijd en de druk van de verkiezingsdebatten die net begonnen zijn. Geen wonder dat Buma zo goedgeluimd op de foto wil: in de peilingen is het CDA al maanden bezig met een gestage opmars.

Hoe anders was het in 2012, toen niemand nog een stuiver gaf voor de politieke toekomst van Sybrand Buma. Onder zijn lijsttrekkerschap verloor het CDA acht zetels, na een mislukt kabinet met de PVV als gedoogpartner. Het CDA belandde roemloos in de oppositie. De koppige houding die Buma in zijn nieuwe rol tentoonspreidde – hij weigerde stelselmatig mee te doen aan achterkamertjesoverleg met het kabinet – werd in Haagse kringen slecht begrepen: de christendemocraten leken op een dood spoor beland. Dat hij het deftige ‘Van Haersma’ uit zijn naam weglief, leek ook al niks te helpen bij het heroveren van de publieke waardering. Maar de afgelopen weken begint het ernaar uit te zien dat Sybrand Buma na 15 maart een onmisbare rol kan gaan spelen in een nieuwe coalitie. Opeens regent het huwelijksaanzoeken. Dat de VVD graag met het CDA wil regeren, zoals Mark Rutte in het verkiezingsdebat op Radio 1 verklaarde, was misschien niet zo’n verrassing: als het even kan kiezen de liberalen altijd al voor de christendemocraten. Maar deze keer maken ook Jesse Klaver van GroenLinks en Lodewijk Asscher van de PvdA Buma opzichtig het hof.

U heeft lang in het verdomhoekje gezeten. Maar opeens willen zelfs de linkse partijen met u regeren.

‘Jesse Klaver en Lodewijk Asscher maken inderdaad lonkende bewegingen in mijn richting. Maar ik ga natuurlijk niet het beleid van links overnemen.’

Een centrum-linkse coalitie, dus zonder de VVD, is wel uw enige kans om premier te worden.

‘Nee hoor.’

Ja hoor. Als partner van de VVD bent u niet de grootste, als partner van de linkse partijen wel.

‘Als ze mij zo leuk vinden, moeten ze maar op me stemmen. Wat de PvdA en GroenLinks doen – zetels in de peilingen optellen en dan roepen: “we willen Buma erbij” – getuigt van minachting voor de kiezer. Daar doe ik niet aan mee. Ik bouw liever een kabinet rond de vraag: “Wat wil Buma?” dan rond de vraag: “Met wie willen Jesse Klaver en Lodewijk Asscher het land regeren?” Asscher en Klaver kunnen kabinetten gaan samenstellen van hier tot Tokyo, maar ik bestrijd het linkse programma.’

Hebben Jesse Klaver en Lodewijk Asscher u ook persoonlijk benaderd om samen te gaan werken?

‘Nee, ik moest het uit de krant vernemen. Ik denk dat ze beseften: als we het hem persoonlijk vragen, zegt-ie toch nee.’

U sloeg de deur wel héél hard dicht in het gezicht van Jesse Klaver. Op uw

Facebookpagina schreef u: ‘Je betaalt je straks ongans met zo’n grachtengordellinks programma’ en: ‘De dagdromen van Jesse Klaver zijn nachtmerries voor de Nederlanders’. Was dat niet wat overdreven?

‘Nee, dat vind ik echt. Bijvoorbeeld de vliegbelasting die GroenLinks wil invoeren: ik heb van dichtbij meegemaakt hoe Wouter Bos die in 2008 instelde en een jaar later alweer afschafte. Hetzelfde geldt voor de belasting op verpakkingen. Zulke maatregelen brengen geen echte vergroening, alleen maar boosheid. Ik doe daar niet aan mee. Ik noem dat “façade-groenheid”: als je de hoogovens in Velsen sluit, zoals GroenLinks wil, komt er tien keer zo smerig staal uit China. Dat

lost dus niks op.’

U heeft het over de ‘façade-groenheid’ van GroenLinks, maar het CDA bungelt onderaan alle duurzaamheidslijstjes, terwijl u wél mooie woorden spreekt over ‘rentmeesterschap’ en de aarde goed achterlaten voor onze kinderen. Hoe is dat met elkaar te rijmen?

‘Het klimaat is ontzettend belangrijk, daar móeten we wat aan doen. Maar we moeten wel de mensen mee krijgen. En dat doe je niet door bijvoorbeeld zonder overleg overal windmolens neer te zetten. In Leidschendam hebben ze in drie dagen een 150 meter hoge windmolen neergeplant. Vind je het gek dat mensen daar boos over zijn? Ik zoek het veel meer in investeren in nieuwe technologie.’

In dat opzicht bungelt het CDA ook onderaan, volgens een inventarisatie van het ondernemersplatform De Groene Zaak.

‘Ik hang liever onderaan de lijstjes dan dat ik onuitvoerbare plannen presenteer, zoals de linkse partijen. De kern van mijn verhaal is dat niet goede bedoelingen van politici het fundament zijn, maar de moraal in de samenleving.’

Lodewijk Asscher en Jesse Klaver hebben het de hele tijd over de moraal.

‘Dat is waar. In dat opzicht komen we weer wat dichterbij elkaar.’

U pleit voor meer gemeenschapszin en tegen verdere flexibilisering van de arbeid. Dat doen Asscher en Klaver ook.

‘Ja, ook daar komen we wat meer bij elkaar in de buurt. Flexwerk is voor heel veel mensen helemaal geen lonkend perspectief. Maar dat betekent niet dat ik de linkse agenda van Asscher en Klaver ga volgen.’

Bent u bezig met ‘playing hard tot get’?

‘Nee, dan zou het een spel zijn. We willen geen stopverf zijn voor een nieuwe coalitie, het gaat om onze ideeën. Heel veel mensen in Nederland maken zich zorgen over waarden en normen, over immigratie en integratie. Volgens het jaarlijkse onderzoek Burgerperspectieven van het Sociaal en

Cultureel Planbureau staan die zorgen voor de meeste mensen bovenaan, zelfs bij de kiezers van de Partij voor de Dieren. Op die vraagstukken heb ik een ander antwoord dan de linkse partijen. We móeten een strikt beleid voeren op het gebied van immigratie en integratie.’

Wat is volgens u de belangrijkste verklaring van die maatschappelijke onvrede?

‘De echte verklaring zit dieper dan de problemen die nu zichtbaar zijn. Sinds de jaren zestig zijn we in een spoor van individualisme terecht gekomen. Langzamerhand heeft het idee postgevat: “Als het met mij goed gaat, gaat het met iedereen goed”. Maar dat klopt niet.’

Sinds wanneer heeft u zo ’n weerzin tegen het individualisme? Het CDA heeft meegedaan aan het vorige kabinet met de VVD, de kampioen van het individualisme. Toen viel het nog niet op dat u daar eigenlijk tegen was.

‘Het CDA heeft inderdaad meegewerkt aan de beweging van de gemeenschap naar het individu. Maar de opvattingen in de samenleving zijn veranderd. Daar is een kentering in gekomen met het uitbreken van de crisis in 2008. Opeens bleken banken te kunnen omvallen en stonden veel banen op het spel. Het neerhalen van de MH17 boven Oekraïne in 2014 heeft nog meer onzekerheid gebracht. Plotseling bleek dat een vliegtuig vol Nederlanders zomaar uit de lucht kon worden geschoten omdat het elders oorlog was. En toen kwam de immigratiegolf via Griekenland. Mijn antwoord op al die onzekerheid is dat we het collectief sterker moeten maken, omdat we iets te verdedigen hebben. Dat besef heeft altijd in de genen van het CDA gezeten. Ik wil terug naar het fundament van de christendemocratie.’

Heeft het CDA in de loop van de jaren teveel concessies gedaan?

‘Ik wil niet te makkelijk oordelen over de keuzes van mijn voorgangers, maar feit is dat de samenleving verandert. Daardoor komen we terug bij de ideologie. In een wereld die steeds vlakker wordt, waar de problemen van elders steeds makkelijker in Nederland doordringen, zit het antwoord in het versterken van het collectief, van onze gezamenlijke identiteit.’

Daarmee neemt u afstand van Mark Rutte: die is nog steeds helemaal voor de vrijheid van het individu.

‘Rutte zit niet op het goede spoor. Er is altijd een belangrijk verschil geweest tussen het CDA en de VVD. Dat de tijd van ideologieën voorbij is, zoals de liberalen sinds de val van de Muur beweren, is niet waar. Als je ideologie overboord zet, als je niet meer weet waar je voor staat, kom je uit bij de loze beloftes van Rutte: iedereen duizend euro erbij, geen cent meer naar de Grieken. Dat is voor ons de winst geweest van een aantal jaren niet regeren: daardoor hebben we ons kunnen herbezinnen op onze fundamenten.’

Bent u de echte uitdager van Rutte, en niet Geert Wilders?

‘Ja, in ideologisch opzicht ben ik de echte uitdager van Mark Rutte. Ik zie de wereld anders dan hij. Rutte heeft letterlijk gezegd: visie is de olifant in de kamer die het zicht belemmert. Voor mij is ideologie de bron waar je je aan laaft.’

Rutte heeft inmiddels ook gezegd dat hij de voorkeur geeft aan een kabinet met het CDA.

‘Ik ga dus niet speculeren over coalities.’

Dezelfde Rutte heeft u een ‘pruilende kleuter’ genoemd omdat u de afgelopen jaren regelmatig hebt geweigerd dit kabinet te steunen.

‘Was dat maar zo: hij noemde me een pruilende péuter. Terwijl het CDA met negentig procent van de voorstellen van dit kabinet heeft meegestemd. De VVD verwachtte dat we het kabinet in álles zou steunen, maar dat hebben we dus niet gedaan. Onze taak als oppositiepartij was de afgelopen jaren niet het kabinet overeind houden maar de regering controleren. De maatregelen waar we tegen waren, zoals de omvang en het tempo van de bezuiniging op de ouderenzorg, worden nu overigens op het laatste moment gerepareerd. Vijf weken voor de verkiezingen maakte Mark Rutte opeens bekend dat er twee miljard extra naar de ouderenzorg moet gaan. Wie is er nou gek?’

U heeft een moeizame persoonlijke verhouding met Mark Rutte. Belemmert dat een kabinet van het CDA met de VVD?

‘Nee, dat is onzin. Daar moet je als politicus professioneel in zijn. Als je uiteindelijk toch een overeenkomst sluit, zet je je over de persoonlijke gevoelens heen. De ideologische verschillen zijn

veel belangrijker.’

Rutte is boos dat u zijn integriteit in twijfel trok.

‘Heb ik dat gedaan?’

U heeft hem weggezet als een premier zonder moraal.

‘Ik heb gezegd wat ik vind. Als Rutte bij echt grote problemen dingen gaat roepen als “Geen cent meer naar de Grieken” en “Pleur op” is het mijn opdracht daar scherp op te reageren.’

Andere politieke leiders gaan regelmatig met Rutte eten in een Indonesisch restaurant. U niet.
Grinnikend: ‘Is dat de reden van dit gesprek? Uitvinden waarom ik niet met Rutte bij Soeboer ga eten? Hij mag me altijd uitnodigen.’

Als u straks met de VVD gaat regeren, worden de populistische flanken alleen meer groter, op links en rechts.

‘Dat hangt ervan af met welke agenda we gaan regeren. De populistische flanken zijn niet het probleem, de onzekerheid is het probleem. Dáár moeten we iets aan doen. Wij pleiten bijvoorbeeld voor maatschappelijke dienstplicht. Dat is heel serieus bedoeld: op die manier kunnen jonge mensen leren dat ze niet voor zichzelf leven. Anders wordt de angst voor de ander, voor wat van buiten komt, voor de islam en de terreur, alleen maar groter. We moeten niet alleen maar reageren op de populistische flanken, we moeten een antwoord geven op de vragen van de mensen.’

Intussen is het vrij schieten voor de PVV en de SP als straks de middenpartijen een coalitie vormen.

‘Daarom hoorde ik ook bij degenen in het CDA die in 2010 vonden dat we wél met de PVV moesten samenwerken.’

Maar nu wilt u dat niet meer?

‘Nee. Ik ben met geen stok te bewegen om weer met Geert in zee te gaan. Hij heeft zich in 2012 aan het einde van het Catshuisberaad zó onverantwoordelijk gedragen dat ik het nooit meer doe. We hadden zes weken lang in goed vertrouwen onderhandeld, we hadden een akkoord en opeens zei hij: toch maar niet.’

De PVV heeft een andere lezing: daar zeggen ze dat er een deal was over bezuinigingen op de ontwikkelingshulp waar u opeens onderuit wilde.

‘Nee. We hebben alles laten doorrekenen door het CPB, en toen liep Geert opeens weg. Dat kan, maar ik ga het niet nog een keer meemaken.’

In Den Haag is het CDA de afgelopen jaren vaak uitgelachen. Hoe lang heeft u zich een outcast gevoeld?

‘Ik heb geen goede herinneringen aan het einde van het vorige kabinet in 2012. Toen Wilders als gedoogpartner was weggelopen, pleitte de VVD opeens voor versneld uitschrijven van de verkiezingen, terwijl wij daar nog helemaal niet klaar voor waren. Ik zat erbij toen het gebeurde. Dat was niet chic. Wij hebben Ruttes eerste kabinet overeind gehouden. Maar ik ben niet haatdragend. Eerlijk gezegd had het CDA een sterker gevoel van miskenning in 1994, bij het begin van het Paarse kabinet, het eerste zonder de christendemocraten in decennia. Toen hadden we écht last van het Calimero-effect: “Wij zijn toch nodig om het land te regeren?” Toen we in 2012 in de oppositie kwamen, heb ik gezegd: we gaan het anders doen, we moeten vertrouwen op eigen kracht. Ik ben toen onder andere gaan praten met de Britse denkers Roger Scruton en Phillip Blond, de drijvende kracht achter het idee van de Big Society: het gaat niet om de overheid, maar om het versterken van de samenleving. Mede op grond daarvan heb ik 2013 mijn zeven principes geformuleerd. Die staan nu in het verkiezingsprogramma. Toen we in 2012 in de oppositie belandden, was dat niet het einde, het was nodig om ons te hervinden. Ik wist: we moeten zélf bouwen, steen voor steen.’

In 2012 was het CDA diep verdeeld over de samenwerking met de PVV, die ook nog slecht afliep. Heeft u de afgelopen jaren contact gehouden met Ernst Hirsch Ballin, Herman Wijffels, Hannie van Leeuwen en de andere partijprominenten die moeite hadden met die samenwerking?

‘Ja, met allemaal. Dat is helend geweest. Ik heb nog steeds veel contact met ze, via de mail en de

telefoon. Daar hebben ze recht op. Maar ik ben leider in een andere wereld dan die waarin zij politiek actief waren. En dat vraagt om andere antwoorden.’

Juist die generatie CDA’ers, onder wie Jaap de Hoop Scheffer en Ben Bot, begrijpt niets van uw halsstarrige houding over het Oekraïne-referendum. Het CDA is altijd tegen referenda geweest en vóór Europese verdragen, maar u wilt koste wat het kost dat Rutte zich houdt aan de uitslag en het associatieverdrag niet ondertekent. Beste kans dat uw eigen senaatsfractie u daar straks niet in steunt.

‘Ik snap de kritiek. Maar de Tweede Kamer heeft zulke referenda mogelijk gemaakt, waar wij tegen waren. Het werd nog gekker toen de Eerste Kamer er ook nog een lage opkomstdrempel van dertig procent aan toevoegde. Die drempel werd ruimschoots gehaald, een duidelijke meerderheid stemde nee. In het huidige maatschappelijke klimaat, waarin veel mensen al zo weinig vertrouwen in de politiek hebben, kan je niet zeggen: dat leggen we naast ons neer. Dan maak je veel meer kapot dan wanneer je de uitslag overneemt.’

Het referendum was toch raadgevend?

‘Zo werd het door de burger niet gezien, en de Kamer heeft van meet af aan laten merken dat de uitslag zou worden gerespecteerd. Het is digitaal. Of je bent voor referenda, of tegen. Als je voor bent moet je je ook houden aan de uitkomst, of je het er mee eens bent of niet. Mark Rutte belde me in paniek op toen het “nee” was geworden bij het referendum. Ik zei: “Ja kerel, dat wíst je toch?” Dit proces kent alleen maar verliezers, maar dat ligt in ieder geval niet aan ons.’

Heeft u CDA-senatoren als Niek Jan van Kesteren daar ook van overtuigd?

‘Ik heb ze mijn standpunt uitgelegd. Maar ik weet uit ervaring dat je senatoren nooit moet vertellen wat ze moeten doen. Dat heb ik echt wel geleerd. Ik wacht af hoe het gaat als het in Eerste Kamer wordt behandeld.’

U pleit de laatste tijd voor ‘gezonde vaderlandsliefde’. Wat is dat?

‘Respect en liefde voor het land waar je woont, en kennis van de waarden en tradities.’

Tot wie is dat pleidooi gericht?

‘Tot iedereen die in Nederland woont en iedereen die zich hier wil vestigen.’

Hans Goslinga schreef in Trouw dat u daarmee afscheid neemt van de pluriformiteit en de gewetensvrijheid die traditioneel bij het CDA horen, en dat u aanschurkt tegen nationaal chauvinisme. ‘

Dat vond ik grote onzin. Laat ik een voorbeeld noemen. Een paar jaar geleden ben ik in het Independence Park en de Independence Hall in Philadelphia geweest, waar de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring is getekend. Daar komen per jaar miljoenen mensen. Maar in Nederland weet niemand waar de Unie van Utrecht is gesloten, en waarom er op het Domplein een beeld van Jan van Nassau staat. In het Academiegebouw, waar de Unie van Utrecht is gesloten, mag het gewone publiek niet eens naar binnen! En het Plakkaat van Verlatinghe uit 1581, waar de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring een slap aftreksel van is, is weggestopt in het Nationaal Archief in Den Haag. Met dat document is de democratie in Nederland gegrondvest, maar we wéten het niet meer. Dat verhaal is zo groot, zo mooi, dat het verteld moet worden. Ook aan mensen die zich in Nederland willen vestigen: dít zijn de waarden waarin je integreert.’

Waarin verschilt uw idee van Lodewijk Asschers ‘progressief patriottisme’?

‘Dat moeten anderen maar naast elkaar gaan leggen. Hoe meer mensen dit gevoel delen, hoe beter. Een verschil is misschien dat in mijn overtuiging alles wat we doen voortkomt uit christelijke waarden. Gelijkwaardigheid, zorg voor elkaar, dat is niet verzonnen door de makers van de herziene Grondwet in 1983 maar komt voort uit een traditie van tweeduizend jaar. Ook de Franse Revolutie was ondenkbaar geweest zonder de christelijke traditie, net als ons begrip van vrijheid. Dat zie je minder in de islamitische cultuur. Ik zou het aanmatigend vinden om te zeggen dat onze cultuur beter is, maar verschil is er wel.’

Joodse familiefeesten

In zijn boek *Tegen het cynisme* beschrijft Sybrand Buma, telg uit een protestants bestuurdersgeslacht

in Friesland, zijn familiegeschiedenis: van rechtbankpresident Gerlacus Buma in de achttiende eeuw tot zijn grootvader Sybrand Marinus, de tegendraadse burgemeester van Staveren en Wymbritseradeel die tijdens de oorlog in verzet ging tegen de nazi's. Verrassend zijn vooral de passages over Buma's joodse achtergrond, waar hij zelden over heeft gesproken.

U heeft het al jaren over het belang van de joods-christelijke traditie. Heeft dat verhaal voor u een extra dimensie gekregen toen u zich verdiepte in uw joodse oorsprong?

‘Voor mij persoonlijk wel. Ik wist dat mijn grootmoeder joods was, ze heette Clarisse Henriëtte Cohen. Maar van haar kant van de familie wist ik weinig, totdat in 2012 een joodse oudtante van mij overleed en ik met mijn zussen en een neef haar flatje in Den Haag opruimde. In de klerenkast vonden we een kistje met brieven. Mijn oudtante is de oorlog in Nederland doorgekomen, maar haar grootmoeder is gedeporteerd. In het kistje zaten foto's van joodse familiefeesten in de negentiende eeuw, persoonsbewijzen uit de oorlog en een kaartje uit Westerbork. Bizar: mijn familie had een pakketje kleren opgestuurd en kreeg een keurig roze kaartje terug uit het doorgangskamp: “Geadr. vertrokken”. Zo systematisch gebeurde dat. En een laatste briefkaart van grootmoeder, verstuurd vlak voor ze omkwam in Sobibor. Dat was aangrijpend om te lezen. Het is belangrijk om te beseffen wat er op dit stukje grond is gebeurd, terwijl de helft van de mensen wegkeek.’

U bent dus de joods-christelijke wortels in eigen persoon.

‘Ja, volgens de joodse wet ben ik zelfs joods. Als ik me morgen meld bij Netanyahu, krijg ik zó een Israëliisch paspoort.’

U zei: de helft van de Nederlanders keek tijdens de oorlog de andere kant op. Is dat wat ons nu ook in Nederland bedreigt, dat mensen wegkijken?

‘Ik geloof niet dat het nodig is dat besef terug te halen als je nu maatschappelijk betrokken wilt zijn. Er is ook een belangrijk verschil. We leven niet in een dictatuur, maar in een zoekend land met een gespleten bestuur. Wegkijken zou nu zijn: doen alsof er in Nederland niets aan de hand is, en niet zoeken naar het goede antwoord op de onvrede. Eén ding weet ik zeker: luilekkerland is voorbij, het wordt de komende jaren een bumpy ride. Daarom zeg ik: ons doel moet niet zijn het bestrijden van de populistten, maar een antwoord te geven op de zorgen van de Nederlanders.’

Hoe reëel zijn die zorgen? Veel Nederlanders hebben het prima voor elkaar en zijn toch ontevreden.

‘Je kan makkelijk zeggen: kijk naar Somalië, daar hebben mensen het veel moeilijker. Maar daar schiet je niks mee op. Natuurlijk zijn er mensen die graag een proseccootje gaan drinken in Florence. Maar heel veel mensen kunnen zich dat niet veroorloven. Misschien is hun leven nu nog wel oké, maar ze kijken naar hun perspectief: hou ik mijn baan? Kan ik straks mijn hypotheek nog wel betalen, of het studiegeld van mijn kinderen? Krijg ik nog wel een goed pensioen? Wie zorgt er straks voor mij als ik oud en ziek ben? Ik snap dat. Zulke zorgen beantwoord je niet met: “Dan loop je maar een tandje harder”, zoals Mark Rutte doet.’

Wat heeft u geleerd van de Trump-revolutie?

‘We moeten ons niet blindstaren op de figuur van Trump. Als mensen op hem stemmen is er onderhuids iets mis in de Amerikaanse samenleving. Dat gaat over groeiende onzekerheid. Tijdens de crisis zijn juist grote instellingen in de problemen geraakt waar de middenklasse werkte: SNS Reaal, ABN Amro. Ze dachten allemaal dat ze goed zaten. De zekerheid die die mensen dachten te hebben, komt nooit meer terug. En dan lezen ze dat hun bazen, die gewoon bleven zitten, zoveel miljoen verdienen. Dat zet kwaad bloed.’

Hoe los je dat op?

‘In ieder geval niet met een Wet normering topinkomens. Wel door meer bescherming met vaste arbeidscontracten. Je kan ook onzekerheid wegnemen door het eigen risico in de zorg te verlagen, nu blijkt dat veel mensen dat echt niet kunnen betalen. We moeten mantelzorgers de ruimte geven en ze niet dwingen te werken. We moeten meer investeren in Defensie, in een wereld die zo onzeker is. En we moeten de immigratie begrenzen, ook door arbeidsmigratie vanuit Oost-Europa tegen te gaan. De hele Brexit ging nota bene over de onvrede over Oost-Europese arbeidsmigranten. Als je daar niks aan doet, wordt de polarisatie alleen maar groter.’

In 2002 was het ook chaos in politiek en haalde het CDA een onverwachte overwinning. Wordt u de nieuwe Balkenende?

‘In 1998 zaten we in de oppositie en verloren we weer vijf zetels. Vier jaar later werden we de

grootste partij. In 2012 kwamen we wéér in de oppositie, en hebben we besloten dat we onszelf moesten veranderen. Daardoor staan we er nu veel sterker voor. De afgelopen vier jaar hebben veel mensen geroepen: waar zijn ze bij het CDA mee bezig? Maar op 15 maart zullen ze zeggen: hé, waar komt die Buma opeens vandaan?’

Alexander Pechtold (D66): 'Politiek is voor mij vooral een levenshouding'

Thijs Broer

Het bos ruikt naar de herfst, de bladeren van de hoge beuken beginnen te verkleuren, en politiek redacteur Thijs Broer en Alexander hakken wat. 'Eén goed gemikte klap heeft veel meer effect dan een serie ongerichte slagen. Tijdens debatten in de Tweede Kamer is het net zo.'

'Pats!' Daar gaat het eerste blok eikenhout in tweeën. 'Kloven is niet een kwestie van brute kracht,' zegt Alexander Pechtold, 'maar van techniek en precisie. Je moet de bijl het werk laten doen.'

De nevel hing nog boven de velden buiten Wageningen toen we ons op deze vroege zaterdagmorgen naar het bos begaven om te gaan houthakken, de bijlen in de kofferbak van de Volvo. Die van Pechtold is een hightech ontwerp uit Finland van staal en onbreekbaar koolstof, die van mij een traditionele, zware kloofhamer met een steel van essenhout. 'Ik heb een keer meegemaakt dat zo'n houten steel brak en de stalen kop de lucht invloog en bijna op mijn hoofd terecht kwam,' zegt hij. 'Daarom heb ik een bijl gekocht waarmee dat niet kan gebeuren.' Houthakken is op zichzelf al riskant genoeg: voor je het weet, hak je in je voet. Kloven met een bijl vergt voortdurende concentratie. 'En juist daarom is het zo mooi. Er is geen ruimte voor afleidende gedachten, je bent helemaal alleen met de bijl en het hout. Er is niets anders dan het moment. Als je met de bijl aan de slag gaat, is je hoofd meteen leeg.'

Rokende blokken op het vuur

Alexander Pechtold ontdekte de vreugde van het houthakken toen hij in 2003 met vrouw en kinderen in Wageningen ging wonen, waar hij tot burgemeester was benoemd. De tuin van zijn nieuwe huis, aan de rand van het bos, stond vol opgeschoten eiken en beuken die drastisch moesten worden uitgedund. Hij kocht een motorzaag en een bijl en ging aan de slag – eerst wat onwennig, want houthakken is een ambacht dat oefening vergt. Het motorzagen vond hij niks: het daverende lawaai op zaterdagmorgen

na een week vol hectische vergaderingen en andere verplichtingen was moeilijk te verdragen. Maar het kloven bleek een revelatie. De geur van hars en vers gespleten hout, het gevoel van voldoening als een lastig, taai blok vol knoesten het begeeft onder een goed gerichte slag van de bijl. En dan is er nog het onmiddellijke resultaat van de noeste arbeid: een gestaag groeiende berg gekloofd hout voor in de haard.

Als politicus verdient Pechtold zijn geld al vele jaren met woorden, die vluchtig zijn als rook. Altijd is er de aarzelings: heb ik het wel goed gezegd? Maar het houthakken kent geen twijfel: als het blok gekloofd is, is het gekloofd. Volgende blok. Ook het stapelen bleek een karwei dat met zorg en kennis van zaken moet gebeuren. De eerste tijd kwam het wel eens voor dat een houtstapel bij huize Pechtold op een stille dag opeens rommelend in elkaar stortte. Zo ontdekte hij dat drogend hout flink kan inklinken. Sissende en rokende blokken op het vuur leerden hem dat hout minstens een jaar moet drogen voor het kan worden gestookt. Als de haard brandt op kille, donkere avonden kan Alexander Pechtold, de man die in Den Haag bekendstaat om zijn onstuitbare woordenvloed en rond het Binnenhof zelden op momenten van contemplatie wordt betrapt, urenlang in zijn eentje in het vuur staren. Inmiddels is het houthakken een vast onderdeel van Pechtolds bezigheden geworden. Sinds een jaar of zeven gaat hij, naast het werk in eigen tuin, elke maand een dagje hakken met een groep vrienden in de Wageningse bossen. Het gekloofde hout wordt per kuub verkocht aan particulieren in de buurt, de opbrengst is voor een goed doel. Het maandelijks houthakken is ‘bijna heilig’, zoals hij het noemt, tot frustratie van Pechtolds secretaresse: zelfs in verkiezingstijd moeten vrijwel alle afspraken ervoor wijken.

De afspraak om samen te gaan houthakken, was daarentegen snel gemaakt. Zelf heb ik als jochie met de bijl en de motorzaag leren omgaan van een oude, aristocratische marineman in Bussum, die jarenlang elke zaterdag voor een groep jonge jongens een betaalde klus organiseerde in tuinen en op landgoederen in het Gooi. ‘Praten en breien!’ zei de baas als we niet hard genoeg werkten. En als we flink bezig waren: ‘Leuk, hoe je dat doet!’ Toen ik laatst in de Haagse wandelgangen een praatje met Pechtold maakte over het plezier van het kloven, was het binnen een week beklonken: we gingen houthakken in het bos bij Wageningen, en daarna praten over zijn tien lange jaren als leider van D66. Hoe blijft hij overeind in de Haagse arena? Hoe zorgt hij ervoor dat hij zijn scherpte niet verliest? En

waar staat hij eigenlijk voor?

Zielenrust

Daar zwaait Pechtold nu met zijn bijl, op de plek even buiten het dorp waar zijn houthakkersclub maandelijks aan het werk gaat. Het bos ruikt naar de herfst, de bladeren van de hoge beuken beginnen te verkleuren. Pechtold is gehuld in een groengeblokt houthakkers-shirt dat hij ooit na een voordracht van de JOVD heeft gekregen. De geborduurde naam van de liberale jongerenvereniging heeft hij eraf gepeuterd: in het bos wil Pechtold als het even kan niet aan de politiek worden herinnerd. De mobiele telefoon, gewoonlijk dag en nacht bij de hand voor contact met zijn medewerkers, partijgenoten en Twitter, laat hij achter in de auto. Tijdens het houthakken spreekt de doorgaans zo spraakzame politicus überhaupt niet veel: de stilte wordt alleen verbroken door bijlslagen die galmen door het bos, en af en toe een tevreden opmerking: ‘Zo, die is door.’

In de kofferbak van Pechtolds auto ligt een beduimd exemplaar van *De man en het hout*, de internationale bestseller van de Noor Lars Mytting, die vorig jaar in Nederlandse vertaling verscheen en waarover de D66-leider kwam vertellen bij *De Wereld Draait Door*. Anders dan de ronkende achterflap doet vermoeden (‘Het ideale boek voor iedereen die een echte man wil zijn’) is het een sobere, praktische handleiding voor alles dat met het vellen van bomen en het kloven, stapelen en branden van hout te maken heeft. ‘Dit is de bijbel van de houthakker,’ grinnikt Pechtold bij de koffie uit de thermoskan. ‘Alles staat erin: welk gereedschap je moet gebruiken, in welk jaargetijde je het best kan gaan houthakken, welke houtsoorten het geschiktst zijn, of je hout moet drogen met de schors naar boven of juist niet.’ Hier en daar heeft Lars Mytting zich een lyrisch uitstapje veroorloofd, zoals het citeren van de Noorse dichter Hans Børli: ‘De geur van vers hout of de aanblik van het gladde, effen snijvlak van een pas geslepen bijlblad – dingen als deze kunnen een man met een woordeloos genoegen vervullen en hem in contact brengen met het geluk dat in al het lichamelijke werk zit: het bestaan als een levende kracht in je handen voelen.’ Zulke teksten, daar heeft Pechtold dan weer minder mee. Zal hij wel te nuchter voor zijn. Maar de passages over de zielenrust die het houthakken kan geven in het jachtige bestaan, over de techniek en vooral over het *ambacht* van het houthakken heeft hij ingedronken. Daar raakt het ook aan zijn dagelijks werk als politicus. ‘Bij het hakken heeft één goed gemikte klap veel meer effect dan een serie ongerichte slagen. Tijdens debatten in de

Tweede Kamer is het net zo: met een bozige monoloog bereik je veel minder dan met één rake interruptie.’

Later op de dag, als het gehakte hout is aangegroeid tot een flinke stapel, vertrekken we naar Nol in ’t Bosch, een nabijgelegen uitspanning. Als buiten op het terras koffie en kroketten met brood worden geserveerd, roept Pechtold: ‘Kijk, een buizerd!’ Even verderop tussen de hoge beuken zweeft geruisloos een grote roofvogel voorbij, met een hermelijn in de klauwen.

Kan ik dat amenderen?

Voor Pechtold, die opgroeide in het dorpje Rhoon in de Zuid-Hollandse polder, kwam de liefde voor het bos en het houthakken pas echt met de verhuizing naar Wageningen: de geur van eiken en dennen, het werken in de eigen tuin, de lange wandelingen met vrouw en kindertjes over de Veluwe. Maar misschien, zegt hij, heeft het ook te maken met de herinnering aan zijn ouderlijk huis, waar zijn vader in de herfst en de winter altijd met brandhout in de weer was. ‘Ik zie het nog voor me: de enorme stapels buiten tegen de muur, het haardvuur waar we met z’n allen omheen zaten.’

Ruim een decennium is Alexander Pechtold nu fractieleider van D66. Het begon in chaos, toen de zeskoppige fractie van D66 in juni 2006 onder leiding van Lousewies van der Laan het kabinet met VVD en CDA opblies. Daarmee kwam ook een einde aan het kortstondig ministerschap van Alexander Pechtold, die ruim een jaar eerder Thom de Graaf als minister van Bestuurlijke Vernieuwing was opgevolgd na diens nederlaag in de Eerste Kamer over de gekozen burgemeester. Op aandrang van een paar getrouwen stelde Pechtold zich beschikbaar als lijsttrekker. Nipt won hij de interne verkiezingen van Lousewies van der Laan, maar intussen zakte D66 weg naar nul zetels in de peilingen. Achter de schermen werd er in volle ernst over gesproken de partij op te heffen. Die zomer, vlak voor de verkiezingen, zat Pechtold op een late avond in de tuin, aan wanhoop ten prooi. ‘Ik had een mooie baan als burgemeester in Wageningen opgegeven voor een ministerschap dat ik niet kon afmaken. Ik had mijn vrouw en kinderen meegesleept in dat ongewisse avontuur, en nu was ik leider van een partij op de rand van de afgrond. Ik dacht: waar ben ik in godsnaam aan begonnen?’ Maar bij de verkiezingen in november wist hij toch nog drie zetels voor de poorten van de hel weg te

slepen. Op verkiezingsavond zat de nieuwe leider op een hotelkamertje bij Artis naar de uitslagen te kijken toen Hans van Mierlo onaangekondigd binnenstapte. ‘Hij zei: Alexander, je hebt niet drie zetels verloren, je hebt drie zetels gewonnen!’

Al op zijn allereerste dag in de Kamer kwam Pechtold erachter dat hij zich, ondanks het geringe aantal zetels van zijn partij, wel degelijk kon laten gelden in het parlement. ‘We moesten beslissen over het profiel van de nieuwe Kamervoorzitter. Ik heb meteen gevraagd: is dat standaard? Kan ik dat amenderen? Eigenlijk was dat ongebruikelijk, maar ik heb direct een amendement ingediend: dat de nieuwe voorzitter ook op vernieuwing gericht moest zijn. Zelfs het CDA heeft daar toen mee ingestemd, op voorwaarde dat het “vernieuwing gericht op verbetering” zou zijn. Het brandde op mijn lippen om te roepen, “Nee: wij willen vernieuwing gericht op verslechtering!” Maar ik zei tegen mezelf, binnensmonds: “Hou je mond, hou je mond!” En tegen het CDA: “Dank u wel voor de suggestie.” Doordat het amendement werd aangenomen, had ik de gelegenheid de kandidaten te bevragen over hun ideeën over vernieuwing in het parlement. Het was een klein dingetje, maar zo kwam ik erachter dat je aantal zetels niet bepalend hoeft te zijn voor je invloed, als je maar iets te zeggen hebt.’

Inmiddels heeft u uw tiende Algemene Politieke Beschouwingen achter de rug. Denkt u wel eens: daar gáán we weer, moet ik wéér mijn trucje doen?

‘Zo voelt het nooit. Ja, bij Prinsjesdag, waar het enige verschil is dat je elke keer een paar stoeltjes mag opschuiven. Maar het politieke werk blijft volstrekt onvoorspelbaar. Elke zondagavond neem ik de agenda door, maar die gaat in de loop van de week bijna altijd overhoop. En bij debatten als de Algemene Beschouwingen voel ik nog steeds dezelfde spanning als toen ik begon. Je moet continu op je hoede zijn, anders halen ze je meteen onderuit. Dat heeft Emile Roemer de laatste keer ook weer meegemaakt. Hij begon sterk, met een verhaal over de zorg en het eigen risico. Maar toen hij lastige vragen over de bekostiging op een onbewaakt ogenblik “ditjes en datjes” noemde, was hij weg. Dan ruik je meteen de geur van wilde dieren in de Kamer, zoals Hans van Mierlo het noemde. Er is een enorme inspanning voor nodig om zulke uitglijders te voorkomen. Je moet uiterst scherp zijn. Na twee dagen van twaalf uur debatteren heb ik nog altijd op vrijdag een ontregelende hoofdpijn, ook als het goed is gegaan.’

Hoe houdt u dat vol?

‘Door mezelf voor te houden dat het in de politiek niet alleen om het doel gaat, maar dat de weg erheen minstens zo belangrijk is. De politiek is een ambacht. Je moet er een eer in stellen alles zo zorgvuldig mogelijk te doen.’

Stilzwijgen helpt niet

In de Tweede Kamer werpt Pechtold zich al bijna een decennium op als een van de meest consequente bestrijders van Geert Wilders en de PVV, die in hetzelfde jaar als de D66-aanvoerder uit het niets met negen zetels in de Kamer kwam. De confrontatie begon toen Wilders in oktober 2007 bij de regeringsverklaring van het kabinet-Balkenende IV het vuur opende op de dubbele nationaliteit van de kersverse PvdA-staatssecretarissen Ahmed Aboutaleb en Nebahat Albayrak.

‘Zo’n harde persoonlijke aanval had hij tot dan toe niet gedaan,’ zegt Pechtold. ‘Ik keek om me heen en zag dat alle andere fractievoorzitters bleven zitten, ook die van de coalitiepartijen CDA en ChristenUnie, en zelfs die van hun eigen PvdA. Come on! dacht ik. Toen ben zelf naar de interruptiemicrofoon gegaan om Aboutaleb en Albayrak te verdedigen. Meteen daarna kreeg ik mailtjes van mensen die me bedankten. Toen realiseerde ik me voor het eerst dat ik ook namens die mensen moest spreken: al die Nederlanders die het níet normaal vinden dat de moslims als tweederangs burgers worden weggezet. Van andere partijen kreeg ik de kritiek dat ik Wilders alleen maar groter maakte door met hem in debat te gaan. Maar tien jaar later vind ik dat nog steeds grote larie. Stilzwijgen helpt niet. Dan zwijg je het maatschappelijke geluid dood, terwijl het een weerwoord verdient. Inmiddels ben ik niet meer de enige in de Kamer die Wilders aanpakt, maar ik zal het blijven doen.’

U wint er ook stemmen mee. Ik hoorde dat u er een jaar of wat geleden moe van was telkens weer naar voren te moeten om Wilders tegen te spreken, maar dat een van uw adviseurs toen heeft gezegd: ‘Alexander, dit is je ticket, je gaat ermee door.’

‘Dat mijn kritiek op Wilders wordt gewaardeerd, betekent niet dat het me alleen maar om de kiezersgunst gaat. Er staat veel meer op het spel. Als wat Wilders zegt niet wordt weersproken, gaan

mensen denken dat het de waarheid is. En dan zijn we nog veel verder van huis.’

In 2012 bent u voor uw boek ‘Henk, Ingrid en Alexander’ met PVV-stemmers in het land gaan praten. Wat heeft u daarvan geleerd?

‘Dat je niet te makkelijk over mensen moet oordelen. Sindsdien dwing ik mezelf om minder in stereotypen te denken. De PVV-stemmer is niet een boze man van boven de vijftig, zoals de D66-stemmer niet een consultant is uit Amsterdam. Elke zetel van Wilders staat voor zestigduizend mensen. Die moet je serieus nemen. Als ik op pad ben, hoor ik regelmatig iemand “Wilders!” naar me roepen. Van de zomer gebeurde dat zelfs in een dorpje in Normandië. Dan steek ik de straat over en ga ik met zo iemand in gesprek.’

Wat gebeurt er dan?

‘Na een paar minuten bozigheid trekken ze bijna altijd bij. Dan sta ik niet in de stand: *I feel your pain*, zoals sommige andere politici doen, maar vraag ik door en confronteer ik ze. Dan blijkt in veel gevallen dat ze diep teleurgesteld zijn in de politiek juist omdat ze heel hoge verwachtingen hebben van de overheid. Mensen denken vaak veel redelijker over thema’s als de zorg, de islam, de vluchtelingen of Europa dan je zou verwachten als je alleen maar naar de populisten in Den Haag luistert. Daarom zeg ik: ik blijf de straat oversteken.’

Critici zeggen: Pechtold heeft makkelijk praten, met zijn welvarende leven. Die begrijpt niks van de problemen van gewone mensen.

‘Hoezo? Alsof ik die problemen niet zie, en niet zelf ervaar. Sterker nog: het is mijn dagtaak me op de problemen van mensen te richten en er oplossingen voor te verzinnen. Moet ik zelf een nier nodig hebben om me voor donorregistratie in te zetten? Moet ik zelf in een probleemwijk wonen om te begrijpen dat mensen zich zorgen maken over immigratie? Wat een onzin.’

Juist voor de gemiddelde PVV-kiezer bent u onderdeel van het systeem waar ze zo’n afkeer van hebben.

‘Dat zijn we allemaal in Den Haag.’

Maar u nog meer, als hoogopgeleide sociaal-liberaal.

‘Alsof ik daarmee onderdeel ben van het probleem. Ik probeer het gemakkelijke oordeel bij mezelf terug te dringen, maar ik verwacht van anderen dat ze niet blijven hangen in het gemakzuchtige idee dat alle politici zakkenvullers en leugenaars zijn. Ik leg me daar niet bij neer.’

Op Twitter ging laatst een foto van U en Wilders rond, samen lachend tijdens de Algemene Beschouwingen. Het regende boze reacties. Begrijpt u dat?

‘Mensen denken dan meteen aan de Haagse kaasstolp waar politici allemaal onder één hoedje spelen. Dat is natuurlijk flauwekul. Ik spreek Wilders niet zo vaak, het kost me bij hem wel moeite mens en politiek van elkaar te scheiden. Maar in de wandelgangen gaan we heel normaal met elkaar om. Wilders en ik ondersteunen ook wel eens elkaars moties, laatst nog bij een oproep aan de premier om eindelijk iets te doen met de uitslag van het Oekraïne-referendum. De PvdA heeft als stelregel dat ze geen enkele motie van de PVV ondertekenen. Maar ik zou het absurd vinden als we een goede motie over bijvoorbeeld het dierenwelzijn zouden weigeren te steunen, alleen omdat-ie van de PVV komt. Wat is het alternatief? Dat we met schoenen naar elkaar gaan gooien, zoals in de parlementen van sommige andere landen?’

Politiek is een levenshouding

Vanaf het begin van zijn politieke carrière staat Alexander Pechtold al bekend als behendig debater. Hij is het meest in zijn element in het vuur van het debat, als hij zijn tegenstanders met rake opmerkingen kan ontregelen. Maar als een man van ideologische vergezichten heeft hij zich in al die jaren niet laten gelden. Wat heeft hij nog meer in huis, behalve zijn verzet tegen Wilders en slimme oneliners? Waar staat hij voor, behalve zijn verkiezingsprogramma en een basaal rechtvaardigheidsgevoel?

Een onverwacht inkijkje in zijn drijfveren gaf Pechtold in 2010, toen hij in een gesprek met schrijver Dirk van Weelden in *Vrij Nederland* vertelde over zijn vader, die enige jaren daarvoor na een slopende ziekte was overleden. Jac Pechtold groeide op in een groot katholiek gezin in Brabant, ontdekte de wijdere wereld in Indië, brak bij terugkeer los van zijn Brabantse achtergrond, studeerde na omzwervingen af als ingenieur, voedde zijn kinderen vrijzinnig op en was mateloos geboeid door Napoleon Bonaparte. Zomaar opeens in dat gesprek zei Alexander Pechtold dat hij zich pas een paar

jaar eerder had gerealiseerd dat hij was grootgebracht met de idealen van de Franse Revolutie, ‘met het idee dat het je opdracht was je te ontwikkelen en de wereld zo in te richten dat iedereen dat kon doen’. Het was een typerend inzicht: al doende, reagerend op anderen in het politieke bedrijf, ontdekte Alexander Pechtold als bij toeval waar zijn inspiratiebronnen lagen.

Twee jaar later, weer in *Vrij Nederland*, kwam er nog zo’n veelzeggende uitspraak. Toen maakte Pechtold een opmerking over progressief Nederland, die eigenlijk ging over hemzelf: ‘Het bestaat uit ideeën, vertegenwoordigd door mensen. En die zijn altijd in beweging.’

Alexander Pechtold: de links-liberaal die altijd in beweging is, en daardoor altijd iets ongrijpbaars houdt. Aan de rand van de Wageningse bossen zegt hij: ‘Ik lees liever biografieën, over mensen en hun keuzes, dan boeken over politieke theorie. Ik vind het bevrijdend om niet telkens naar de boekenkast te hoeven lopen om te kijken wat ik moet vinden. Politiek is voor mij vooral een levenshouding.’

Geen wonder dus dat Pechtold makkelijker op tegenstrijdigheden te betrappen is dan iemand als Kees van der Staaij, de rechtlijnige voorman van de SGP. Wie met Pechtold het bos in gaat, kan een tocht langs kronkelige paden verwachten. Veelgenoemd voorbeeld van zijn wendbaarheid onderweg is bestuurlijke vernieuwing: het onderwerp waar Pechtold tijdens zijn ongelukkige ministerschap verantwoordelijk voor was, en dat hij als partijleider snel in de ijskast zette omdat er na het sneuvelen van de gekozen burgemeester geen electorale eer mee te behalen was. In stilte wist fractiegenoot Gerard Schouw er jaren later wel het correctief referendum doorheen te krijgen. Maar de eerste proeve daarvan, het door Thierry Baudet en Jan Roos afgedwongen referendum over Oekraïne in april van dit jaar, leidde voor D66 tot een flinke deceptie omdat de boze burgers massaal tegen het door Europa én de Democraten gewenste associatieverdrag stemden: precies wat tegenstanders van referenda al hadden voorspeld. Daarover zegt Pechtold nu: ‘Ik was ook niet blij met de uitslag, maar daar kun je ons niet de schuld van geven. Een vader die met zijn zoontje naar voetbal gaat, is ook niet verantwoordelijk voor het gedrag van de hooligans. Het referendum is pas in de jaren tachtig op de agenda gekomen en heeft nooit tot de “kroonjuwelen” van D66 behoord. De PvdA heeft er ook een lage opkomsthempel van dertig procent ingebouwd. Die had veel hoger

moeten zijn. Bovendien is het beste correctieve referendum het referendum dat nooit wordt gehouden: dat als waarschuwing dient om politici beter hun werk te laten doen.’

Het Oekraïnerereferendum was een van de weinige gelegenheden waarbij Pechtold er maar moeizaam in slaagde zijn boodschap over het voetlicht te krijgen. Al in zijn eerste jaar als fractievoorzitter ontwikkelde hij, met de hulp van zijn spindoctors, een goed gevoel voor de televisiecamera’s. Steeds vaker haalde hij met snedige commentaren op het juiste moment de journaals en de actualiteitenrubrieken. Ook bij de talkshows is hij al jaren niet weg te slaan: de wijnkistjes van Pauw, *RTL Late Night* en *De Wereld Draait Door* leveren ruim voldoende aanmaakhout voor de hele winter. Inmiddels wordt Pechtold in media-aandacht aardig naar de kroon gestoken door Jesse Klaver, de *coming man* van GroenLinks. Maar nog steeds krijgt hij het verwijt wel héél graag voor de camera te verschijnen. Zelf vindt hij het onzin dat hem ijdelheid wordt nagedragen. ‘Ik verf mijn haar niet blond, en ik spring ook niet met opgerolde mouwen op het podium om Justin Trudeau na te doen.’

U komt altijd opdraven als de talkshows bellen.

‘Je hebt geen idee tegen hoeveel verzoeken ik nee zeg.’

Is de aandacht verslavend?

‘Ik vind al die mediaoptredens en al die aandacht op straat eerder een noodzakelijk kwaad. Het houdt nooit op. Nooit. Dat is ongelooflijk vermoeiend. Maar als politicus in deze tijd moet je er wel in meegaan. Als je niet regelmatig in de media komt, besta je niet. Dat is de *bottom line*: als mensen me niet kennen, kunnen ze ook niet op me stemmen.’

Het ‘gestrande huwelijk’

Maar vorig jaar maart knapte er iets, toen Pechtold ongewild in de roddelpers verscheen: De Telegraaf berichtte opeens dat zijn huwelijk met Froukje Idema in zwaar weer verkeerde. ‘De Pechtolds zouden nog een poging willen doen het gestrande huwelijk vlot te trekken,’ schreef Evert Santegoeds op de Pagina Privé, ‘maar insiders hebben er een hard hoofd in. Zij denken bovendien dat

er meer aan de hand was dan alleen de politieke beslommeringen die de heer des huizes steeds meer opslokten...’ In augustus deed Pechtold nog een poging in het vrouwenblad *Margriet* uit te leggen dat zijn vrouw en hij juist een goede vorm hadden gevonden in hun hectische levens: om en om wonen ze bij de kinderen in Wageningen, de andere helft van de week in Den Haag waar ze allebei werken. Maar het mocht niet baten. Meteen daarna schreef *De Telegraaf* weer een suggestief stukje: ‘Pechtold heeft zijn trouwring nog om!’

Er trekt een schaduw over Pechtolds gezicht als hij eraan terugdenkt. ‘Toen heb ik me voorgenomen niets meer te zeggen over mijn privéleven. Daar ligt de grens. Ook om mijn kinderen te beschermen, want die zijn inmiddels twaalf en dertien, en kijken net als iedereen op internet. Dat vind ik het allermoeilijkste van dit vak. Je moet voortdurend aan verwachtings-management doen. Elke uitspraak, alles wat je doet, kan worden opgepikt en verkeerd worden uitgelegd. De knop kan nooit uit.’

Maar aan een leven in de luwte, hoe verleidelijk het soms ook is, wil Pechtold zich voorlopig nog niet overgeven. Onder zijn leiding boekte D66 sinds het rampjaar 2006 een aanhoudende reeks verkiezingsoverwinningen. Tijdens het huidige kabinet verwierf hij als informele leider van de ‘constructieve oppositie’ voor het eerst weer directe invloed op het regeringsbeleid: bewindslieden als Jeroen Dijsselbloem kwamen op zijn kamer bedelen om steun, omdat de coalitie geen meerderheid heeft in de senaat. De kroon op Pechtolds werk van de afgelopen tien jaar zou deelname zijn aan een nieuw kabinet. Als dat niet lukt, zei hij laatst in *Pauw*, vertrekt hij als partijleider: ‘Dan moet een ander het maar eens proberen.’

Op het terras van Nol in ’t Bosch bekennt Pechtold dat hij die uitspraak zonder groot risico kon doen. Nu er zeker vijf partijen kans maken op vijftien à twintig zetels zijn er straks misschien wel vier partners nodig voor een coalitie. In vrijwel alle combinaties is D66 onmisbaar als de partij van het midden, die sinds de gewonnen Statenverkiezingen ook nog eens beschikt over een flinke fractie in de senaat. ‘Het was dus niet zo’n gewaagde uitspraak,’ grinnikt Pechtold. ‘Ze kunnen nauwelijks meer om D66 heen. Toen ik begon als fractievoorzitter zei Hans van Mierlo: je moet eerst maar eens het ambacht onder de knie krijgen. Toen had ik geen idee wat hij bedoelde. Nu weet ik dat wel.’

Jesse Klaver (GroenLinks): 'Weinig dingen geven zo veel voldoening als een mooie speech houden'

Thijs Broer en Max van Weezel

'Ed Raket' Nijpels was in 1982 de jongste lijsttrekker ooit. Jesse 'the Dutch JFK' Klaver is dat nu. Over stroop aan je achterste, duimen omhoog en de valkuilen onderweg.

Ed Nijpels: 'Geniet jij er ook zo van om een zaal met duizend mensen te bespelen?'

Jesse Klaver: 'Ja. Weinig dingen geven zo veel voldoening als een mooie speech houden.'

Nijpels: 'De spanning die je voelt als je opkomt.'

Klaver: 'Je hartslag gaat omhoog, net als bij een wielrenner vlak voor de koers. En dan gebeurt er iets gekks: je eerste zinnen lopen moeizaam, maar dan kom je los.'

Nijpels: 'En raak je in een *flow*.'

Als lijsttrekker van de VVD in de jaren tachtig was u een soort tieneridool.

Nijpels: 'Ja. Ik hield ook weleens toespraken in disco's. Na afloop stonden er dan drommen meisjes in de rij voor mijn handtekening. Ik was nog vrijgezel en kreeg stapels liefdesbrieven die ik keurig in mappen heb bewaard.' Grinnikend: 'Vijftig jaar na mijn dood mogen die worden geopenbaard.'

Het verhaal gaat dat u ook weleens slipjes van vrouwelijke fans kreeg opgestuurd.

Nijpels: 'Jazeker. Alles wat de gemiddelde popster te verduren krijgt, heb ik ook meegemaakt.'

Nu staan er Justin Bieber-achtige rijen voor de deur als Jesse Klaver optreedt in het land.

Klaver: 'Ik heb nog geen slipjes over de post ontvangen, maar ik organiseer mijn *meetups* heel bewust in poptempels als De Melkweg in Amsterdam, Het Paard van Troje in Den Haag en Tivoli in Utrecht: de vetste plekken. Het heeft sfeer, het geluid is goed, je kunt na afloop een biertje blijven drinken. Ik wil bij zulke gelegenheden altijd graag nog even napraten en vragen beantwoorden, maar

omdat zoveel mensen een selfie met me willen, komt daar meestal niets van terecht.’

Nijpels, destijds bekend om zijn ‘slaapkamerogen’: ‘Als ik naar Jesse kijk, snap ik heel goed dat meisjes zich tot hem aangetrokken voelen. Die gaan straks bij de verkiezingen ongetwijfeld massaal op hem stemmen.’

Klaver, zichtbaar ongemakkelijk: ‘Tja, wat moet ik over mijn uiterlijk zeggen? Ik ben wie ik ben.’

Hoe belangrijk is uiterlijk in de politiek?

Nijpels: ‘Het staat niet op zichzelf. Het gaat om charisma. Dat wordt ook bepaald door je uitstraling, je energie, je stem, je gevoel voor humor, hoe je gekleed gaat, hoe je je presenteert. En je ideeën.’

Is politiek de kunst van het verleiden?

Klaver: ‘Politiek is, als het goed is, een ideeënstrijd. Maar je moet zoveel mogelijk mensen zover krijgen dat ze jouw ideeën steunen. Daar is verleidingskunst voor nodig. Je moet zo aantrekkelijk mogelijk laten zien waar je voor staat. Mark Rutte kan alles verkopen, maakt niet uit wat. Dat is knap, je zou hem erom kunnen bewonderen. Maar ik vind het leeg. De kiezers verleiden is een kunst, maar het is wel degelijk van cruciaal belang *waartoe* je ze wilt verleiden.’

De stem van een nieuwe generatie

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1982 trad VVD’er Ed Nijpels aan als de jongste lijsttrekker uit de Nederlandse geschiedenis. Hij was toen 32. Als opvolger van Hans Wiegel maakte hij furore met de slogan ‘Gewoon jezelf kunnen zijn’. In die sombere crisisjaren was dat voor velen een bevrijdend idee. Nijpels was de lieveling van de media, van het deftige *NRC Handelsblad* tot de roddelbladen en jongerenzender Veronica. Zijn partijgenote Neelie Kroes stelde vast dat iedereen met hem wegliep: ‘Ed heeft stroop aan zijn achterste.’ Vooral dankzij de steun van kiezers onder de dertig boekte hij met zijn ‘Veronica-liberalisme’ de grootste verkiezingsoverwinning van de VVD tot dan toe: van 26 naar 36 zetels in de Kamer.

Nu is Jesse Klaver de jongste lijsttrekker ooit. Toen het GroenLinks-congres in Amersfoort hem aanwees, was hij nog net geen dertig. Met zijn verzet tegen bankiersbonussen en wat hij het ‘economisme’ noemt – het doorgesloten rendementsdenken bij de overheid, in de zorg en in het onderwijs – is hij nu de man die zich opwerpt als de stem van een nieuwe generatie. Ook hij lijkt ‘stroop aan zijn achterste’ te hebben. Als Klaver zou willen, zou hij permanent bij Matthijs aan tafel kunnen zitten, of bij Linda op de bank. Zijn via Facebook aangekondigde *meetups* zijn steevast uitverkocht. Zoals indertijd aan niemand uitgelegd hoefde te worden wie er met ‘Ed Raket’ werd bedoeld, weet iedereen nu wie ‘Jesse’ is. Het internationale persbureau AFP had het dit najaar zelfs over *‘the Dutch JFK’*. Klavers politieke toekomst staat nog in de sterren geschreven, maar volgens de opiniepeilers zou GroenLinks dankzij hem spectaculair kunnen groeien. Klaver droomt er openlijk van dat zijn partij bij de verkiezingen in maart de grootste op links wordt en toetreedt tot het volgende kabinet.

Spraakmakend pleidooi

Er bestaat nóg een treffende overeenkomst tussen VVD’er Nijpels en GroenLinks-leider Klaver: ze zijn allebei geestdriftig bezig met het onderwerp duurzaamheid. Toen Jesse Klaver nog in de wieg lag, maakte Nijpels zich als minister van Milieu al sterk voor ingrijpende maatregelen. Hij drong het gebruik van fosfaten in wasmiddelen en schadelijke drijfgassen in spuitbussen terug en probeerde zelfs het voor de VVD heilige autogebruik door forensen aan banden te leggen. Nijpels is nu voorzitter van de commissie die toeziet op de uitvoering van het Energieakkoord uit 2013. Afgelopen najaar presenteerde hij als kroonlid van de Sociaal Economische Raad een radicaal plan voor de veehouderij: alleen duurzame boeren mogen in de toekomst nog subsidie krijgen. Klaver kondigde als kersverse partijleider samen met Diederik Samsom een nationale klimaatwet aan (in 2050 moet alle energie op een duurzame manier worden opgewekt) en hield in *De Wereld Draait Door* een spraakmakend pleidooi voor het eten van minder vlees. Daardoor steeg hij in één klap naar plaats 12 in de Duurzame 100 van dagblad *Trouw*.

Canarische eilanden

Klaver: ‘Het is mooi dat jij je zo voor duurzaamheid inzet, Ed. Maar je bent ook van de VVD en die doet er nog steeds helemaal niets aan.’

Nijpels: ‘Dat klopt. Ik vind het onbestaanbaar dat de grootste partij van Nederland in zo’n belangrijke maatschappelijke kwestie niet de leiding neemt. Het nieuwe verkiezingsprogramma is weer geen haar beter dan het vorige. De VVD wordt nu links en rechts ingehaald door het bedrijfsleven, dat wél het belang van duurzaamheid is gaan inzien.’

Met het milieu win je geen verkiezingen, is kennelijk de gedachte.

Nijpels: ‘Het is electoraal een lastig onderwerp. Het grote probleem van klimaatverandering is dat de gevolgen nog niet zichtbaar zijn in het dagelijks leven. Het is moeilijk uit te leggen wat er zo erg is aan de opwarming van de aarde als mensen denken: dat is toch lekker? Dan wordt het hier tenminste net zo warm als op de Canarische eilanden!’

Klaver: ‘De gevolgen van de klimaatverandering liggen zo ver achter de horizon dat mensen zich er moeilijk een voorstelling van kunnen maken. Daarom probeer ik te laten zien dat groene politiek over veel meer gaat dan abstracte kwesties als de CO₂-uitstoot. Het milieuprobleem is onderdeel van het rendementsdenken dat op alle terreinen om zich heen heeft gegrepen. We gaan met milieu en duurzaamheid op dezelfde manier om als met oude mensen: we beschouwen ze louter als kostenpost. Als je laat zien dat dát het probleem is, komt het voor de kiezers veel dichterbij. Als je campagne moet voeren, is dat een overtuigender verhaal dan alleen maar doordrammen over de CO₂-uitstoot, hoe belangrijk dat ook is.’

Spa Rood

Het gesprek vindt plaats in De Poentjak vlakbij het Binnenhof: het favoriete restaurant van Jesse Klaver, die als klein jongetje van zijn Indonesische oma ajam pedis en sambal goreng tahoe leerde eten. De keus valt op de rijsttafel Sumatra. Klaver drinkt het grootste deel van de avond Spa Rood, Nijpels bestelt Sancerre. Ze zijn allebei Brabanders in de Randstad. Klaver bracht zijn jeugd door in de volkswijk De Westrand in Roosendaal, Nijpels groeide op in het nabijgelegen Bergen op Zoom (de oud-VVD-leider: ‘Weten jullie wel dat Bergen op Zoom en Roosendaal traditioneel elkaars

erfvijanden zijn?’). En ze werden beiden bepaald niet met een gouden lepel in de mond geboren. Toen Jesse Klaver nog een baby was, ging zijn Marokkaanse vader ervandoor om nooit meer terug te keren. Zijn half-Indonesische moeder moest zich bij schoonheidssalons en in een alarmcentrale een slag in de rondte werken, zodat de kleine Jesse grotendeels werd opgevoed door zijn oma en opa. Het was een progressief-katholiek milieu. Zijn opa had priester willen worden, maar werd achtereenvolgens fabrieksarbeider, opbouwwerker en beroepsactivist. Als jongetje kreeg Klaver al van hem te horen hoe belangrijk het was om in verzet te komen tegen de kwalijke kanten van het kapitalisme.

Ed Nijpels komt uit een groot katholiek gezin. Zijn vader dreef handel in textiel, onder meer in badhanddoeken en damesondergoed, en zat in de raad van Bergen op Zoom voor een lokale partij die de oorlog had verklaard aan het roomse establishment en de KVP.

Nijpels: ‘Ik heb je boek over het economisme helemaal gelezen, want je moet weten hoe de vijand denkt. Wat me vooral trof, is dat jouw opa voor jou dezelfde rol heeft gespeeld als mijn vader voor mij. Hij hield me ook altijd voor dat ik me moest verzetten tegen de gevestigde orde. Op mijn dertiende heb ik op school al een handtekeningenactie georganiseerd voor een zwarte Amerikaanse jongen die ter dood was veroordeeld. De rector wilde het verbieden. Hij zei: dit is inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van de Verenigde Staten. Toen ben ik naar de krant gestapt en mocht het opeens wel. Dat was mijn eerste actie.’

Was u links toen u jong was?

Nijpels: ‘Welnee, dat was mijn opvatting van het liberalisme!’

Klaver: ‘Op mijn zesde heeft mijn opa me al meegenomen naar een demonstratie tegen de hogesnelheidslijn omdat die het landschap in Brabant dreigde te verwoesten. Tijdens de Irak-oorlog van 2003 stond ik elke vrijdag op koopavond met mijn opa en zijn kennissen van de kerk in het centrum van Roosendaal te “zwijgen voor vrede”. Ik was inmiddels zestien en begon me een beetje voor zulke acties te generen. Als er mooie meisjes voorbijkwamen, dook ik snel weg in mijn capuchon. Maar ik ben er wel mee doorgedaan.’

Nijpels: ‘Toen ik achttien was, ben ik in mijn eentje naar Tsjechoslowakije gereisd, waar de Praagse

lente was uitgebroken. De Joegoslavische president Tito bracht net een bezoek aan Alexander Dubcek, de man van het socialisme met een menselijk gezicht. Een paar weken later hoorde ik via de autoradio dat de Russen waren binnengevallen. Ik ben in huilen uitgebarsten. De Russen hadden de vrijheid vertrapt. Dat was voor mij de reden om lid te worden van de VVD.’

Het politieke walhalla

Klaver maakte 38 jaar later kennis met de partijpolitiek, toen hij in 2006 stage ging lopen bij de Tweede Kamerfractie van GroenLinks. ‘Het kabinet viel en ik kon meewerken aan de verkiezingscampagne van Femke Halsema. Ik had het gevoel dat ik in het politieke walhalla terecht was gekomen.’ In 2009, op zijn 23ste, vroeg Halsema hem of hij zelf Kamerlid wilde worden. ‘Mijn opa waarschuwde dat Den Haag een slangenkuil was, maar hij heeft me uiteindelijk toch zijn zegen gegeven. In 2015 is hij overleden. Hij heeft nog net meegemaakt dat ik tot fractievoorzitter werd gekozen.’

Nijpels: ‘Mijn vader overleed in 1999. Tot het laatst belden we elkaar bijna elke dag om te praten over de politiek.’

Hadden jullie allebei al vroeg de ambitie om partijleider te worden?

Nijpels: ‘Nee, hoor. Ik heb er zelfs nooit van gedroomd om in de Tweede Kamer te komen. Ik wilde burgemeester worden.’

Klaver: ‘Burgemeester? Waarom zou je dat nou willen?’

Nijpels: ‘Het leek me fantastisch om een stad te besturen. Maar het werd de gemeenteraad van Bergen op Zoom en vervolgens de Tweede Kamer. Tijdens een VVD-bijeenkomst in Het Turfschip in Breda in 1982 vroeg Wiegel me opeens: wat zou je ervan vinden als je mij zou opvolgen? Kort daarna bleek dat hij tot commissaris van de Koningin in Friesland was benoemd.’ Grinnikend: ‘Op vakantie naar Israël heb ik toen maar een paar boekjes over sociaal-economische politiek meegenomen, want daar had ik weinig verstand van.’

Klaver: ‘Het klinkt alsof het je allemaal is overkomen. Had je geen brandende ambitie?’

Nijpels: ‘Nou ja, als justitiewoordvoerder in de Kamer timmerde ik wel aan de weg, maar ik heb

nooit gedacht: ik moet en zal fractievoorzitter worden. Volgens mij ligt dat bij jou wel anders.’

Klaver: ‘Ik heb nooit een geheim van mijn ambities gemaakt. Op mijn 21ste, toen ik in het bestuur van DWARS zat, kreeg ik een telefoontje van het VPRO-programma *Bureau Ambitie*. Ze vroegen of ik jonge mensen kende die de politiek in wilden. Ik heb hun een paar namen gegeven, maar ben ook zo brutaal geweest om te zeggen: ik wil zelf wel meedoen. Bij de screentest heb ik verklaard dat ik politiek leider van GroenLinks wilde worden. Ik ben me daar pas echt op gaan voorbereiden na het aftreden van Jolande Sap, de opvolgster van Femke Halsema, in 2012. Toen ben ik heel bewust Financiën gaan doen om de rijksbegroting te snappen en Europese Zaken om met Mark Rutte en Alexander Pechtold te kunnen debatteren.’

Nijpels: ‘Het is heel on-Nederlands om zo duidelijk voor je ambities uit te komen als jij.’

Klaver, schouderophalend: ‘Waarom zou je daar níét open over zijn?’

Twee duimen omhoog

In haar boek *Mark. Portret van een premier* probeert Sheila Sitalsing te achterhalen waar de gewoonte van Rutte toch vandaan komt om te pas en te onpas triomfantelijk zijn twee duimen omhoog te steken. De uitvinder van dat gebaar blijkt Ed Nijpels te zijn. Bij zijn grote verkiezingsoverwinning van 8 september 1982 stond een stralende Nijpels, twee duimen in de lucht gestoken, te midden van een jubelende menigte.

Nijpels, tevreden: ‘Dat heeft Sheila mooi opgeschreven. Het was alleen geen opzet. Ik had er absoluut niet over nagedacht. Het was eerder uit onhandigheid, want wat moet je met je handen op zo’n moment? Maar die duimen zijn mijn handelsmerk geworden.’

Klaver: ‘Hebben jullie een klasje bij de VVD waar je dat leert?’

Nou, in NRC Handelsblad stond een foto van u tijdens de meetup in De Melkweg in september: wit overhemd, opgestroopte mouwen, de duimen triomfantelijk in de lucht gestoken.

Klaver: ‘Hield ik mijn duimen in de lucht? Dat wist ik helemaal niet. Het is zoals Ed zegt: zoiets ontstaat gewoon.’

Nijpels: ‘Je wilt op zo’n moment natuurlijk wel uitstralen: hier is de oplossing van al uw problemen, Jesse Klaver!!!’

Is het de bedoeling dat het witte overhemd met opgestroopte mouwen uw handelsmerk wordt, net als bij de populaire Canadese premier Justin Trudeau?

Klaver: ‘Als ik campagne voer, moeten de mouwen worden opgestroopt. Zo van: we gaan er tegenaan! Maar dat is niet nieuw. Zo doe ik dat al jaren. Dat Trudeau zich ook zo kleedt, is puur toeval.’

Half ontblote medewerkster

Even is het mooi: de jubelende menigten en meisjes die in de rij staan voor handtekeningen of selfies. Maar wat is de schaduwzijde? Welke nadelen heeft het om rond je dertigste al fractievoorzitter en lijsttrekker te zijn? Wat voor valkuilen dreigen er onderweg? In de jaren tachtig was de euforie over de ‘jonge hond’ Nijpels en zijn ‘Veronica-liberalisme’ snel voorbij. Heden hosanna, morgen kruisigt hem: hij maakte aan den lijve mee hoe snel loftuitingen in verguizing kunnen omslaan. Onder zijn leiding kwam de VVD in de ene na de andere affaire terecht. Al in de eerste week van het kabinet moest de liberale staatssecretaris Charl Schwietert aftreden omdat hij had gesjoemeld met zijn curriculum vitae. Halverwege de regeerperiode raakte VVD-minister Gijs van Aardenne in zware problemen door de RSV-affaire. Ook Nijpels, die hem de hand boven het hoofd hield, kwam steeds heviger onder vuur te liggen. En vlak voor de verkiezingen van 1986 was er nog de ‘Playboy-affaire’: de ambtelijk secretaris van de VVD-fractie had zich samen met een half ontblote medewerkster laten fotograferen voor het mannenblad.

Nijpels: ‘In de vergaderzaal van de Tweede Kamer. Met zijn hand op haar bil!’

Klaver: ‘Wat? In de vergaderzaal?’

Nijpels: ‘Ja. We moesten er eerst om lachen. Hans Wiegel, die toevallig op bezoek was, zei nog tegen me: “Vrijheid, blijheid. Moet kunnen in de VVD!” Maar de pleuris brak uit, zodat we die secretaris uiteindelijk hebben moeten ontslaan.’

Klaver, verwonderd: ‘Ik wist niet dat het er toen zo wild aan toging in de Kamer.’

Nijpels: ‘Mijn punt is dat zich altijd incidenten kunnen voordoen die je als partijleider niet onder controle hebt. Voor je het weet ben je de geslagen hond.’

Daar kwam nog bij dat de VVD in de jaren tachtig als juniorpartner van het CDA zuchtte onder een premier die alle successen naar zich toe wist te trekken. Het was Ruud Lubbers die de geschiedenis inging als de man die Nederland door de crisisjaren had geloodst, en niet Ed Nijpels: bij de verkiezingen van 1986 verloor de VVD weer negen zetels, bijna de hele winst van vier jaar daarvoor. Wat indertijd gold voor Lubbers wordt nu van Mark Rutte gezegd: met wie hij ook regeert, hij komt altijd als de winnaar uit de strijd.

Nijpels: ‘Een van de wetten van de Nederlandse politiek is dat de kleinste coalitiepartner er onderdoor gaat.’

Klaver: ‘Die is inderdaad het bokje.’

Nijpels: ‘Kijk maar naar Samsom. Hij deed ontzettend zijn best, maar de premier ging altijd over hem heen. Rutte kreeg dat zelfs voor elkaar bij oppositiepartijen die hem onderweg aan een meerderheid hielpen. Jouw eigen GroenLinks bijvoorbeeld, toen Jolande Sap zich aan de keukentafel door Mark omver liet praten en instemde met een nieuwe missie naar Afghanistan. Een paar maanden later steunden jullie het Lenteakkoord, met maatregelen als de verhoging van de btw en de nullijn voor ambtenaren. Als VVD’er vond ik dat natuurlijk één groot feest, maar bij de volgende verkiezingen werd GroenLinks wel een kopje kleiner gemaakt.’

Klaver: ‘We hebben het Lenteakkoord gesteund uit verantwoordelijkheidsgevoel. Het was midden in de crisis. Maar achteraf was dat electoraal niet zo slim.’

Nijpels: ‘Jullie werden geknipt en geschoren en nu willen jullie ook nog gaan meeregeren in een nieuw kabinet. Hoe voorkom je als kleine partij dat je weer in die val trapt?’

Klaver: ‘Er is maar één remedie: we moeten ervoor zorgen dat we niet de kleinste in het kabinet worden. Daarom heb ik gepleit voor een pact tussen de progressieve partijen. Vrijblijvend een kopje koffie met elkaar drinken vóór de verkiezingen heeft weinig zin, het gaat om de machtsvorming erna. Dat heeft rechts altijd veel beter doorgehad dan links. Als we ons als progressieve partijen bij de kabinetsformatie niet uit elkaar laten spelen, kan niemand om ons heen.’

Wat is dan uw ideale kabinet?

Klaver: ‘Sorry Ed, dat is niet met de VVD maar met PvdA, D66, SP, ChristenUnie en CDA. Die partijen hebben meer gemeenschapszin dan de VVD en daar vraagt deze tijd om. Het is in elk geval

goed als de VVD een keer buiten het kabinet wordt gehouden. Ed scoorde in de jaren tachtig met de leus “Gewoon jezelf kunnen zijn”, maar inmiddels zijn de liberalisering en de individualisering totaal doorgeschooten. Waar ik voor sta, is juist een reactie daarop. De nieuwe maatschappelijke onderstroom is het verzet tegen het “ieder voor zich” en de uitwassen van het marktdenken. Daar komt nog bij dat de VVD op migratiegebied een soort PVV-light aan het worden is. Rutte zei bij de presentatie van zijn verkiezingsprogramma bijvoorbeeld dat Turken en Marokkanen van de derde generatie die moeite hebben met de Nederlandse normen en waarden zich moeten afvragen of ze hier wel willen blijven. Dan interpreteer je de Nederlandse identiteit wel op een héél benepen manier.’

Nijpels: ‘Dat ben ik helemaal met Jesse eens. Het ergste is nog dat Rutte geen woord van die uitspraak heeft teruggenomen. Dan zeg je eigenlijk: als je een ander kleurtje en een ander geloof hebt, dan rot je maar op. Ook al ben je hier geboren en evenveel Nederlander als iedereen.’

Klaver: ‘Zulke uitspraken raken me ook persoonlijk heel diep, als kind van een Marokkaanse vader en een half-Indonesische moeder.’

Nijpels: ‘Ik hoop dat de VVD in de verkiezingscampagne niet gaat proberen Wilders rechts in te halen.’

Klaver: ‘Dat is een van de redenen waarom ik liever een keer een kabinet heb zonder de liberalen.’

Nijpels: ‘Dat kun je wel willen, maar wat is het alternatief? Ik moet nog zien of de progressieve partijen elkaar zullen vasthouden bij de kabinetsformatie, zoals jij bepleit. Dat hebben ze nog nooit gedaan. Voorlopig houd ik het op een kabinet van VVD, CDA, D66 en nog een of twee andere partijen. De vraag is of D66 daaraan meedoet, maar Alexander Pechtold wekt de indruk dat hij héél graag wil regeren.’

De grootste nederlaag

Aan het eind van de avond komt, met de Indische ‘koffie toebroek’, ook de vraag op tafel welke persoonlijke prijs je ervoor betaalt als je als jong politicus al zo op het schild wordt gehesen.

Klaver: ‘Ik geniet met volle teugen van het fractieleiderschap. Maar zelfs als ik met mijn twee kleine kindertjes naar het park of naar het bos ga, spreken wildvreemde mensen me aan. En de telefoon kan nooit uit. Dat is klote.’

Nijpels: ‘Toen ik net fractievoorzitter was, ben ik met Ingrid getrouwd, zij was medewerkster van D66. Samen hebben we twee kinderen gekregen. Maar ik was voortdurend op pad. We zijn uit elkaar gegroeid. In de week dat ik moest beginnen als burgemeester van Breda, zei Ingrid dat ze in Den Haag

bleef omdat ze een andere bestemming voor haar leven had gevonden. De foto met vrouw en kinderen bij het 50-kilometerbord aan de gemeentegrens van Breda was al gemaakt. Toen stond ik er opeens alleen voor. Iedereen vroeg: waar is uw vrouw? Dat was vreselijk, ik heb me nog nooit zo eenzaam gevoeld. Later zijn we allebei hertrouwd. We spreken elkaar nog regelmatig. Maar die scheiding was de grootste nederlaag die ik heb meegemaakt. De Haagse politiek trekt een enorme wissel op je privéleven. Zeker als je een jong gezin hebt, zoals Jesse nu. Je hebt permanent het gevoel dat je je vrouw en kinderen tekort doet.'

Klaver: 'Ik heb er goede afspraken over gemaakt met Jolein, mijn vrouw. Op vrijdag heb ik bijvoorbeeld papadag. Daar probeer ik me zo veel mogelijk aan te houden. Maar de politiek gaat onherroepelijk ten koste van de tijd die ik aan mijn gezin kan besteden, hoezeer ik ook mijn best doe. Dat is het grootste offer dat ik moet brengen.'

Ron Meyer (SP): 'Op Wilders stemmen, daar heb je geen zak aan'

Thijs Broer

Hij blies eigenhandig met slimme campagnes de vakbond nieuw leven in, en geldt als de gedroomde opvolger van Emile Roemer. Op pad met SP-voorzitter Ron Meyer in zijn woonplaats Heerlen, de voormalige mijnstad. 'Ik snap best dat mensen hun middelvinger opsteken naar de gevestigde orde.'

Aan de rand van een braakliggend terrein even buiten Heerlen staan een paar gebouwen in grauwe baksteen en het gietijzeren geraamte van een liftschacht: overblijfselen van de laatste steenkolenmijn in Limburg die in de jaren zeventig door Joop den Uyl werd gesloten.

'Hier was mijn overgrootvader ophaalmachinist,' zegt Ron Meyer. 'Net als mijn opa. Mijn overgrootvader was een opstandige man. Als er hoge heren met de lift moesten, liet hij ze extra snel zakken zodat ze beneden misselijk uit de lift kwamen. Dat was zijn kleine protest.' Grinnikend: 'Misschien heb ik die recalcitrante houding wel van hem geërfd.'

Ron Meyer, voorheen campagneleider bij de FNV en sinds 2015 voorzitter van de SP, is even verderop opgegroeid in de wijk Zeswegen, die in de jaren tachtig verrees op de afgegraven steenkolenberg. Zijn vader was koelmonteur, moeder werkte in de thuiszorg. Het is een keurig, bescheiden wijkje, omzoomd door een glooiend park. 'Maar als je een spa in de grond steekt, kom je overal steenkolengruis tegen.' Ron wil maar zeggen: het mijnwerkersverleden ligt in deze streek dicht onder de oppervlakte, ook in de herinnering en de mentaliteit van de mensen.

Tienduizenden mijnwerkers verloren hier in de jaren zeventig hun werk, en belandden in de bijstand of de WAO, de werkloosheid trok diepe sporen. In de gure wind lopen we langs de CBS-weg richting centrum. In de jaren tachtig en negentig stonden hier iedere avond de heroïnehoeren in het schaarse

licht van de straatlantarens, verdoolde dochters van een afgedankte generatie. Als jochie fietste Ron Meyer er dagelijks langs. In de verderop gelegen ‘junkentunnel’ onder het spoor moest hij zigzaggen tussen de verslaafden die daar lagen te slapen en te spuiten. Twintig jaar na de sluiting van de mijnen was de verloedering overal in Heerlen te zien. ‘De mijnwerkers raakten niet alleen hun werk kwijt, maar ook de waardering voor wie ze waren. Laatst zag ik oude beelden uit het NOS-Journaal. Daarin zei een ontslagen mijnwerker: “Wat b en je nog?” Dat raakt de kern.’

En precies die ontheemding, zegt Ron Meyer, zie je de laatste decennia in heel Nederland om zich heen grijpen: de schoonmakers, de postbestellers, de bouwvakkers, de mensen in de thuiszorg die worden afgeknepen met flexbaantjes en nul urencontracten, het totale gebrek aan erkenning voor het werk dat ze doen. ‘Steeds meer mensen kunnen hun gezin niet meer onderhouden met veertig uur hard werken in de week. Meer dan vierhonderdduizend kinderen in Nederland groeien op in armoede. Dat is de erfenis van dertig jaar neoliberal beleid. Ik snap best dat mensen hun middelvinger opsteken naar de gevestigde orde. Dat is waar de verkiezingen over zouden moeten gaan: we moeten de bedrijven dwingen fatsoenlijk met hun mensen om te gaan, en we moeten de publieke sector heroveren op de markt.’

Het winnen van respect

Dat is ook waar Ron Meyer zich de afgelopen tien jaar voor inzette als campagneleider bij de FNV in de schoonmaakbranche. Met een pantserwagen bestormde hij het hoofdkantoor van schoonmaakk gigant ISS. Hij organiseerde een wekenlange zit-actie van schoonmakers op het Centraal Station in Utrecht. En toen de daarop volgende onderhandelingen met de werkgevers vastliepen stond hij met kamelen bij vier grote schoonmaakbedrijven op de stoep om de ‘schoonmaaksheids’ terug te brengen naar de onderhandelingstafel. De acties waren niet alleen gericht op betere arbeidsvoorwaarden, maar ook en vooral op het winnen van respect voor de schoonmakers: die kregen eindelijk een gezicht, en ontdekten dat ze z elf hun lot konden verbeteren. Zo blies Ron Meyer eigenhandig de zieltogende vakbond nieuw leven in. ‘Mensen hebben hun eigen oorlogsverhalen nodig,’ zegt hij. ‘Dan komen ze in beweging.’

In het SP-huis achter het station, het hoofdkwartier van de lokale afdeling, hangen posters aan de wand van Young & United: het platform dat Ron Meyer na de schoonmaakstakingen bij de vakbond oprichtte om een beter jeugdloon af te dwingen. Tegen alle verwachtingen in wist hij duizenden jongeren in het hele land te mobiliseren met gewaagde acties, soms zelfs tot woede van het vakbondsbestuur. Toen hij in maart 2015 onderweg was naar Den Haag om met een laser [een slogan op het Torentje van de premier](#) te projecteren, belde vakbondsbaas Ton Heerts op om het hem te verbieden. ‘Hij dacht dat ik niet over de risico’s had nagedacht. Ik zei: “Sorry Ton, ik kan je niet meer horen, ik rij een tunnel in.” Ik hoorde hem schelden aan de andere kant van de lijn.’ Grinnikend: ‘Ja, als je mij vraagt een campagne te organiseren moet je niet vijf minuten van tevoren aan de rem gaan hangen. Je moet wel een beetje lef hebben, anders gebeurt er niks.’ De actie ging gewoon door. En uiteindelijk beloofde minister Asscher het wettelijk jeugdloon aan te passen.

Eén gerichte actie

‘Zorg voor iedereen’, ‘Geen winst over de rug van patiënten’: op de prikborden in het SP-hoofdkwartier hangen ook affiches van de campagne die Ron Meyer vorig jaar in gang zette toen hij net als SP-voorzitter was begonnen: voor het oprichten van een Nationaal Zorgfonds dat een einde moet maken aan de groeiende macht van de zorgverzekeraars. ‘Daar stoppen we veel energie in, ook hier in Heerlen, waar ik nog steeds fractievoorzitter ben in de gemeenteraad. Bij de vakbond heb ik geleerd dat je je onderwerpen moet kiezen: één gerichte actie doet veel meer dan een schot hagel.’

Het plan voor het Zorgfonds haalde veel publiciteit en wordt inmiddels gesteund door honderdduizenden mensen in het hele land, maar de afloop is ongewis. Of het een succes wordt hangt volledig af van de uitkomst van de verkiezingen op 15 maart. Ondanks de massale onvrede over de bezuinigingen van het VVD-PvdA-kabinet van de afgelopen jaren staat de SP nog maar op een paar zetels winst in de peilingen. Als partijvoorzitter staat Ron Meyer, de tegendraadse vakbondsjongen, voor zijn grootste uitdaging tot nu toe. Onder zijn leiding hebben vrijwilligers al massale telefoonacties gehouden, en net als op zestig plaatsen elders in het land liggen in het SP-huis in Heerlen grote stapels folders klaar om in de laatste dagen voor de verkiezingen te worden uitgedeeld, vooral in de buurten waar weinig mensen van plan zijn te gaan stemmen. ‘We hebben het uitgerekend: als we de opkomst in die wijken met vijf procent omhoog krijgen, kunnen we winnen.’

In de schemering begeven we ons naar D'r Klinge, de stamkroeg van Ron Meyer in het hart van de stad. In het zaaltje achter houdt de SP regelmatig bijeenkomsten. Als de barman een biertje heeft neergezet ('Pilske, Ron?') zegt de SP-voorzitter: 'De linkse partijen moeten veel offensiever worden. De afgelopen jaren zijn voormalige linkse begrippen, zoals vrijheid, door rechts gekaapt, en links heeft het laten gebeuren. In de jaren negentig is het idee ontstaan dat het liberalisme de nieuwe werkelijkheid was. Door de invoering van de marktwerking in de publieke sector en de flexibilisering van de arbeid in het bedrijfsleven zijn steeds meer mensen zich gaan richten op hun eigenbelang. Het neoliberalisme heeft de waarden ondergraven die vroeger vanzelfsprekend waren, ook hier in de mijnstreek: solidariteit, gemeenschapszin, loyaliteit. Dit kabinet heeft die ontwikkeling nog verder versterkt, door te bezuinigen op de zorg en op de sociale werkplaatsen en door niets te doen tegen de flexibilisering en de verdringing op de arbeidsmarkt. Als mensen onzeker worden, bang voor hun baan, bang voor hun pensioen, bang voor de toekomst, dan gaan de rolluiken omlaag, zoals je vooral in Brabant en Limburg in veel buurten letterlijk kan zien. En dat betekent ónvrijheid, terwijl de mensen aan de top met hun hoge salarissen en hun bonussen juist grótere vrijheid hebben dan ooit. Die ontwikkeling noem ik: de rolluiken van Rutte. Liberalen zeggen altijd dat de individuele vrijheid het hoogste goed is. Maar als het individu vermalen wordt door de krachten van de markt is er geen liberaal die zegt: misschien doen we iets verkeerd.'

En de woede keert zich dan tegen migranten.

'Precies. Die zijn de dupe. Terwijl het juist de migranten en hun kinderen zijn die de prijs betalen voor de verdringing op de arbeidsmarkt. Als er goedkope Polen door detachering naar Nederland worden gehaald, raakt niet alleen trucker Loek maar ook bouwvakker Mohammed zijn baan kwijt.'

Moet de SP ook offensiever worden?

'Ja. We moeten meer grote acties op touw zetten. We willen de rolluiken van Rutte in al die buurten slopen. Het touwtje uit de brievenbus van Jan Terlouw, hoe sympathiek ook, zal niet terugkomen. Maar de rolluiken kunnen weg. We moeten de bezieling terugbrengen. En dat kan, door huis aan huis een beweging op te bouwen en geen discussie uit de weg te gaan. Ook niet over migratie. Als er 500.000 werklozen in ons land zijn, is het toch achterlijk dat er [meer dan 340.000](#) Polen, Roemenen en Bulgaren in Nederland werken? Niet om die mensen zelf, maar omdat ze als handelswaar worden

gebruikt. Ze worden onderbetaald, en het werk dat ze doen gaat ten koste van Nederlandse werklozen. Dat is niet uit te leggen. De SP heeft daar al in 1983 voor gewaarschuwd, in het rapport *Gastarbeid en Kapitaal*. Daarna schreven we nóg tien rapporten, en in december hebben we wéér tien voorstellen gedaan om die problemen aan te pakken. Maar in de jaren tachtig werden we als een soort Janmaat-racisten weggezet, en dat krijgen we nu ook nog wel eens te horen. GroenLinks en D66 praten nog steeds met meel in de mond over dit onderwerp. Maar als de linkse partijen niks aan arbeidsmigratie doen, blijven de kiezers weglomen. We móeten grenzen stellen.'

Sinds Jan Marijnissen weg is als fractievoorzitter hoor je de SP zelden meer over arbeidsmigratie uit Oost-Europa. Emiel Roemer zet er nauwelijks iets over. Die heeft het alleen over de vluchtelingen uit Syrië die moeten worden opgevangen.

'Ík zeg het nú. De SP heeft altijd een consistente analyse gehad, ook toen het minder populair was. Van oorlogsvluchtelingen vindt ieder normaal mens dat we ze moeten opvangen. Maar wat mensen niet snappen is dat grote bedrijven hier arbeidsmigranten inzetten om mensen van de arbeidsmarkt te verdringen, alleen omdat ze nóg meer winst willen maken.'

Lodewijk Asscher wil arbeidsmigratie uit Oost-Europa aan banden leggen door de Europese regels aan te passen.

'Ja, daar komt-ie nu mee. Maar de afgelopen jaren heeft Asscher er níets aan gedaan. Bovendien wil hij niet zeggen dat Nederland weer werkvergunningen voor Oost-Europese arbeidskrachten moeten invoeren, zoals wij wél in ons verkiezingsprogramma hebben staan. In plaats daarvan roept-ie dat de EU het moet regelen. Dat betekent dus: met Sint Juttemis.'

Het invoeren van werkvergunningen is toch in strijd met het vrije verkeer van personen binnen de EU?

'De Fransen houden zich ook niet aan de Europese regels. Waarom zouden wij altijd het braafste jongetje in de klas moeten zijn? Dat zijn allemaal procedurele argumenten. Bovendien: wat wil Brussel doen als we geen arbeidsmigranten uit Oost-Europa meer toelaten? De tanks ons land laten binnenrollen? Als politicus moet je zeggen waar je heen wil, en daar moet je voor staan.'

Omdat de kiezers anders naar de PVV weglopen?

‘Nee, omdat het de goede analyse is. De domme linkse reflex is altijd het omgekeerde te willen van wat Wilders vindt. Je moet altijd je eigen keuzes maken.’

Volgens Maurice de Hond overweegt zeven procent van de SP-kiezers deze keer PVV te gaan stemmen.

‘Ja, maar omgekeerd geldt: 15 procent van de PVV-kiezers overweegt een stem op ons. En het is maar waar je het vraagt. Laatst was ik in Oude Pekela. Daar twijfelen mensen tussen de SP en de PVV. Maar in Delft twijfelen ze tussen de SP en GroenLinks. Ik snap best dat mensen zich laten verleiden door Geert Wilders, de man met de grootste mond. Ook hier in Heerlen. In de jaren zeventig waren de mensen hier veel minder gevoelig voor stemmingmakerij over buitenlanders. Onder de grond in de mijnen móest je wel samenwerken, anders ging je eraan. Letterlijk. Door de onzekerheid van de afgelopen decennia zijn mensen op zichzelf teruggeworpen. Als je de grond onder de voeten van mensen vandaan haalt, moet je niet raar opkijken als er minder empathie ontstaat. Maar Wilders gaat het verschil niet maken. Hij heeft geen éneke interesse in de mensen in de buurten. Hij komt hier nóóit. Hij wijst een zondebok aan, maar op de échte problemen van mensen – werkloosheid, te hoge huren, flexcontracten – heeft hij geen antwoord. Sterker nog: hij is de Siamese tweelingbroer van Mark Rutte: heeft altijd meegestemd met neoliberal beleid. Hij hielp met de verhoging van de AOW-leeftijd, hij stemde in met marktwerking in de zorg en nu wil hij de cao’s afschaffen. Tegen mensen die PVV willen stemmen zeg ik: daar heb je geen zak aan. Blijf niet mokkend aan de kant staan. Je hebt groot gelijk dat je “fuck you” zegt, maar daarna moet je wél de handen uit de mouwen steken om echt iets te veranderen.’

Hoe dan?

‘Bijvoorbeeld door in actie te komen tegen de flexcontracten. Een gemiddelde flexwerker verdient minder dan iemand met een vast contract die hetzelfde werk doet. Het is een race to the bottom. Aan de top is dat andersom: daar verdienen interim-managers juist altijd méér. Daar gelden kennelijk andere wetten. Dat moeten we recht zien te trekken. Flexwerkers hebben minder rechten en minder zekerheid, die zouden juist meer moeten verdienen. Dan nemen bedrijven ook sneller mensen in dienst. Als je daar met z’n allen voor knokt kan je een eind komen. Dat hebben we met de acties in de

schoonmaak ook laten zien.’

Lodewijk Asscher zegt dat hij de positie van flexwerkers wil gaan versterken.

‘Asscher zelf is wel van goede wil. Hij noemde het VVD-beleid laatst een “gifpil voor de middenklasse”. En terecht. De VVD is al dertig jaar de ongezonde factor in de Nederlandse politiek. Laatst waren de krantenkoppen op één dag, na vier jaar VVD: “1,25 miljoen mensen leven in armoede”, “Thuiszorgers bezetten gemeentehuizen” en “Ikea wordt gematst en mag 1 miljard minder belasting betalen”. Dat is dus waar het VVD-beleid toe leidt. Maar de PvdA heeft dat mede mogelijk gemaakt in dit kabinet. Dát neem ik Asscher wél kwalijk.’

Jesse Klaver en Lodewijk Asscher zeggen dat ze straks het liefst met de SP in een linkse coalitie willen. Geloof u daarin?

‘Wij wel, maar zij durven de VVD niet uit te sluiten. Een echt stembusakkoord met de linkse partijen houden ze af. Ik vindt het dom dat ze de deur naar de VVD open houden. Daarmee schieten ze in hun eigen voet. Dan stemmen de mensen straks op de PvdA of GroenLinks en krijgen ze de VVD erbij.’

Ben je zelf met de andere linkse partijen in gesprek over samenwerking?

‘Ik heb goed contact met de andere partijvoorzitters, Hans Spekman van de PvdA en Marjolein Meijer van GroenLinks. Op onderwerpen kunnen we wel samenwerken, zoals met Asscher over het Nationaal Zorgfonds en de arbeidsmarkt, en met D66 en GroenLinks over een Klimaatakkoord.’

Welke coalitie heeft je voorkeur?

‘Een echte linkse coalitie natuurlijk. En als daar niet genoeg zetels voor zijn: een coalitie die aandacht heeft voor gemeenschapszin, van de linkse partijen met het CDA. Die partij komt voort uit de KVP, die heel sterk was hier in het zuiden. Daar zitten best wat raakvlakken.’

Je hebt gezegd: dit kan ons decennium worden. Waarom denk je dat?

‘Er is een historische kans de politiek in een andere richting te krijgen. De SP kan een cruciale rol spelen in de neergang van het neoliberalisme. Zelfs in de achterban van VVD en CDA is een

meerderheid voor ons plan voor een Nationaal Zorgfonds. Dat kunnen we voor elkaar krijgen, zeker als we erin slagen een nieuw kabinet te bouwen zonder de VVD. Als dat nu al lukt terwijl we de stroom tegen hebben, hoe gaat het dan als we straks de stroom méé hebben?’

Is dat geen wishful thinking? De kiezers schuiven al jaren naar rechts, links zit in het defensief.

‘Als je tegen de stroom op zwemt kweek je spierballen. Dan ga je dubbel zo hard als je de stroom mee hebt. Ik ben ervan overtuigd dat onze tijd eraan komt.’

Hoe ben je indertijd gevraagd om voorzitter van de SP te worden? Werd je gebeld door Jan Marijnissen of je zijn opvolger wilde worden?

‘Nee. Op een gegeven moment zeiden Peter Kwint, Manja Smits en nog een paar jongeren in de partij: het is tijd voor een jonge voorzitter. Ik zei: weten jullie al iemand? Ja, zeiden ze: jij! Ik dacht: jullie zijn gestoord! Als student zat ik op de bank voor de tv bijna mee te boksen als Jan Marijnissen in de Tweede Kamer debatteerde. Pats, weer een uithaal. En nu moest ik hem gaan opvolgen! Ik ga nog steeds iedere maand een dagje bij Jan langs in Oss. Soms zijn het wel gesprekken van vier uur. We hebben een goede klik. Dan praten we over boeken, over speeches, over ideologie.’

Wie zijn je politieke voorbeelden?

‘Ik heb geen idolen. Dat vind ik onzin. Maar Bernie Sanders is wel een voorbeeld. Op de dag dat Trump gekozen werd kondigde hij aan dat hij verder zou gaan met zijn beweging. Daar krijg je energie van. Ik heb op een bepaalde manier ook wel waardering voor Frits Bolkestein. Vanzelfsprekend niet voor zijn ideeën, maar wel omdat hij in de jaren negentig de koers van het land naar zijn hand zette. Hij zei: “De PvdA de premier, wij het beleid” – hoe verschrikkelijk dat ook was. Die gedrevenheid had Joop den Uyl ook: de verbeelding aan de macht. Ik geloof in de kracht van ideeën, en daar voor durven strijden. Je moet je nóóit verschuilen achter procedures, zoals veel politici van de gevestigde partijen doen. Che Guevara, no pasarán: dat is een mooie houding.’

Onder jouw voorzitterschap kwam Lilian Marijnissen op de derde plaats op de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer. Toen dat in augustus bekend werd, schreef De Telegraaf: zie je wel, de SP

is een familiebedrijf dat nog steeds door de Lange Arm van Jan Marijnissen wordt geregeerd.

‘Wat moet ik daar nou mee? En waar sta ik dan, als partijvoorzitter? Wat een onzin. Alsof ik ook familie van Jan Marijnissen ben. Bovendien: Lilian heeft bij de vakbond juist vanwege haar achternaam extra hard moeten vechten om zich te bewijzen. En dat zal ze in de Kamer ook moeten doen. Iedereen denkt dat Jan nog steeds alles regisseert, maar dat is onzin. Hij is blij dat hij eindelijk rustig boeken kan lezen.’

Je wordt zelf beschouwd als de gedroomde opvolger van Emile Roemer, en zelfs als de nieuwe Jan Marijnissen. Als dat zo is, waarom sta je dan op plaats 22 op de lijst? Best kans dat je dan niet in de Tweede Kamer komt.

‘Ik de opvolger van Roemer? Flauwekul. Ik wilde helemaal niet op de lijst, maar Emile heeft me ervan overtuigd. Zijn argument was: een serieuze politieke partij moet rekening houden met alle scenario’s. En dus ook het scenario dat we gaan regeren. Het is vooral bedoeld om alle scenario’s open te laten. Als Emile en misschien een paar anderen uit de fractie doorschuiven naar het kabinet, kan ik de fractie komen versterken.’

Waar moet Emiel Roemer straks minister van worden dan? Sociale Zaken?

‘Daar hebben we het niet over gehad. Eerst moeten we knokken om zo veel mogelijk zetels te halen. Knokken voor een Zorgfonds, voor verlaging van de AOW-leeftijd en het breken van het VVD-gedachtegoed is bij ons veel belangrijker dan wie op welke stoel zit. We hebben wel de afspraak gemaakt: als Emile in de Kamer blijft, ga ik in ieder geval niet in de fractie.’

In de peilingen is de PvdA de afgelopen jaren meer dan twintig zetels kwijtgeraakt. Hoe is het mogelijk dat de SP daar niet van profiteert?

‘In de vorige verkiezingscampagne vertelde Diederik Samsom een ander verhaal dan Rutte. Hij zou een zo links mogelijke coalitie bouwen, hij zou sociaal beleid voeren. Maar binnen de kortste keren zat de PvdA in een kabinet met de VVD, werkten ze samen aan het sluiten van de sociale werkplaatsen en gebruikten Samsom en Jeroen Dijsselbloem dezelfde argumenten als Rutte voor een harde bezuinigingspolitiek. Dan demotiveer je de linkse kiezer. Kennelijk geloven er steeds minder kiezers in het grote linkse verhaal. Daar hebben wij ook last van.’

Wacht even: het is dus de schuld van de PvdA dat de SP er niet van profiteert dat de PvdA meer dan twintig zetels in de peilingen heeft verloren?

‘Nee, maar het is wel precies wat ik bedoel met tegen de stroom op zwemmen.’

Ligt het niet gewoon aan Emile Roemer? In 2012 stond de SP torenhoog in de peilingen. Toen begon Roemer te blunderen en was de SP de hele voorsprong weer kwijt. Iedereen zag het: hij was gewoon niet scherp genoeg. Coen Verbraak heeft hem toen van nabij gevolgd voor zijn documentaire ‘Tussen pieken en peilen’. Dat was ontluisterend om te zien.

Stilte.

Het had heel anders kunnen lopen als de SP na die verkiezingen een andere leider had gekozen, in plaats van Roemer wéér de arena in te sturen.

‘We gaan de verkiezingen in met de betrouwbaarste politicus van het Binnenhof van de laatste tien jaar. Dat is veel waard. In de tv-debatten staat Emile er alleen voor, zoals een spits in de finale. We zullen zien. In 2012 heeft de PvdA met Diederik Samsom op het laatste veel kiezers bij ons weggetrokken die voor het eerst op ons wilden stemmen. Dát gaat ons in ieder geval niet meer gebeuren.’

In januari meldde het AD dat anonieme fractieleden [zware kritiek op Roemer](#) hadden: ‘Roemer kan geen fractie leiden, laat staan Nederland’. Vervolgens moesten alle veertien fractieleden één voor één bij Roemer op het matje komen. Was dat niet ontzettend stom? Daardoor sprong de héle Haagse pers er bovenop.

‘Als we dat níet hadden gedaan had de hele Haagse pers geroepen: Roemer toont geen leiderschap. We vonden het geen optie het maar te laten waaien. En sindsdien hebben we zulke kritiek niet meer gehoord.’

Je hebt gezegd dat je gelooft in het ‘Rocky Roemer-effect’. Maar de Rocky Balboa in de film is een straatvechter, Emile Roemer een brave leraar uit Boxmeer.

‘Al jouw journalistieke collega’s hebben Emile in december al afgeschreven, maar nu zitten we weer in de lift in de peilingen. Ik voorspel je: Emile wordt die bokser waar je geen dubbeltje voor gaf, maar die uiteindelijk toch weer overeind komt en wint in de laatste ronde.’

Gert-Jan Segers (ChristenUnie): 'De islam staat haaks op het evangelie'

Thijs Broer en Max van Weezel

In zijn boek gaat Gert-Jan Segers, lijsttrekker van de ChristenUnie, op zoek naar de breuklijnen in de samenleving. Hij trekt fel van leer tegen de islam, die volgens hem 'haaks staat op het evangelie', maar ziet ook 'plekken van hoop'. Op pad met een politiek evangelist naar de probleemwijk Veldhuizen in Ede, waar een multiculturele woongemeenschap moet verrijzen.

Op de avond van 11 september 2001 werd het fietsersbruggetje bij de flat Luynhorst in Ede opeens wereldnieuws. Zelfs CNN besteedde aandacht aan de Marokkaans-Nederlandse hangjongeren die op die plek de aanslagen op de Twin Towers in New York luidruchtig zouden hebben toegejuicht. Ook zouden ze op scooters uitbundig toeterend door de buurt hebben gereden. Omwonenden klaagden, de politie gaf een persbericht uit over 'feestende jongeren' die 'uiterst opgetogen' waren over de terroristische aanval op Manhattan. Later bleek die conclusie enigszins voorbarig: de jongeren hadden zich inderdaad baldadig gedragen, tijdens een woordenwisseling met de politie had een van hen 'jihad!' geroepen, maar van feestvreugde was geen sprake geweest. Op sterk aandringen van de burgemeester verklaarden ze hun medeleven met de slachtoffers in Amerika.

Daarmee was het probleem van de hangjongeren in de wijk Veldhuizen niet verdwenen. Regelmatig berichtten het huis-aan-huisblad *De Edese Post* en *Omroep Gelderland* over voorbijgangers die werden lastiggevallen, buschauffeurs die werden geïntimideerd en auto's die in brand werden gestoken. In mei van dit jaar was het weer raak toen de gemeente aanstalten maakte het verpauperde winkelcentrum De Lindenhorst te slopen, inclusief het onder hangjongeren razend populaire theehuis van de Marokkaanse Vereniging Ede. Opnieuw vlogen er auto's in brand, de ruiten van een nabijgelegen school gingen aan diggelen, de politie die uitrukte werd met stenen bekogeld. Burgemeester Van der Knaap zag zich genoodzaakt in een groot deel van Veldhuizen een

samenscholingsverbod af te kondigen.

Plek van hoop

Op de plek waar nog geen half jaar geleden winkelcentrum De Lindenhorst lag, inclusief het Marokkaanse theehuis, staan nu hekken rond een braakliggend terrein. Het enige teken van leven is een kat die tussen het onkruid op vogeltjes jaagt. Op de hoek van de straat kijkt Gert-Jan Segers, sinds 2015 fractieleider van de ChristenUnie in de Tweede Kamer, uit over het stukje niemandsland. Hij is in het gezelschap van wijkregisseur Robert van Rheenen, leerkracht Jop Urbanus van de evangelische basisschool De Rots, de Syrische asielzoeker Mohammad Alomar uit het door de oorlog geteisterde Hama, en Eelke Dekens van TijdVoorActie, ‘een netwerk van jongeren met het verlangen naar een samenleving waarin mensen naar elkaar omzien’. Dekens (35) vertelt geestdriftig welk schitterend project in de nabije toekomst op het terrein van het gesloopte winkelcentrum moet verrijzen: de multiculturele woongemeenschap Vredehorst. Er komen ruim zestig ‘wooneenheden’ voor jonge gezinnen, senioren, studenten, erkende asielzoekers en mensen die langdurige zorg nodig hebben. Sociale huurwoningen en duurdere huizen worden naast elkaar gebouwd. Mensen van alle gezindten zijn welkom: christenen, moslims en seculieren. De samenstelling van de bewoners moet een afspiegeling vormen van de wijk. Er is voorzien in een ontmoetingsruimte, een sportveld, een moestuin, een garage om gezamenlijk aan auto’s te sleutelen. ‘En daar in het midden,’ vervolgt Dekens opgetogen, ‘komt een mediterrane ruimte met een Fontein van de Vrede waar ook de migranten zich op hun gemak zullen voelen.’

Dekens, een van de *founding fathers* van Vredehorst, groeide zelf op in Ede-Veldhuizen. De afgelopen jaren maakte hij mee hoe de tegenstellingen in de buurt verscherpten: de hangjongeren die zich misdroegen, de andere bewoners die zich bedreigd voelden en in hun schulp kropen. Als trouw bezoeker van de Ontmoetingskerk (Gereformeerd vrijgemaakt) vroeg hij zich af waarom hij en andere jongeren in de kerk zo weinig deden voor de bewoners van de buurt. In zijn eigen woorden: ‘Jezus ging ook met alle soorten mensen om.’ Het leidde tot de oprichting van jongerennetwerk Dien je Stad, inmiddels uitgegroeid tot het landelijke TijdVoorActie. Dekens en de zijnen gingen voetballen met de hangjongeren en chocolademelk uitdelen in winkelcentrum De Lindenhorst: ‘Dat bleek goud waard. Mensen waren bang, voelden zich onveilig. Opeens ontmoetten ze elkaar weer.’ Tijdens een

‘teambuildingweekend’ in Zwitserland ontstond het idee van de woongemeenschap Vredehorst, waar hij zelf ook gaat wonen met zijn vrouw, drie dochters en zoontje. ‘Volgend jaar begint de bouw, in 2018 is de opening.’

De gemeente Ede en de provincie Gelderland ondersteunen het project van ganser harte.

Wijkregisseur Robert van Rheenen: ‘Als je wilt dat mensen zich weer betrokken voelen bij de buurt, moet je ze ruimte geven voor eigen initiatieven. Daar is dit een heel mooi voorbeeld van.’

Leerkracht Jop Urbanus en vluchteling Mohammad Alomar hebben zich beiden al aangemeld voor de woongemeenschap. Urbanus: ‘Ik ben er niet alleen voor mezelf, ik wil mijn leven met anderen delen.’ Alomar, gediplomeerd elektrotechnicus, is druk bezig in te burgeren: ‘In Syrië is het heel gewoon om veel contact te hebben met je burens en de mensen in je straat. Zo wil ik hier ook leven.’

Een multiculturele woongemeenschap: voor Geert Wilders is het ongetwijfeld een nachtmerrie. Maar Gert-Jan Segers vindt het een machtig mooi plan. Het meest is de ChristenUnie-voorman erdoor getroffen dat de initiatiefnemers van Vredehorst alle ‘maatschappelijke breuklijnen’ willen overbruggen die hij in zijn net verschenen boek *Hoop voor een verdeeld land* signaleert: autochtoon en allochtoon, hoge en lage inkomens, oud en jong, gezond en ziek, gelovig en seculier. ‘Dit is Utopia,’ roept hij enthousiast, ‘en het gaat nog echt gebouwd worden ook. Dit noem ik nou een plek van hoop!’

Ik houd mijn hart vast

Bij een broodje döner in de Turkse pizzeria van winkelcentrum Bellestein (dat nog niet is gesloopt) vertelt Segers dat hij sinds januari gesprekken heeft gevoerd met uiteenlopende types als terrorismedeskundige Beatrice de Graaf, de Rotterdamse burgemeester Ahmed Aboutaleb, oud-commandant van de strijdkrachten Peter van Uhm, cabaretier en tv-presentator Arjen Lubach, de orthodoxe rabbijn Binyomin Jacobs en directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau Kim Putters. Dat alles om in kaart te brengen welke tegenstellingen de Nederlandse samenleving verdeeld houden. Het thema zit hem hoog. ‘Ik houd mijn hart vast,’ schrijft hij in zijn voorwoord. ‘Je postcode wordt steeds bepalender voor je schoolresultaten en de rest van je toekomst. Hoger en lager

opgeleiden raken vervreemd van elkaar, het wantrouwen ten opzichte van de politiek groeit. Zieken en gehandicapten staan langs de kant en voelen zich steeds meer een nummer in de bureaucratie. Jongeren vinden lastig werk, terwijl ouderen hun werk niet goed volhouden. Gelovigen en seculieren lijken bang voor elkaar te worden. De kloven worden eerder groter dan kleiner.’

Wist u dat niet dan? Had u er een hele zoektocht voor nodig om daar achter te komen?

‘Nou, van de grote onvrede onder lager opgeleiden over de politiek dacht ik aanvankelijk: dat is onredelijk, dat zijn onderbuikgevoelens. Kim Putters heeft me ervan overtuigd dat ik ongelijk had. Lager opgeleiden leven veel ongezonder en gemiddeld zeven jaar korter dan hoger opgeleiden. Ze hebben drie keer zo vaak onzeker flexwerk. Ze zijn slechter af dan vóór de crisis. Hun woede en achterdocht zijn reëel, dat was voor mij een grote ontdekking. Over hetzelfde onderwerp heb ik via Skype gesproken met de Amerikaanse socioloog Francis Fukuyama, bij wie ik college heb gevolgd toen ik in 2007 een jaar studeerde aan de School of Advanced International Studies in Washington. Hij legde me uit waarom de blanke onderklasse in Amerika massaal Donald Trump steunt. Dat kun je niet alleen verklaren vanuit onderbuikgevoelens. In de maakindustrie zijn de afgelopen dertig jaar veel banen verdwenen, fabrieksarbeiders verdienen vaak minder dan hun vaders. Problemen die eerst vooral onder de zwarte bevolking bestonden, zijn nu ook in die kring aan de orde van de dag: drugsgebruik, criminaliteit, gebroken gezinnen. In Nederland is het minder extreem, maar de les is hetzelfde: de lager opgeleiden hebben goede redenen om boos te zijn. Het is begrijpelijk dat ze de politiek niet meer vertrouwen.’

U omschrijft dit in uw boek als de nieuwe sociale en politieke crisis.

‘Ja, en deze sociale kwestie is hardnekkiger dan die van honderd jaar geleden. Toen organiseerden mensen zich om hun lot te verbeteren en hadden ze hoop op een nieuwe toekomst. Ze hadden vertrouwen in de vakbonden en de eigen politieke partijen, maar die spelen nu een veel kleinere rol dan toen. Dat geldt niet alleen voor de PvdA en de FNV, maar ook voor veel protestants-christelijke organisaties. Steeds meer mensen hebben het gevoel dat ze geen deel meer uitmaken van een beweging, van een gemeenschap. Dat ze op zichzelf zijn teruggeworpen en hun situatie uitzichtloos is.’

Hoe dacht u dat op te lossen?

‘Voor een deel door meer ruimte te geven aan de organisaties die de onderkant van de samenleving nog wel bereiken, zoals het Leger des Heils. Maar ook door bureaucratische hindernissen weg te nemen voor nieuwe gemeenschapsinitiatieven als kleine coöperaties voor duurzame energie en buurtcollectieven die gezamenlijk mantelzorg willen organiseren. Daar heb ik kortgeleden samen met Diederik Samsom een initiatiefnota over ingediend.’

In uw boek heeft u het vooral over christelijke organisaties als het Leger des Heils, Youth for Christ en Scharlaken Koord, dat vrouwen en meisjes helpt om uit de prostitutie te stappen. Dat lijkt wel erg op preken voor eigen parochie.

‘Nee hoor, ik bedoel ook seculiere organisaties als Buurtzorg Nederland en Humanitas dat in Deventer studenten voor een vriendelijk bedrag in een verzorgingstehuis laat wonen als ze bereid zijn de ouderen gezelschap te houden. Je hoeft geen christen te zijn om goed te doen.’

Vindt u het erg dat de kerken zijn leeggelopen?

‘Dat is verlies, ook in sociaal opzicht: ze brachten hoger en lager opgeleiden bij elkaar. De militaire dienstplicht deed dat ook, maar is afgeschaft. Om daar iets van te herstellen, pleit ik voor sociaal dienstrecht: studenten wordt hun studieschuld kwijtgescholden als ze zich een tijdlang inzetten voor de gemeenschap. In mijn gesprek met Peter van Uhm wees hij me erop dat je met dat plan vmbo’ers niet bereikt. Daarom wil hij een stap verder zetten en een maatschappelijke dienstplicht voor alle jongeren invoeren. Hij heeft me van zijn gelijk overtuigd. We zullen naar nieuwe vormen moeten zoeken om de maatschappelijke samenhang terug te brengen.’

Opperwezen

Over de kloof tussen academici en lager opgeleiden en de verwijdering tussen autochtonen en allochtonen zijn inmiddels stapels rapporten verschenen. Van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Van de Onderwijsinspectie. Van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Gert-Jan Segers is niet de eerste politicus die probeert te achterhalen wat de gewone man beweegt. D66-leider Pechtold ging voor zijn boek *Henk, Ingrid en Alexander* met PVV-sympathisanten praten. Diederik Samsom laat geen gelegenheid onbenut om te beginnen over zijn gesprekken met de stukadoor uit

Stadskanaal en de wijkverpleegkundige uit Spijkenisse. Zelfs Jesse Klaver riep GroenLinks onlangs uit tot de partij van de moslimmoeder uit Rotterdam en de bouwvakker uit Venlo. Half Den Haag lijkt niets anders te willen dan de kloof tussen de bewoners van de villawijk en de volksbuurt te overbruggen. Maar Gert-Jan Segers ziet nog een andere gevaarlijke kloof waar aan het Binnenhof doorgaans weinig oog voor is: die tussen de seculiere meerderheid en de christenen die in Nederland naar zijn idee langzamerhand een bedreigde minderheid vormen. ‘Voor mijn boek sprak ik met de cabaretiers Arjen Lubach en Erik van Muiswinkel, die allebei vinden dat geloof per definitie indoctrinatie is en dat er geen cent overheidsgeld meer naar christelijke organisaties en het bijzonder onderwijs mag gaan. Lubach noemde mensen die in een Opperwezen geloven zelfs volstrekt gestoord. Lubach en Van Muiswinkel zijn vertegenwoordigers van een seculiere voorhoede in Nederland die met het grootste gemak heen walst over christenen die zich vanuit hun diepste overtuiging voor de samenleving inzetten. Via de sociale media krijg ik regelmatig te horen dat mensen het onbestaanbaar vinden dat er überhaupt nog christelijke partijen in de Kamer zitten.’

In ‘Hoop voor een verdeeld land’ haalt u hard uit naar de paarse kabinetten van de jaren negentig. Zit dat u na twee decennia nog steeds zo hoog?

‘In die periode hebben PvdA, VVD en D66 de ene na de andere wet erdoorheen gejaagd over voor christenen gevoelige onderwerpen, zoals de openstelling van winkels op zondag, de legalisering van prostitutie en de versoepeling van de regels voor euthanasie. Toen die laatste wet was aangenomen, zei toenmalig D66-minister Els Borst: “Het is volbracht.” Dezelfde woorden die Jezus sprak aan het kruis. Ze zei dat nota bene op Goede Vrijdag. Ik vond dat een heel pijnlijk moment. We zijn altijd een land van minderheden geweest die elkaar respecteerden. Je had de linkse kerk, de protestantse en de katholieke en die wisten van elkaar: we zijn allemaal een minderheid, het is een kwestie van geven en nemen. Maar in de jaren negentig is de liberaal-seculiere meerderheid zich breed gaan maken. Of ze nou christelijk, islamitisch of seculier-liberaal zijn, voor minderheden ben ik altijd beducht.’

Weigerambtenaar

Sinds de jaren negentig is het van kwaad tot erger gegaan, vindt Segers: ‘Toen in 2000 door staatssecretaris Job Cohen het homohuwelijk werd ingevoerd, rees de vraag wat er moest gebeuren met gemeenteambtenaren die gewetensbezwaren hadden tegen het voltrekken van zulke huwelijken.

Cohen heeft dat toen pragmatisch opgelost: zolang elke gemeente garandeerde dat homo's en lesbiennes er konden trouwen, kregen de zogenaamde weigerambtenaren de ruimte om hun geweten te volgen. Toenmalig Kamerlid Femke Halsema heeft zich ook voor die ruimhartige oplossing ingezet. Maar dertien jaar later was van de tolerante houding weinig meer over: een ruime Kamermeerderheid besloot de "weigerambtenaar" definitief te verbieden.' Niet minder pijnlijk vond hij het enthousiasme waarmee een groot aantal partijen in de Tweede Kamer in 2011 vanwege het dierenwelzijn een verbod op het onverdoofd ritueel slachten wilde doorvoeren. 'De stemming was: het moet afgelopen zijn met die gekkigheid. Terwijl het voor moslims en zeker voor orthodoxe joden ging om een kwestie van: *to be or not to be*. In een handomdraai dreigde een eind te worden gemaakt aan een traditie waaraan in Nederland vierhonderd jaar lang de ruimte was gegeven. Van de gemakzucht waarmee dat ging, kreeg ik het knap benauwd. Gelukkig heeft de Eerste Kamer dat voorstel uiteindelijk getorpedeerd. SGP-senator Gerrit Holdijk zei terecht: "Velen kunnen zich kennelijk beter inleven in het gevoelsleven van een kip dan dat van een gelovige".'

Bij de Algemene Beschouwingen trok u van leer tegen minister Schippers die na haar lezing in De Rode Hoed zei dat ze had overwogen te pleiten voor afschaffing van artikel 23 van de Grondwet waarin de vrijheid van onderwijs wordt gegarandeerd, ook voor christelijke en islamitische scholen.

'Ze zei dat ze dat toch maar niet had gedaan omdat ze anders de verkeerde mensen tegen zich in het harnas zou jagen. Dat was dus uit berekening, niet uit principe. Ik vind zulke uitspraken verontrustend. Het is typerend voor een sceptische houding tegenover religie, die langzamerhand gemeengoed is geworden.'

Verdenkt u partijen als de VVD, D66, de PvdA en de SP ervan de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs eigenlijk te willen afschaffen?

'Rutte en Zijlstra hebben me tijdens de Algemene Beschouwingen verzekerd dat ze niet willen tornen aan de financiering van het bijzonder onderwijs, en Lodewijk Asscher zie ik op dit punt als een bondgenoot. Maar krachten binnen hun partijen streven er zeker naar artikel 23 op de helling te zetten. De SP zegt openlijk dat het bestrijden van segregatie belangrijker is dan de vrijheid van onderwijs. D66 beweert tegenwoordig de kwestie pragmatisch te willen benaderen, maar ik moet nog beginnen

daarin te geloven. In maart nam de Kamer een motie van D66 aan die gemeenten verbood adreswijzigingen door te geven aan kerken en religieuze organisaties. Stientje van Veldhoven wil de formulering “bij de gratie Gods” uit wetsvoorstellen schrappen omdat een verwijzing naar een hogere macht niet meer van deze tijd zou zijn. Fatma Koser Kaya heeft een voorstel aangekondigd om de Zondagswet die uitgaat van rust in de ochtend af te schaffen, want lawaai op woensdag is volgens haar even erg als op zondag. Ze lijken er nog steeds op uit de laatste sporen van het christendom in Nederland uit de weg te willen ruimen.’

Gespierde uitspraken

Niet minder groot dan de breuklijn tussen gelovigen en seculieren is de kloof die tussen christenen en moslims gaapt, vindt Segers. Zo kwam de ChristenUnie tussen twee vuren te zitten toen de Syrische vluchtelingen op Nederland afkwamen, schrijft de ChristenUnie-leider in zijn boek: ‘Ook onder trouwe kerkgangers zie ik het borrelen. Nooit heb ik zoveel energie zien loskomen als het afgelopen jaar bij de vluchtelingencrisis. Duizenden gelovigen meldden zich om nieuwkomers op te vangen en gingen gedreven aan de slag. En tegelijk kreeg ik nog nooit zo veel bezorgde brieven in mijn inbox hierover en soms uiterst felle tweets in mijn tijdlijn.’

Als het om de islamitische wereld gaat, mag Gert-Jan Segers een ervaringsdeskundige worden genoemd. Van 2000 tot 2007 werkte hij voor de Gereformeerde Zendingsbond als coördinator van een vormingscentrum in Caïro. Daar maakte hij mee hoe de christelijke Kopten door de meerderheid van moslims openlijk werden geminacht. Aan de School of Advanced International Studies in Washington volgde hij de master westers-islamitische betrekkingen en het Midden-Oosten. Hij raakte in de ban van de politicoloog Samuel Huntington die een hardhandige botsing tussen de westerse en de islamitische beschaving voorspelde. In zijn boek schrijft Segers: ‘Moslims zijn mijn naasten, mijn nabijen, mijn burens, en Jezus vraagt die lief te hebben.’ Maar hij doet ook gespierde uitspraken als: ‘Ik ontkom er niet aan om te concluderen dat het hart van het evangelie en het hart van de islam haaks op elkaar staan’.

Hangjongeren

Op het terras van de Turkse Pizzeria in winkelcentrum Bellestein is inmiddels een groepje hangjongeren naast ons neergestreken voor een broodje shoarma. Langs het filiaal van het Kruidvat aan de overkant duwt een moeder in nikab een buggy voort.

Waarom staan het evangelie en de islam haaks op elkaar?

‘Bij Jezus gaan onze wegen uiteen. Door mijn ervaringen in Egypte ben ik dichterbij de moslims komen te staan, maar verder van de islam. De islamitische cultuur wordt gekenmerkt door een hardnekkige vorm van onvrijheid.’

En dat is inherent aan de islam?

‘Dat zou een hopeloze boodschap zijn. Alles kan veranderen, maar de islam staat er nu minder vrolijk voor dan honderd jaar geleden. Het ontwikkelt zich niet de goede kant op.’

In het SGP-blad ‘In Contact’ zei u drie jaar geleden: ‘In de praktijk is de mate van tolerantie omgekeerd evenredig met het percentage moslims in een land.’ Met andere woorden: hoe meer moslims, hoe minder verdraagzaamheid. Vindt u dat nog steeds?

‘Ja, dat is een harde, hè?’

U keert zich tegen de islam, maar breekt ondertussen een lans voor contacten met moslims. Is dat niet een beetje verwarrend?

‘Ik heb moslimvrienden met wie ik mooie gesprekken over God en het geloof voer. Maar ik ben somber over de ontwikkelingen in het Midden-Oosten waar de islam de meerderheidsgodsdiens is. Niet-moslims worden vaak als tweederangsburgers behandeld. Op afvalligheid staan zware sancties. Als iemand zich tot het christendom wil bekeren, wordt hij voor een landverrader en een familieverrader uitgemaakt. Maar in Europa zal de islam in de minderheid blijven en dat leidt vroeg of laat tot andere ideeën. Daar zal de verandering ten goede vandaan moeten komen.’

Bij de Algemene Beschouwingen deed u samen met Halbe Zijlstra van de VVD het voorstel de financiering te verbieden van moskeeën uit landen die geen godsdienstvrijheid kennen.

‘We moeten onze vrijheid verdedigen tegen ideologieën als het salafisme. In mijn tijd in Egypte heb ik van nabij gezien hoe het fundamentalisme uit rijke landen als Saoedi-Arabië en Qatar werd geïmporteerd. Als onze vrijheid ons lief is, moeten we die vrijheid ook verdedigen. Je mag wat mij betreft salafist zijn, maar geen geld aannemen uit Saoedi-Arabië. We hoeven niet de rode loper uit te rollen voor landen die zelf geen vrijheid van godsdienst hebben.’

U bedoelt: zolang Saoedi-Arabië en Qatar geen christelijke kerken toestaan, mogen ze bij ons geen moskeeën financieren?

‘Bij godsdienstvrijheid moet er sprake zijn van wederkerigheid.’

Ben je dan niet erg snel uitgepraat? Er bestaan bijna geen Arabische landen met godsdienstvrijheid.

‘Eh... je zou een uitzondering kunnen maken voor Libanon. En Turkije kende vroeger een zekere vorm van godsdienstvrijheid, maar dat is nu voorbij.’

Dus met uitzondering van Libanon mogen moskeeën geen geld meer krijgen uit de Arabische wereld, en ook niet meer uit Turkije?

‘Dat klopt, dat zou de consequentie zijn.’

Sprong naar de macht

Wie in de jaren tachtig zou hebben voorspeld dat orthodox-christelijke splinterpartijen als het GPV en de RPF ooit regeringsverantwoordelijkheid zouden gaan dragen, zou hartelijk zijn uitgelachen. Maar in 2007 traden ze, inmiddels verenigd in de ChristenUnie, onder leiding van André Rouvoet toe tot het vierde kabinet-Balkenende. Ook onder Rutte II verwierf de ChristenUnie, aangevoerd door Arie Slob, als gedoogpartner een tijd lang directe invloed op het kabinetsbeleid. De nieuwe lijsttrekker, de politieke evangelist Gert-Jan Segers, maakt geen geheim van zijn ambitie: een hernieuwde sprong naar de macht. Het is hoog tijd voor wat hij de nieuwe Pacificatie noemt, naar het historische compromis tussen seculiere en confessionele partijen waarmee in 1917 het algemeen kiesrecht en de gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs tot stand werd gebracht. De

nieuwe Pacificatie moet erop neer komen dat de politieke partijen beloven elkaars overtuiging te respecteren en zich eraan committeren de breuklijnen in de samenleving te helen. Segers: ‘Als dat de missie van het nieuwe kabinet wordt, doen we héél graag mee. Wij zijn klaar om te regeren.’

Op het beruchte fietsersbruggetje van Veldhuizen hangt ook deze avond een groepje jongeren rond. Segers knoopt een praatje met ze aan en informeert belangstellend hoe het nu gaat in de wijk. Rustig, zeggen ze. Er wordt weleens wat geklierd, een beetje belletje lellen. Maar er is al een hele tijd geen auto meer in de fik gegaan. Als de jongens zich naar een trapveldje begeven om te gaan voetballen, loopt een van hen nog een eindje met Segers en de initiatiefnemers van Vredehorst mee. Verlegen vraagt hij of hij zich ook voor de multiculturele woongemeenschap kan aanmelden.

Henk Krol (50Plus): 'Ga zo door, val ons aan!'

Thijs Broer en Max van Weezel

Na onthullingen over gerommel met pensioenpremies werd hij weggehoond als 'charmante oplichter' en vertrok hij uit de Kamer. Maar Henk Krol kwam terug en beleeft onder strakke regie van partijvoorzitter Jan Nagel een wonderbaarlijke wederopstanding. Volgens de peilingen maakt 50Plus nu kans op acht à tien zetels. 'De kans is heel reëel dat wij in het nieuwe kabinet kunnen aanschuiven.'

Wandelend door het Westeinde in de Haagse binnenstad ziet Henk Krol opeens een klassieke Daf 33 op een trailer staan. Het chroom glanst in het middaglicht. 'Kijk eens!', zegt de voorman van seniorenpartij 50Plus opgetogen. 'Nog een oudje, net als ik!' Gevolgd door een vriendelijk praatje met de eigenaar. 'Hij gaat net zo hard vooruit als achteruit.' 'Hahaha!'

Even later in de hal van het Westeindeziekenhuis raakt de lijsttrekker alweer in gesprek, deze keer met een oudere dame in bontjas die roept: 'Ik ken u van tv!' gevolgd door een bejaard echtpaar en twee oudere heren met grijze baardjes. 'Heel veel sterkte de komende periode!' Henk Krol geniet zichtbaar van de aandacht. 'Zo gaat het aan de lopende band,' zegt hij. 'Soms voel ik me net een popster.'

Lijst met bekende namen

Dat is wel eens anders geweest. Toen in 2013 werd onthuld dat Krol in zijn eerdere leven als hoofdredacteur en uitgever van de Gay Krant een tijd lang geen pensioenpremies voor zijn personeel had betaald, kreeg hij een wagonlading kritiek over zich heen en vertrok hij uit de Tweede Kamer. Het leek gedaan met de politieke carrière van de 'pensioenpaus', die sindsdien wel werd aangeduid als 'charmante [oplichter](#)'. Maar een jaar later was hij alweer terug in de Kamerbankjes.

Sindsdien beleeft 50Plus een wonderbaarlijke wederopstanding. Volgens de laatste [peilingen](#) maakt de partij kans op acht à tien zetels in het parlement. Bijna een vertienvoudiging van het huidige aantal:

één. Onder strakke regie van partijvoorzitter Jan Nagel wist de partij een lijst samen te stellen met bekende namen als oud-tv-presentatrice Léonie Sazias, oud-vakbondsvoorzitter Corrie van Brenk en niet te vergeten Emile Bode, voormalig chef van de huishoudpagina van *De Telegraaf*, met een heel gevolg van trouwe [lezeressen](#) (Krol: ‘Ik ben heel trots dat we zulke kanjers aan ons konden binden!’). Oud-*Telegraaf*-hoofdredacteur Sjuul Paradijs, oud-politievoorzitter Klaas Wilting en voormalig PvdA-minister Willem Vermeend schreven een verkiezingsprogramma. En de eigen zender Radio 50Plus, waarop naast golden oldies ook de huishoudtips van Emile Bode te horen zijn, wordt druk beluisterd. Kortom: de senioren zitten in de lift. ‘Volgens Maurice de Hond hebben we zelfs een potentieel van zestien zetels,’ zegt de lijsttrekker hoopvol. ‘Maar dan moeten alle seinen op groen staan.’

Na de wandeling over het Westeinde begeven we ons in de schemering naar café De Zwarte Ruiter aan de Grote Markt, waar Krol plaatsneemt op de entresol en een glaasje rioja bestelt.

Hoe verklaart u zelf dat 50Plus zo hoog in de peilingen staat?

‘Dat kan ik niet precies vertellen. Ik weet wél dat heel veel ouderen zich veel harder gepakt voelen door het kabinetsbeleid dan de andere partijen in de Kamer zich realiseren. Dat komt doordat andere politici zelden de straat op gaan.’

Hoe doet u dat zelf dan?

‘Ik reis veel met de trein, van Eindhoven naar Den Haag en retour. Dan ga ik vaak zitten in de tweede klas en word ik voortdurend aangesproken door mensen die kwijt willen wat ze dwarszit. Het gaat weer wat beter met de economie, maar daar merken veel ouderen niks van in de portemonnee. Ze zijn geraakt door de korting op de pensioenen, door de boete op de mantelzorg, door de bezuiniging op de huishoudelijke hulp, doordat alles duurder wordt. Dat zijn feiten.’

U noemt het feiten, maar volgens het CBS zijn ouderen juist [rijker](#) dan ooit.

‘Het kan zijn dat ze gemiddeld meer vermogen hebben opgebouwd, maar dat zit in bakstenen. Daar kan je geen boterham van smeren. Mensen met AOW en een klein aanvullend pensioen zijn er de

afgelopen jaren bijvoorbeeld [dertien](#) procent op achteruit gegaan, terwijl ze hun leven lang hard hebben gewerkt. Daar hebben de andere partijen niets aan gedaan.’ *Wat heeft u zelf dan voor elkaar gekregen voor de ouderen?*

‘Wij hebben er bijvoorbeeld voor gezorgd dat er een ambassadeur tegen ouderenwerkloosheid is gekomen. Toen ik met dat plan kwam wilde de PvdA me alleen steunen als zij de eerste ondertekenaar zouden zijn en niet ik. Prima, dacht ik, doe je best. Toen John de Wolff, de oud-voetballer, als eerste ambassadeur werd aangesteld schoten veel mensen in de lach, maar hij krijgt wél deuren open.’

U bent liberaal van huis uit. Hoe bent u bij 50Plus betrokken geraakt?

‘Ik ken Jan Nagel sinds de late jaren zeventig, toen ik persvoorlichter van de VVD-fractie in de Tweede Kamer was. Hij werkte toen nog als redacteur bij het Vara-programma *In de Rooie Haan*. Iedere week kwam hij langs, vragen of ik nog een nieuwtje voor hem had. Ik kon het prima met hem vinden. In 2010 belde hij opeens op, of ik even mee wilde denken over het verkiezingsprogramma van zijn nieuwe partij, die toen nog “Ook u” heette. Toen besepte ik: ze hebben een punt, ouderen worden vergeten. In de jaren tachtig en negentig heb ik veel gedaan voor de gelijkberechtiging van homo’s. Ik dacht altijd dat ik daar nooit meer bovenuit zou komen. Maar door Jan Nagel kwam er opeens een nieuwe zaak waar ik me voor kon inzetten. Ik wilde wel lijstduwer worden voor de Provinciale Staten in Brabant, maar zonder dat ik het wist had Jan me al lijsttrekker gemaakt. Later heeft hij me dat kunstje wéér geflikt bij de landelijke verkiezingen. Zat ik opeens in de Tweede Kamer!’

Waarom bent u met Jan Nagel in zee gegaan? Hij staat bekend als een politieke avonturier, eerdere politieke partijen die hij oprichtte vielen vaak ruziënd uiteen.

‘Veel mensen hebben me afgeraden met hem in zee te gaan, maar ik heb de afgelopen jaren alleen maar meer respect voor hem gekregen. Ik hoef niet te spelen dat ik hem bewonder, want het is echt zo. We zijn héél verschillend, maar vullen elkaar prachtig aan. Ik doe de presentatie, hij is de mediastrateeg. Hij heeft een feilloos gevoel voor publiciteit. Voordat er iets gebeurd is, heeft Jan het persbericht al geschreven. Zoals laatst, toen Jan Dijkgraaf werd gepresenteerd als lijsttrekker van GeenPeil. Belt Jan Nagel meteen naar de NOS om éven te [melden](#) dat Dijkgraaf het in oktober al bij

50Plus had geprobeerd. Méésterlijk.’

Toen u de politiek in ging heeft u wel eens gezegd dat u niet goed was in cijfertjes en de ballen verstand had van pensioenen.

‘Er waren wel meer dingen waar ik de ballen verstand van had toen ik als Kamerlid begon. Maar ik heb meteen het boek *Pensioen voor dummies* gekocht. Daar schaam ik me geen moer voor. Ik heb me enorm ingelezen. Je kunt me nu álles over pensioenen vragen.’

Na een jaar in de Kamer bent u alweer opgestapt, toen bleek dat u bij de Gay Krant een tijd geen pensioenpremies had betaald.

‘Dat ik toen zo snel uit de Kamer ben gegaan is de grootste fout die ik óóit gemaakt heb. Ik heb dat zonder overleg gedaan. Ik dacht: de partij staat hoog in de peilingen, in één peiling zelfs op 24 [zetels](#), ik moet ze niet in de weg zitten. Maar Jan Nagel vond het volstrekt niet nodig dat ik uit de Kamer vertrok, en daar had hij gelijk in.’

U doet nu alsof er niets aan de hand was, maar het is toch pijnlijk dat u de pensioenpremies van uw medewerkers niet betaalde. Zeker voor iemand die zich voor de pensioenen van ouderen inzet.

‘In de beeldvorming had ik het geld van die pensioenpremies in mijn eigen zak gestoken, maar dat was absoluut niet zo. Het ging toen heel slecht in bladenland. We moesten mensen ontslaan óf iets anders verzinnen. Toen kwam vanuit het personeel de suggestie om tijdelijk geen premies te betalen. Iedereen heeft later zijn inleg keurig teruggekregen. Maar in de publiciteit bleef hangen dat ik met andermans pensioen had gesjoemeld.’

U kreeg er ongenadig van langs. U werd een ‘charmante [oplichter](#)’ genoemd, en zelfs ‘De [Berlusconi](#) van de Lage Landen.’

‘O, die laatste was ik alweer vergeten. Ja, zo gaat het. Als je valt krijg je klappen.’

Niemand gaf meer een stuiver voor uw politieke toekomst. Maar opeens zat u weer in de Tweede Kamer. Hoe is dat gegaan?

‘Een jaar na mijn vertrek werd opvolgster Martine Baay ziek. Toen nodigde Jan me uit om naar het Beatrixgebouw in Utrecht te komen. Daar kwam hij binnenlopen en zei: “Het hoofdbestuur heeft besloten dat jij weer de Kamer in moet, je hebt een kwartier om erover na te denken. Ik heb een zaaltje in Nieuwspoord gereserveerd, daar zit de pers al op je te wachten.” Toen ik even later langs de balie kwam zeiden de dames van de garderobe: “Meneer Krol, u moet weer de politiek in gaan!”” Grinnikend: ‘Het zou me niks verbazen als Jan die garderobedames eigenhandig heeft geïnstrueerd. Jan Nagel is de schaker, ik de pion. Zo heb ik dat wel eens gevoeld.’

Plotseling kijkt Krol op zijn horloge en roept: ‘O, zo meteen wordt onze nieuwe campagnespot uitgezonden!’ Snel wordt de laptop opengeklapt. En daar [verschijnt](#) de lijsttrekker van 50Plus in de *Zendtijd Politieke Partijen*. Recht in de camera spreekt hij de natie toe, met de combinatie van deftige dictie en bassende verontwaardiging die oudere kiezers zo in hem lijken te waarderen. ‘Ook dit jaar zijn de pensioenen weer niet met de prijzen meegestegen,’ klinkt het. ‘Ook dit jaar gaan ouderen er opnieuw in koopkracht op achteruit. Gevestigde partijen zoals de VVD, de Partij van de Arbeid, D66 en GroenLinks trekken zich er niks van aan. Terwijl er heel veel ouderen zijn met alleen hun AOW en een klein aanvullend pensioentje die elke euro minder in hun portemonnee voelen.’ Gevolgd door een grafiek over de koopkrachtontwikkeling van werkenden en gepensioneerden. ‘Ze ontvingen tot liefst dertig procent minder. Der-tig procent! Dat zijn de feiten! Pik het niet langer!’

Een tikje populistisch is het wel: pik het niet langer!

‘Daar is helemaal niks mis mee. Die taal is nodig op de doelgroep te bereiken.’

Concurrereert 50Plus vooral met de SP en de PVV?

‘We halen kiezers bij alle partijen.’

En dan vooral boze bejaarden?

‘Die groep heeft primair onze aandacht. We richten ons niet alleen op de lager opgeleiden. Ook de welgestelden voelen zich gepakt door dit kabinet, maar die zijn moeilijker los te weken van de traditionele partijen.’

Laatst heeft u [gezegd](#) dat het CBS in opdracht van de regering met de cijfers sjoemelt. Stevige taal.

‘Dat was inderdaad wel heel sterk uitgedrukt.’

Wat bedoelde u dan?

‘Het CBS vergelijkt de 75-jarige van nu met de 75-jarige van tien jaar geleden. Dan zie je dat ouderen gemiddeld rijker zijn geworden. Maar je moet de 75-jarige van nu vergelijken met de 65-jarige van tien jaar geleden. Dan zie je dat veel mensen er wel degelijk op achteruit zijn gegaan. Met gemiddelden kun je heel veel aantonen, maar ik kijk liever naar individuele burgers.’

Corrie van Brenk, de nummer vier op uw lijst, heeft tegen De [Telegraaf](#) gezegd dat de sterftecijfers van het CBS niet kloppen. Nog zo ’n krasse uitspraak.

‘Ho ho, nu even heel precies. Voorstanders van het verhogen van de AOW-leeftijd komen altijd aanzetten met de stijgende levensverwachting. Corrie zei dat je die berichten met een korreltje zout moest nemen, omdat de levensverwachting afgelopen jaar licht was gedaald. Wat maakt De [Telegraaf](#) ervan? Dat Corrie van Brenk zegt dat de cijfers van het CBS niet kloppen!’

*U wordt er zelf ook regelmatig van beticht dat u het met de feiten niet al te nauw neemt: *factfree politics*.*

‘Laat ze dat vooral roepen, al die economen die bij Pauw aan tafel zitten, met hun hoge inkomens. Laatst was er ook een serie op RTLZ: “En bedankt, [babyboomers](#)”, waarin ouderen als profiteurs werden weggezet. Een en al negativisme. En Gerdi Verbeet van de PvdA beweerde op de voorpagina van De [Telegraaf](#) dat wij ouderen en jongeren tegen elkaar zouden opzetten. Nou, ik ben zulke critici dankbaar. Ik zou zeggen: ga zo door, val ons aan! Want iedere keer krijgen we stapels brieven van boze ouderen en kunnen we honderden nieuwe leden inschrijven.’

Mark Rutte noemde u op zijn partijcongres een [‘wegloper’](#) en zei dat u helemaal niets voor ouderen gaat doen: ‘Henk Krol is alleen maar bezig met Henk Krol.’

‘Fijn dat ik met mijn ene zeteltje in zijn speech wordt genoemd. Hij zei ook dat ik bij de onderhandelingen over het Lenteakkoord in 2012 na één broodje alweer weg was. Nou, ik was vóór

het broodje al weg. Ik zei: Mark, is er hier voor ons ook nog iets te halen? Het antwoord was nee. Toen dacht ik: dan ben ik weg, als ik blijf zitten ben ik een huichelaar. Ik zou het zó weer doen.'

Is 50Plus links of rechts?

'Wij geloven niet in links en rechts.'

Jan Nagel wel: die is heel links.

'Het zijn ouderwetse begrippen. We vinden dat het geld wel verdiend moet worden. Dat kan je rechts vinden. Maar we zijn ook voor solidariteit, en dat is weer hartstikke links.'

Gaat dat goed samen bij 50Plus?

'Jazeker. Laatst hebben we een hele week met alle kandidaten in hotel De Slaapfabriek bij Teuge gezeten, vlak buiten Apeldoorn. Hoe verschillend de mensen ook waren, ze luisterden heel goed naar elkaars opvattingen.'

Op uw partijcongres werd Lodewijk Asscher van de PvdA een bedrieger genoemd.

'Dat heb ik niet gezegd.'

Maar Jan Nagel wel. En u noemde Asscher 'ongeloofwaardig'. Waarom vindt u dat?

'Wat mij stoort is dat Asscher het als lijsttrekker heeft over eerlijk delen, terwijl hij de afgelopen vier jaar in het kabinet alles heeft laten zitten wat hij heeft beloofd. De PvdA heeft de mensen met lagere inkomens totaal verwaarloosd, en nu verkoopt Asscher opeens mooie praatjes. Dat vind ik ongeloofwaardig. Het begon al met het sluiten van de coalitie tussen PvdA en VVD. Dat was puur boerenbedrog. Allebei hebben ze kiezers gewonnen met het verhaal dat ze tegen de ander waren, en wat doen ze? Samen in een coalitie stappen! Dat neem ik Asscher kwalijk.'

Op initiatief van Asscher hebben PvdA, SP en GroenLinks net een pact gesloten voor meer zekerheid op de arbeidsmarkt. Er wordt nu ook gesproken over een soort stembusakkoord tussen

VNL, Forum voor Democratie en GeenPeil. Bent u bereid daaraan mee te doen?

‘Nee hoor, wij vertrouwen op eigen kracht. We gaan niet van tevoren handjeklap doen.’

Laatst schreef u in de Volkskrant dat u de PVV niet wilt uitsluiten. Waarom niet?

‘Wij sluiten niemand uit, en dus ook de PVV niet. Ik geloof oprecht dat we eerst de kiezer aan het woord moeten laten.’

Het klinkt als een doortrapte strategische zet. Het signaal aan de kiezer is: als u aarzelt over de PVV kunt u bij ons terecht.

‘Wij zijn inderdaad een goed alternatief voor de PVV. We zijn minder hard voor immigranten dan Wilders, maar we begrijpen de gevoelens.’

Ook als die gevoelens racistische onvrede zijn?

‘Dáár ben ik tegen, maar we moeten in dit land wel grenzen stellen.’

Op hoeveel zetels rekent u?

‘In de peilingen staan we tussen de acht en de tien zetels. Misschien halen we zelfs dubbele cijfers. Het ziet er naar uit dat er vijf partijen nodig zullen zijn voor een coalitie. Straks kunnen ze niet meer om ons heen. De kans is heel reëel dat wij in het nieuwe kabinet kunnen aanschuiven.’

Welke coalitie heeft uw voorkeur?

‘Dat maakt me niks uit. Als onze belangrijkste punten maar worden gerealiseerd.’ Krol slaat met de vlakke hand op tafel: ‘Als er straks bij de formatie niet gesproken kan worden over het indexeren van de pensioenen en het verlagen van de AOW-leeftijd naar 65 doe ik níet mee aan een nieuw kabinet!’

Bij het vallen van de avond komt het gesprek op Labi Siffre: de zwarte Britse zanger die eind jaren tachtig wereldberoemd werd met zijn anti-Apartheidslied ‘Something inside so strong’, dat opvallend vaak wordt gedraaid op 50Plus Radio.

‘Dat is mijn lijflied,’ zegt Krol. ‘Ik heb Labi in de jaren negentig leren kennen toen hij stapelverliefd werd op Ruudje, een vriend van mij in Brabant. Iedere week kwam hij uit Londen naar Nederland vliegen en reed hij met de taxi naar de flat van Ruudje in Best. Op een keer ging de telefoon bij Ruudje thuis. Tony Blair aan de lijn, die wilde dat Labi nog één keer “Something inside so strong” kwam zingen op Downing Street. Nelson Mandela zou langskomen, en die had verteld dat juist dát lied hem erdoor heen had gesleept toen hij in de gevangenis zat. Eigenlijk was Labi al gestopt met optreden, maar toen heeft hij nog één keer de gitaar gepakt. Na die tijd is hij nog vaak naar Nederland gekomen. Afgelopen jaar sprak ik hem bij de begrafenis van Ruudje. Ik heb hem gevraagd of ik “Something inside so strong” als campagnelielid mocht gebruiken. Dat had hij liever niet, want hij had het net geweigerd aan Bernie Sanders. Maar op 50Plus Radio mogen we het zo vaak draaien als we willen.’

Kuzu en Öztürk (DENK): 'Wij zijn niet de braafste jongetjes van de klas'

Thijs Broer en Max van Weezel

Kuzu en Öztürk bereiken een groot publiek met hun filmpjes op internet en maken kans op drie zetels. Maar er is ook kritiek. Ze zouden horen bij de 'Lange Arm van Ankara'. En Kamervoorzitter Khadija Arib noemde hun knip- en plakwerk op internet 'een Kamerlid onwaardig'. Dat laten de leiders van DENK niet op zich zitten: 'Arib verloochent haar afkomst om haar positie vast te houden.'

Tegen het einde van het gesprek haalt Tunahan Kuzu in de werkvertrekken van DENK een digitaal cameraatje tevoorschijn. 'Even een vlogje maken voor op onze website. Hebben jullie daar bezwaar tegen?' Selçuk Öztürk kijkt grinnikend toe terwijl Kuzu begint te filmen. 'Nu stellen wij even de vragen!'

Het is typerend voor de politieke stijl van het Turks-Nederlandse duo dat in november 2014 door Diederik Samsom uit de PvdA-fractie werd gezet en vervolgens de nieuwe politieke partij DENK begon: zelfbewust, offensief, gericht op de nieuwe media. Liever dan het zoveelste kritische interview lijdzaam te ondergaan, houden ze hun publiciteit zelf in de hand. Aan de lopende band maken ze filmpjes voor Facebook en hun eigen YouTube-kanaal DENK TV, zonder de hinderlijke tussenkomst van vooringenomen journalisten, die ze in een van hun vlogjes 'de poortwachters van de gevestigde orde' noemden: 'Trap er dus niet in!'

In de filmpjes nemen ze niet alleen hun aartsvijand Geert Wilders onder vuur, maar ook Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse Kamerleden van andere partijen, vooral die van de PvdA, die ze als meelopers beschouwen.

Meer impact dan Geert Wilders

De filmpjes hebben groot effect. Inmiddels bereiken Kuzu en Öztürk via de nieuwe media honderdduizenden potentiële kiezers. Op Facebook heeft Kuzu zelfs meer impact dan Geert Wilders. En volgens recente peilingen is DENK de enige van de afsplitsingen in de Tweede Kamer die bij de verkiezingen in maart op één tot drie zetels kan rekenen. Of misschien wel vier of vijf, denken Kuzu en Öztürk zelf, ‘want migranten zijn in de panels van de peilbureaus stevast ondervertegenwoordigd.’

Kortom: de heren zouden op 15 maart best eens voor een verrassing kunnen zorgen. Zelf hebben ze alvast bedacht dat ze na de verkiezingen een paar werkkamers van de VVD kunnen overnemen om hun nieuwe fractie plus medewerkers te herbergen. ‘Hier verderop in de gang,’ wijst Kuzu opgewekt. ‘De VVD raakt tóch een heleboel zetels kwijt.’

In de filmpjes van Kuzu en Öztürk is ook Lodewijk Asscher regelmatig de sigaar, de PvdA-minister wiens harde integratiebeleid de aanleiding vormde voor hun breuk met de PvdA. Zo ook op de ochtend van het gesprek met Vrij Nederland. Bij binnenkomst in hun gezamenlijke werkkamer, in een gangetje tussen de fracties van SP en VVD, verklaart Öztürk glunderend dat hij net een nieuw filmpje over Asscher in elkaar heeft gezet.

Hebben jullie nog wel eens heimwee naar de PvdA?

Kuzu: ‘Welnee. Breken met die partij is het beste dat me in mijn politieke loopbaan tot nu toe is overkomen.’

Öztürk: ‘Ik heb er moeite mee de huidige PvdA nog als sociaal-democratisch te zien.’

Kuzu: ‘Rutte II is in veel opzichten gewoon een update van Rutte I, het kabinet met gedoogsteun van Wilders. De strafbaarstelling van illegaliteit, de gedwongen inburgering, de harde taal over Turkije en migranten: dit kabinet heeft er alles aan gedaan om de Wilders-kiezer te paaien.’

Öztürk: ‘En Asscher wil ook nog de mensen in Marokko hun AOW en hun kinderbijslag afpakken. Het levert maar een paar miljoen op, en die mensen zitten in de problemen. Het zijn allemaal kleinzielige

pestmaatregelen. Púre symboolpolitiek.’

Hoe is jullie relatie met Lodewijk Asscher nu? Praten jullie wel eens met hem?

Kuzu: ‘Vorig jaar is hij een keer met mij komen praten. Ik heb tegen hem gezegd: alles wat in het verleden is gezegd, is verleden tijd. Laten we proberen op een constructieve manier met elkaar om te gaan. Wij kijken vooruit.’

Öztürk: ‘Dat was mooi: Asscher bij Kuzu op het matje. Maar met mij wil hij nog steeds niet praten.’

Waarom niet?

Öztürk: ‘Ik weet het niet. Ik zit in de Kamercommissie Sociale Zaken en heb het meest met hem te maken. Misschien vindt hij het moeilijk met kritiek om te gaan.’

Misschien is hij kwaad dat u in een overleg over discriminatie op de arbeidsmarkt zijn Joodse afkomst erbij hebt gehaald.

‘Dat is een misverstand. Ik heb het woord “Joods” nooit in de mond genomen. Als hij met me zou praten, zou ik hem dat kunnen uitleggen.’

U hebt tegen hem gezegd: ‘Iemand met úw achtergrond zou discriminatie op de arbeidsmarkt beter moeten begrijpen.’

Öztürk: ‘Asscher is wethouder geweest in Amsterdam. Hij weet heel goed dat mensen met een andere culturele achtergrond voortdúrend op hun identiteit worden beoordeeld. Zelf moet ik ook telkens uitleggen wat ik als “Turk” van dingen vindt, terwijl ik mijn hele leven in Nederland heb gewoond. Juist hij zou beter moeten weten. Dát bedoelde ik.’

Laatst had Asscher in Vrij Nederland kritiek op de ‘gemene filmpjes’ waarmee jullie andere politici aan de schandpaal nagelen.

Öztürk: ‘Asscher heeft laatst zélf een filmpje over ons gemaakt. Kijk maar.’ Hij laat meteen

het filmpje zien op zijn iPad. ‘Tijdens een Kamerdebat vroeg ik hem waarom synagogen wél worden beveiligd en moskeeën niet. Gaat-ie zelf knippen en plakken in een filmpje, en laat hij mijn antwoord weg. En dan verwijten ze ons dat wij knippen en plakken! Ik heb hem daar nog op aangesproken: áls je dan een filmpje maakt, doe het dan goed.’

Volgens Asscher zeggen jullie wel voor verbinding te zijn maar exploiteren jullie juist de tegenstellingen.

Kuzu: ‘Dat is een bizar verwijt. Bijna alle partijen buigen al járen mee met het rechtse populisme. Wilders is er groot mee geworden. En dan zegt Asscher dat wij polariseren. Het enige dat wij doen is weerwoord geven, en dat is hard nodig. Dat hebben de andere partijen de afgelopen jaren veel te weinig gedaan. Wij kanaliseren de emoties van heel veel mensen.’

Öztürk: ‘Als Asscher zegt dat wij het wantrouwen voeden, denk ik: de pot verwijt de ketel. Asscher is degene die na een rammelend onderzoekje van Motivaction Turks-Nederlandse jongeren in de hoek zette. Hij liet zonder goede reden onderzoek doen naar vier Turkse organisaties. Hij is degene die na de couppoging in Turkije riep dat Turkse organisaties in Nederland de rechtsstaat moeten onderschrijven. Hij ként al die organisaties. Hij heeft met iedereen gepraat, heeft bij iftar-maaltijden gezeten. En dan maakt hij ze opeens verdacht! Wie voedt hier nou het wantrouwen?’

Kontenlikkers

Vanaf het moment dat Kuzu en Öztürk braken met de PvdA proberen ze andere Kamerleden met een Turkse achtergrond regelmatig als meelopers te kijk te zetten. Zo vroegen ze in de Kamer een hoofdelijk stemming aan – met namen opnoemen dus – over de erkenning van de Armeense genocide, voor Turkse nationalistten een onbespreekbaar onderwerp. Het filmpje zetten ze meteen online: Yasemin Cegerek, Sultan Günar-Gezer en Keklik Yücel van de PvdA, Sadet Karabulut van de SP: allemaal vóór de erkenning van de Armeense genocide. Het regende boze reacties op internet, waaronder scheldpartijen in het Turks en kwalificaties als ‘kontenlikkers’ en ‘landverraders’.

Als je zulke filmpjes online zet, werk je toch bewust mee aan de polarisatie?

Kuzu: ‘Wij laten zien dat zulke Kamerleden in de buitenwereld A zeggen en in de binnenwereld B. Die stemming over de Armeense kwestie was naar aanleiding van een motie van Joël Voordewind van de ChristenUnie. Kamerleden als Cegerek zeiden op Twitter dat het niet om erkenning van de genocide ging, maar om toenadering. Maar Voordewind zei zelf dat het wél over erkenning ging. Met dat filmpje lieten we zien dat die Kamerleden het één zeggen en het ander doen.’

Op internet werden ze meteen voor landverraders en kontenlikker uitgemaakt. Als je zo ’n filmpje online zet, wéét je dat dat gaat gebeuren.

Öztürk: ‘Mensen landverraders noemen kan niet.’

Kontenlikkers wel?

Öztürk: ‘Dat kunnen ze zeggen.’

Kuzu: ‘Moeten we het dan verzwijgen en zulke Kamerleden gewoon hun gang laten gaan?’

Naar aanleiding van jullie filmpjes worden Kamerleden ook bedreigd.

Kuzu: ‘Dat mag natuurlijk niet. We leven hier in een rechtsstaat. Dan moeten ze aangifte doen.’

Öztürk: ‘Weet je hoe vaak wij worden bedreigd als er weer eens een stukje over de Lange Arm van Ankara op de Dagelijkse Standaard staat?’

Dat is geen reden om het ánderen aan te doen.

Kuzu: ‘Nee. Maar waar het ons om gaat, is dat er Kamerleden zijn met een Turkse of Marokkaanse achtergrond die in de binnenkamer A zeggen en in de buitenwereld B. Ahmed Marcouch is daar een schoolvoorbeeld van.’

De man die u na de breuk met de PvdA ‘Judas’ hebt genoemd?

Öztürk, grinnikend: ‘Ik kom uit het katholieke zuiden. Dan gebruik je zulke woorden. Ik heb twee jaar geleden ook al voorspeld: Samsom gaat aan het kruis, Asscher wordt de Verlosser. Marcouch zei eerst binnenskamers dat hij het met ons eens was, maar daarna liet hij ons vallen. Daarom noemde ik hem Judas. Hij schrijft ook kritische stukjes in *Het Parool* en op *Joop.nl*, maar in de Kamer loopt hij

alleen maar tof te doen met de minister.’

Kuzu: ‘Zo gaat het ook met Kamerleden als Mustafa Amhaouch van het CDA. In de moskee houdt hij mooie praatjes, maar toen we een motie indienden om moskeeën te laten beveiligen, stemde hij tegen. Net als Marcouch. Omdat de media nooit over hun dubbele houding berichten, kunnen ze zich zo gedragen. Daarom springen wij in het gat. Dan doen we het zelf wel.’

Kamerlid onwaardig

Kuzu en Öztürk namen ook Kamervoorzitter Khadija Arib (PvdA) flink te pakken. Tijdens een commissievergadering in juni pleitte Öztürk opeens voor uitstel van de stemmingen vanwege het Suikerfeest. Arib hield het tegen omdat de agenda allang was vastgesteld. Prompt zette DENK het filmpje online met als titel: ‘Pijnlijk moment. Kamervoorzitter Arib houdt geen rekening met Ramadanfeest.’ Meteen liep haar inbox vol met hatemail. Toen DENK kort daarna een hoofdelijke stemming wilde aanvragen over het uitstel, schoot Arib uit haar slof en noemde ze zulk gedrag ‘een Kamerlid onwaardig.’

Wat vonden jullie daarvan?

Kuzu: ‘Een Kamervoorzitter bepaalt niet wat een Kamerlid onwaardig is. Dat doet de kiezer. Ik vind het een Kamervoorzitter onwaardig dat ze zich zo uitspreekt. Selçuk heeft heel netjes uitgelegd wat wij wilden, tijdens een notaoverleg. Ze had geen enkele reden om zo te reageren.’

Öztürk: ‘Zal ik het zeggen?’ Even kijkt hij Kuzu aan. Die knikt. ‘Ja, ik zeg het gewoon. Ik ken Khadija heel goed, ik heb vaak thee met haar gedronken. Weet je wat het is? Ze is bang dat haar termijn als Kamervoorzitter niet verlengd wordt. Daarom denkt ze: als ik Kuzu en Öztürk aanpak, dan is mijn positie bij de andere partijen weer gegarandeerd. Ze heeft sinds haar verkiezing als Kamervoorzitter niet één keer Wilders aangepakt. Maar als ik één keer “jij” zeg in de Kamer, begint ze meteen te roepen. We hebben haar uitgenodigd hier een keer de beelden te komen bekijken van hoe ze op ons en op Wilders reageert. Maar dat wilde ze niet. Ze weet precies wat ze doet.’

Kuzu: ‘Het is knap hoe Khadija altijd weer weet te overleven. Ze is hier vaak langs geweest, toen we

net weg waren bij de PvdA. Weet je wat ze zei? “Ik voel me zó rot. Maar iedereen gaat op jullie stemmen. En ik misschien ook.” Ik misschien ook! Kort daarna begon haar lobby voor het Kamervoorzitterschap. Sindsdien pakt ze ons aan. En zie: ze is nummer twee op de PvdA-lijst.’ Öztürk: ‘Ze verloochent haar afkomst om haar positie in de politiek vast te houden.’

Geen haar op mijn hoofd

Overigens verklaart Khadija Arib desgevraagd dat het in haar herinnering heel anders is gegaan: ‘Nadat de heren Kuzu en Öztürk uit de PvdA waren gestapt, ben ik als secretaris van de fractie vaak bij ze langs geweest om praktische problemen als gevolg van hun afsplitsing van de PvdA-fractie af te wikkelen. Maar wat zij hier zeggen is onjuist. Geen haar op mijn hoofd die eraan denkt om op hen te stemmen. Toen niet, nu niet, nooit.’

Arib [suggereerde](#) in Vrij Nederland dat Wilders meer respect heeft voor het parlement dan jullie.

Kuzu: ‘Kom op. Iemand die de Tweede Kamer een “nepparlement” noemt en die weigert de Kamervoorzitter een hand te geven omdat ze een Marokkaanse achtergrond heeft zou méér respect hebben voor het parlement dan wij? We gooien af en toe een steen in de vijver, we zijn niet de braafste jongetjes van de klas. Maar altijd vanuit het idee dat het functioneel moet zijn.’

De PvdA is ook boos omdat jullie van Ahmed Aboutaleb hebben gezegd dat hij jihadisten kweekt.

Kuzu: ‘Na de aanslag op *Charlie Hebdo* heeft hij toch gezegd: als het je hier niet bevalt, rot dan maar op? De humor van *Charlie Hebdo* is ook niet mijn humor. Maar moet ik dan ook oprotten? Dat was echt geen verspreking van hem. Ik ken Ahmed al heel lang, uit Rotterdam. Hij staat zijn publieke optredens altijd te oefenen voor de spiegel, voor zijn mimiek. Hij weet altijd precies wat hij zegt. Toen ik hem die uitspraak zag doen op tv dacht ik: hij heeft het geoefend! Hij zou tegen die kwetsbare jongeren moeten zeggen: jullie horen bij ons, jullie horen bij deze stad. In plaats daarvan zegt hij dat ze moeten oprotten en jaagt hij ze in feite in handen van de ronselaars. Dat is wat we bedoelden.’

Jullie krijgen regelmatig het verwijt dat jullie bij de 'Lange Arm van Ankara' zouden horen.

Öztürk: 'Er is nog nooit iemand met een spoor van bewijs gekomen.'

Waarom hebben jullie dan nooit kritiek laten horen op de tienduizenden arrestaties in Turkije na de couppoging, op de heksenjacht op Gülen-aanhangers, op de intimidaties hier in Nederland?

Kuzu: 'Dat hebben we wel gedaan. Tijdens de demonstratie tegen de coup op de Erasmusbrug in Rotterdam hebben we opgeroepen om het hoofd koel te houden, niet tegenover elkaar te staan en geen mensen te intimideren. Ik ga het niet relativëren. Het is vreselijk als er mensen worden geïntimideerd.'

Dat waren een paar zinnetje. Daarna hebben jullie niets meer laten horen, terwijl Gülen-aanhangers in Nederland werden bedreigd.

Kuzu: 'Twee dagen later hebben we nog een keer zoiets gezegd, toen er incidenten waren geweest in Rotterdam. Daarna zijn we inderdaad een aantal weken op vakantie geweest. Gún het ons, na maanden van heel hard werken.'

Begrijpen jullie waar die kritiek vandaan komt, waarom veel mensen denken dat jullie je laten leiden door Erdogan?

Kuzu: 'Ik begrijp er geen snars van. Halbe Zijlstra heeft op tv gezegd dat ik staatsgeheimen zou kunnen verklappen als ik in de Commissie Stiekem zou komen, de vaste Kamercommissie voor de inlichtingendiensten. Ik heb hem daarop aangesproken. Ik zei: heb je daar één aanwijzing of één bewijs voor? Hij zei: nee, maar ik twijfel wel aan je. Ik zei: dat is jÓuw twijfel. Het zou in dit land vanzelfsprekend moeten zijn dat we elkaar vertrouwen. Selçuk en ik hebben voortdurend met zulke verdachtmakingen te maken. *De Telegraaf* is daarmee begonnen. Ze hebben het ene na het andere stuk geschreven over ons en de Lange Arm van Ankara. Toen ze geen bewijs konden vinden, schreven ze dan maar dat wij handelden "in de geest van Ankara". Hoe kan je je daartegen verweren?'

Bijvoorbeeld door de praktijken van Erdogan veel harder te veroordelen.

Öztürk: 'Wij doen niks op commando.'

Ook volgens Mehmet Cerit, de hoofdredacteur van 'Zaman Vandaag' die óók door Erdogan-aanhangers wordt bedreigd, zouden jullie je veel harder moeten uitspreken.

Kuzu: 'Ik heb bijvoorbeeld wel degelijk gezegd dat iedereen in Turkije een eerlijke rechtsgang verdient. Misschien zijn de woorden die wij kiezen niet helemaal naar de zin van de heer Cerit. Maar we gaan niet in op ieder gerucht. Op een gegeven moment was er ophef over dat er in Nederland op instructie van Ankara een "kliklijn" zou komen om Gülen-aanhangers aan te geven. Toen werd ook geroepen dat wij daar afstand van moesten nemen, maar het bleek alleen maar een losse flodder van een ambassademedewerker. Het is maar goed ook dat we daar niet meteen op hebben gereageerd.'

Öztürk: 'Wij doen niet met de hype mee.'

Kuzu: 'Het is ook helemaal niet in het belang van Nederland om "pleur op" tegen Turkse Nederlanders te roepen. Turkije is een belangrijke bondgenoot van Europa. Verwijdering gaat Nederland en Turkije niet verder helpen.'

Waarom zijn jullie niet naar het Kamerdebat over de arrestatie in Turkije van Ebru Umar gegaan?

Kuzu: 'Dat was geen echt debat, dat was een debat van verdeling. Wij kiezen onze eigen momenten. De Hollandse politiek en de Hollandse media halen de Turkse politiek naar Nederland. Wij niet.'

Öztürk: 'Tunahan en ik gaan zelfs niet stemmen als er verkiezingen in Turkije zijn. Terwijl dat wel zou kunnen.'

In december is Sylvana Simons plotseling uit DENK vertrokken. Was dat een klap?

Kuzu: 'Ja, het was wel een klap. Vooral omdat ik het om tien voor twee 's nachts via de NOS vernam. Sylvana en wij hebben tegen elkaar gezegd dat we elkaar vast zouden houden, ook als het moeilijk zou worden. En dan stapt ze er op deze manier uit. Dat heeft me wel geraakt.'

Volgens Sylvana waren jullie naar haar smaak teveel aan het polariseren.

Kuzu: 'Het is vreemd om dat te horen van iemand die een jaar met ons heeft meegelopen. Als dat al zo zou zijn, deed ze er zelf aan mee.'

Öztürk: 'Weet je nog het [filmpje](#) dat we hebben gemaakt over de media? Wat heeft ze daarin gezegd? Dat de pers de poortwachters zijn van de gevestigde orde. Zij heeft dat gezegd. En dan gaat ze ons achteraf van polariseren beschuldigen!'

Jullie eisen nu een schadevergoeding van dertigduizend euro van Sylvana en veertigduizend euro van Ian van der Kooye, de voormalige campagneleider die tegelijk met haar vertrok. Waarom? Uit wraak?

Kuzu: ‘Nee, dat heeft er niks mee te maken. Ze waren allebei in dienst van de partij als fractiemedewerker en hebben contractbreuk gepleegd. Ze hebben zich niet aan hun opzegtermijn, hun concurrentiebeding, hun relatiebeding en hun geheimhoudingsclausule gehouden. Wij moesten opeens nieuwe mensen inhuren en zijn daardoor op kosten gejaagd. Het is allemaal gemeenschapsgeld. Onze advocaat handelt dat verder af.’

Jullie willen een partij zijn voor mensen van alle achtergronden, maar door Sylvana's vertrek zijn jullie opeens teruggeworpen op de Turks-Nederlandse achterban.

Kuzu: ‘Nee hoor. De partij is niet gebouwd op één of twee personen. Als Sylvana wegvalt, staat er iemand anders op. Gladys Albitrouw bijvoorbeeld. Ze staat vierde op de lijst, en heeft ook een Surinaamse achtergrond.’

Öztürk: ‘Na het vertrek van Sylvana hebben er maar vijftig leden opgezegd. En er zijn er net weer tweehonderdvijftig bij gekomen.’

Waarom staat Selçuk Öztürk derde op de lijst en niet tweede?

Öztürk: ‘We moeten elkaar de ruimte geven om te groeien. Farid Azarkan is een heel goede kandidaat. Ik heb een mooie derde plaats en ik blijf partijvoorzitter.’

Straks zit u misschien niet meer in de Kamer.

Öztürk: ‘Jawel hoor. Maurice de Hond gaf ons in december drie zetels.’

Maar nu twee.

Öztürk: ‘Het gaat niet om mij.’

Kuzu: ‘Het is heel mooi wat Selçuk doet. Daar heb ik diep respect voor. Het is totaál tegen de Haagse mores: jezelf wegcijferen in het belang van het ideaal!’

Ancilla van de Leest (Piratenpartij): ‘Bij de VVD denken ze dat ze met alles kunnen wegkomen’

Thijs Broer

Als professioneel fotomodel poseerde ze voor de Amerikaanse *Playboy*, maar ze gooide haar leven om en werd activist voor de privacy. Nu is Ancilla van de Leest lijsttrekker van de Piratenpartij en boegbeeld van de computernerds. VN ging met haar op pad naar Hack42 in de bossen bij Arnhem. ‘Internet raakt aan alles, van de beveiliging van infrastructuur tot de inzet van drones. De gevestigde partijen hebben geen idee wat er op ons afkomt. Wij wel.’

Op de zijdeur van een reusachtige oude villa in de bossen even buiten Arnhem hangt een poster. In de invallende duisternis is de tekst nog net te lezen: ‘Hack42, hackerspace Arnhem. NIET ALLEEN VOOR NERDS.’ En daaronder, in kleinere letters: ‘*Hola, wacht even: Hack42 is wél alleen voor nerds.*’

Grinnikend bekijkt Ancilla van de Leest, lijsttrekker van de Piratenpartij, het lijstje van de types die welkom zijn: hardwarenerds, softwarenerds, soldeernerds, radionerds, technonerds... Dan zwaait de deur open, en daar is Arjen, lang haar, brilletje, expert in cybersecurity en één van de deelnemers van Hack42. Ancilla en hij kennen elkaar al jaren, het wereldje van hackers en Piraten in Nederland is klein. Maar op deze nieuwe locatie van Hack42 is Ancilla niet eerder geweest. Tot enige jaren geleden was de villa nog in gebruik bij Defensie. De nieuwe beheerder stelde tegen een redelijke huur een paar verdiepingen aan de hackers ter beschikking. Die sjouwden er honderden computers, kisten vol gereedschap en kilometers kabel naar binnen, alsmede natuurlijk een piepschuimen buste van Chriet Titulaer, de tv-presentator met ringbaard die in de jaren tachtig met zijn programma *Wondere Wereld* een hele generatie enthousiast maakte voor computers en ruimtevaarttechnologie. ‘Chriet Titulaer,’ grinnikt Arjen, ‘is onze beschermheilige’.

In de lange gangen staan stapels oude computers op karren (‘voor de reserveonderdelen’), één van de kamers is ingericht als computermuseum met de oudste modellen van Commodore, Sinclair en Apple. De andere vertrekken zijn uitgerust met werkbanken, 3D-printers en een high tech *laser cutter*. Hack42 is één van de vijftien hackerspaces in Nederland: vrijplaatsen waar liefhebbers van technologie hun gang kunnen gaan. Doel is niet – voor alle duidelijkheid – het illegaal hacken van computersystemen, want dat is tegenwoordig zwaar strafbaar, maar wél het verzinnen van originele, creatieve oplossingen voor technische problemen, van het bouwen van supersnelle, beveiligde computers voor een paar tientjes tot 3D-printing en ‘lock picking’: het zonder sleutel openen van deursloten zónder ze te beschadigen. In één van de werkkamers laat Mack (grijs sikje, ringetje in het oor) aan Ancilla zien hoe je een printplaatje moet solderen. ‘You can never be too good looking or too well equipped,’ grijnst Arjen (een speelse verwijzing naar de bekende cartoon van Dilbert, en reikt haar een voltmeter aan. En als er een weerstandje tussen gesoldeerd moet worden: ‘Piraten bieden weerstand!’

In de lounge hangen verschillende leden van Hack42 op de bank, de onafscheidelijke laptop vol stickers op schoot: naast Arjen en Mack zijn ook Dave en Moem deze vrijdagavond komen opdagen. Moem (drie truien aan, muts op) is bezig met de voorbereidingen van de landelijke open dag van Hack42 op 25 maart. Dave (zwart hackers-T-shirt, stoppelbaard) is speciaal komen aanrijden vanuit Enschede.

Tijdens de rondleiding door het pand kijkt Ancilla geregeld op haar mobiele telefoon of ze nog nieuwe berichten heeft gekregen: het zijn hectische dagen voor de lijsttrekker. ‘We hebben een slogan,’ roept ze na een blik op het scherm: ‘Wil je politiek 2.0? Stem lijst 20!’ Dave, zelf actief voor de Piratenpartij in Twente: ‘Ding ding ding, we have a winner!’

Politiemensen met rubber handschoentjes

De hackerscommunity in Nederland vormt de harde kern van de Piratenpartij. Dat ontdekte Ancilla van de Leest al snel toen ze enige jaren geleden bij de Piraten betrokken raakte.

In haar eerdere leven als fotomodel – ze poseerde onder andere drie keer voor de Amerikaanse *Playboy* en verkocht haar stoute fotoseries onder de naam Ancilla Tilia via haar eigen internetbedrijf – was ze nog nauwelijks met de thema's bezig die nu al haar aandacht opslokken: het gevecht vóór privacy en tégen de groeiende invloed van grote bedrijven en overheden. Een bepalend moment kwam toen ze in 2002 op een terras in Amsterdam-West preventief werd gefouilleerd. 'Ik zat thee te drinken met een stel vriendinnen, stonden er opeens allemaal politiemensen met rubber handschoentjes om ons heen. Je kán dan weigeren mee te werken, maar dan nemen ze je mee naar het bureau. Om zulke acties te rechtvaardigen zegt de politie achteraf dat ze wapens hebben gevonden. Maar meestal gaat dat dan om een paar zakmesjes. Ik vind het bizar dat zulke dingen gebeuren in Nederland. Voor mij was het een eyeopener. Vanaf dat moment ben ik alles gaan lezen over privacy dat ik kon vinden. Vanaf mijn vijftiende was internet al mijn sociale omgeving. Vanaf mijn achttiende had ik een internetbedrijf. Toen was het web nog een anarchistische vrijplaats, maar de afgelopen tien jaar is het internet steeds meer gecommmercialiseerd, door bedrijven als Facebook die in iedere huiskamer kunnen komen op hun voorwaarden. Ik vind dat een gevaarlijke ontwikkeling.'

In 2012 raakte ze betrokken bij Bits of Freedom, de activistische organisatie die zich inzet voor digitale burgerrechten, en stopte ze met haar modellenwerk. 'Een jaar later kwamen de onthullingen van Edward Snowden, en begon het ook bij een breder publiek door te dringen wat overheden en bedrijven allemaal met onze data doen. Vorig jaar werd ik benaderd door GroenLinks en D66. Maar daar kreeg ik niet het idee dat ze de noodzaak van verandering echt voelden. Jesse Klaver roept nu wel dat ie voor verandering is, maar als je goed kijkt naar zijn verkiezingsprogramma is dat vooral een lege huls. GroenLinks en D66 horen teveel bij de gevestigde orde, bij de status quo. Bij de Piratenpartij voelde ik me meer thuis. Voor ik het wist was ik lijsttrekker. Sinds een aantal weken ben ik er fulltime mee bezig. Op eigen kosten, want we hebben wel veel enthousiaste leden, maar weinig geld.'

De Piratenpartij werd in 2006 opgericht in Zweden. De activistische beweging bond de strijd aan met de almacht van grote mediabedrijven – vandaar de naam – en zette zich in voor hervorming van het auteursrecht en voor het vergroten van de privacy van internetgebruikers. Inmiddels is de partij actief in meer dan veertig landen. De Nederlandse Piratenpartij werd opgericht in 2010. Twee jaar later

deden de Piraten voor het eerst mee aan de Kamerverkiezingen maar haalden ze net niet genoeg stemmen voor een zetel. Nu hopen ze onder aanvoering van Ancilla van de Leest op een doorbraak in maart.

Wat voor mensen stemmen op de Piratenpartij?

‘Jonge nerds, mensen die technische studies doen of die werken in de IT. En ouwe hippies, die de andere partijen veel te braaf vinden. En als ik ergens als spreker optreed komen er na afloop opvallend vaak vrouwen uit Oost-Europa en het Midden-Oosten naar me toe, die ervaring hebben met totalitaire regimes. Die weten hoe belangrijk privacy is, en hoe gevaarlijk het is als de overheid alles van je weet. De Piraten komen bij alle partijen vandaan, van GroenLinks tot de VVD. En er zijn veel jongeren bij die nooit eerder hebben gestemd. Mensen met een “niks aan de hand”-mentaliteit, met een gezinnetje en huisje-boompje-beestje, zal je bij ons niet zo snel vinden. Het zijn allemaal mensen die vinden dat er iets moet veranderen.’

Is de Piratenpartij links of rechts?

‘Dat zijn achterhaalde begrippen. We zijn in ieder geval wél progressief. We geloven dat nieuwe technologie mogelijkheden biedt om het leven van mensen te verbeteren. En we zijn kritisch op de machthebbers, op de oude partijen. Ze hebben het wel over verandering, maar zijn zelf onderdeel van het probleem. Verandering moet van buiten komen.’

Waarom hebben jullie er dan niet voor gekozen een buitenparlementaire beweging te blijven?

‘Dat zijn we ook, en dat blijven we. De kracht zit in de combinatie. We zijn een maatschappelijke beweging die zich straks ook in de Tweede Kamer voor verandering kan inzetten.’

Maar voor je het weet word je ingekapseld en ben je onderdeel van het systeem dat je wilt veranderen.

‘Zo is het wel gegaan met D66. De hervormingen die zij indertijd voorstelden resoneren nog steeds, terwijl D66 zelf onderdeel van het establishment is geworden. Dat zou op den duur ook met ons kunnen gebeuren. Maar dan komt er vast weer een nieuwe partij.’

De Piratenpartij krijgt al jaren de kritiek, vooral vanuit de gevestigde partijen, dat jullie een one issue-beweging zijn.

‘Dat is onzin. We hebben een heel breed programma, met onze inzet voor meer transparantie, meer directe zeggenschap en betere beveiliging van persoonsgegevens. De digitale ontwikkelingen vormen een allesomvattende dimensie. Het internet raakt aan alles, van de beveiliging van infrastructuur tot het elektronisch patiëntendossier in de zorg, van de oprichting van iPadscholen tot de inzet van drones. Biometrische scans en systemen voor *facial recognition* zijn in opkomst, binnenkort hebben we zelfrijdende auto’s. En de gevestigde partijen in Den Haag hebben geen idee wat er op ons afkomt. Wij wel.’

Wat zie je als het grootste gevaar waar Nederland zich tegen te weer moet stellen?

‘De almacht van grote bedrijven en de overheid in het digitale domein. Edward Snowden heeft aangetoond hoe groot de macht is van bedrijven als Microsoft, Yahoo, Amazon en Facebook en hoe diep ze doordringen in het persoonlijke leven. De overheid geeft zulke multinationals alle ruimte, in plaats van de burger tegen hun invloed te beschermen. En de overheid maakt zelfs gebruik van de informatie over burgers die door zulke bedrijven wordt verzameld.’

Is dat een nieuwe versie van het ‘militair-industrieel complex’ waar linkse partijen in de jaren zeventig en tachtig tegen ageerden?

‘Ja, zo kan je het wel noemen. De verwevenheid van de overheid met grote bedrijven als Facebook is het militair-industrieel complex in een nieuwe vorm. Op basis van datavergaring worden beslissingen genomen over leven en dood, zonder dat er enige controle op is. Bijvoorbeeld de inzet van drones om vermeende terroristen uit te schakelen. Als een verdachte van een terreuraanslag zijn mobiele telefoon aan z’n neefje meegeeft kan zo’n kind met een Amerikaanse raket kapot worden geschoten zonder dat iemand ooit weet wat er is gebeurd. In theorie zou dat iedereen kunnen overkomen. In Amerika worden de data van internetverkeer en mobiele telefonie in wijken waar veel moslims wonen continu bijgehouden door de NSA. En Nederland doet daar gewoon aan mee. De afgelopen jaren heeft de Nederlandse overheid de Amerikanen geen strobreed in de weg gelegd bij het vergaren van data op ons grondgebied. Sterker nog: de Nederlandse overheid heeft vrijwillig data van burgers naar Amerika gestuurd.’

Jullie zijn voor het openbaar maken van alle overheidsinformatie. Hoe ver zou dat moeten gaan?

‘Soms zijn er kwesties die in het landsbelang niet openbaar kunnen zijn, maar zo groot mogelijke openheid zou de standaard moeten zijn.’

Zou je via een livestream mee moeten kunnen kijken met overleg in de ministerraad?

‘Ja, eigenlijk wel.’

Dan is er een beste kans dat het echte overleg zich verplaatst naar de gang, en de ministerraad een toneelstukje wordt.

‘Dat zou kunnen. Maar er zou hoe dan ook veel meer transparantie moeten zijn.’

Jullie willen een einde maken aan de achterkamertjes. Maar critici zeggen: een coalitieland als Nederland kan niet zonder vertrouwelijk overleg.

‘Dat begrijp ik wel, in de beginfase van onderhandelingen kan je niet alles openbaar maken. Maar de praktijk is nu het andere uiterste. Als je stukken aanvraagt door een beroep te doen op de Wet Openbaarheid van Bestuur krijg je A4'tjes die helemaal zwart gemaakt zijn. Het Koninklijk Huis maakt bijvoorbeeld gigantische kosten. Waarom mogen we daar niet meer van weten? Nog zo'n voorbeeld: dat de OV-chipkaart makkelijk te kraken was bleek pas toen onderzoeksjournalist Brenno de Winter die kaart hackte, waarvoor hij ook nog [bijna werd vervolgd](#). Het kan niet zo zijn dat niemand bij de overheid eerder heeft geweten dat het systeem zo lek was als een mandje. Zulke problemen zijn er ook op Europees niveau. Het Safe Harbor-verdrag tussen de EU en de VS maakte het voor bedrijven als Facebook mogelijk om persoonsgegevens van Europeanen op te slaan in Amerika, waar de NSA op grote schaal privégegevens bekijkt. Na de onthullingen van Snowden was er een rechtszaak van een Oostenrijkse student voor nodig om de rechter dat verdrag [ongeldig te laten verklaren](#). Waarom wisten we niet dat dat op grote schaal gebeurde, met instemming van Europese politici? Over zulke zaken moet de overheid veel transparanter zijn.’

Volgens privacy-experts bij de overheid zijn bedrijven als Facebook een veel grotere bedreiging voor de privacy dan de staat: de Nederlandse overheid heeft nog allerlei checks and balances,

multinationals veel minder.

‘Het probleem is dat het onderscheid tussen die bedrijven en de overheid steeds vloeibaarder wordt. Als de overheid rustig Facebook z’n gang laat gaan, als hogescholen en universiteiten via Google Docs documenten beschikbaar stellen, als de politie de burgers oproept om [meldingen te doen via Whatsapp](#), een dochterbedrijf van Facebook, als de politie zelfs mobiele telefoons met Google Android krijgt, dan wéét je dat de overheid het prima vindt als onze informatie naar die bedrijven gaat. Terwijl de overheid onze burgerrechten hoort te verdedigen.’

Jullie pleiten voor totale transparantie van overheidsinformatie en tegelijkertijd voor zo groot mogelijke privacybescherming van de burger. Dat wringt toch met elkaar? Als alle overheidsdata op straat liggen kunnen bedrijven als Google en Facebook daar ook enorm van profiteren.

‘Privacy gaat over bescherming van de burger tegen machtige partijen: het recht met rust gelaten te worden, het recht om níet in allerlei bestanden terecht te komen, het recht om af te wijken. Transparantie gaat niet over privégegevens van burgers maar over verantwoording van de overheid aan ons allemaal.’

Je hebt in de Volkskrant gezegd: als de overheid allerlei bestanden gebruikt voor terrorismebestrijding, dan willen wij het bewijs zien. Maar kán dat wel? Het werk van de veiligheidsdiensten is per definitie niet openbaar.

‘De NSA heeft al toegegeven dat ze met *mass surveillance*, het grootschalig uitkammen van data, geen enkele terroristische aanslag hebben voorkomen. Toch gaan ze ermee door. Dat is wat ik bedoel: zulke middelen die massaal de privacy schenden worden ingezet zonder aantoonbare noodzaak. Nu wordt de Nederlandse politie bijvoorbeeld [uitgerust met bodycams](#), zodat je op straat continu gefilmd kan worden. Welk doel wordt daarmee gediend? Wat is het effect? Vaak hoor je daar niks meer over, maar wordt het wél staande praktijk, net als preventief fouilleren. Dat is indertijd ook onder vage voorwendselen ingevoerd, en nu is het een gegeven.’

De Piratenpartij richtte zich oorspronkelijk op het vrijgeven van copyright, om muziek, films en informatie voor iedereen toegankelijk te maken zonder dat alle winst naar grote bedrijven gaat. Hoe actueel is dat nog, na de introductie van online services als Netflix en Spotify?

‘Heel actueel. Spotify is een stap in de goede richting, maar musici krijgen nog steeds te weinig betaald. Het systeem van auteursrechten stamt uit de tijd van het papier en de langspeelplaat. Door het internet zijn nieuwe verdienmodellen onontkoombaar, zoals Flattr, dat bedacht is Peter Sunde, de oprichter van Pirate Bay. Als je daar een account opent kan je op andere websites een Flattr-button aanklikken om je waardering te laten zien. Aan het eind van de maand wordt je financiële bijdrage verdeeld over de sites op grond van je aantal clicks. Zo’n systeem past veel beter bij het internetgebruik dan het achterhaalde copyright-stelsel.’

Nog zo’n thema: patenten op medicijnen. Die moeten volgens jullie ook op de schop?

‘Zoals het nu geregeld is kunnen de grote farmaceutische bedrijven krankzinnige bedragen vragen voor medicijnen waar chronisch zieke mensen totaal van afhankelijk zijn. In 2015 heeft een Amerikaanse speculant bijvoorbeeld een patent gekocht en het medicijn [in één klap vijftienduizend procent duurder](#) gemaakt. Dat is zó onethisch dat het strafbaar zou moeten zijn. Maar er wordt niets aan gedaan. Zulke machtsmisbruik willen wij aan de kaak stellen. In Nederland gebeuren op dat gebied ook rare dingen. Bijvoorbeeld de echtgenoot van Edith Schippers, onze minister van Volksgezondheid: die bleek als consultant [geld te verdienen aan haar beleid](#). Over zulke zaken wil ik Kamervragen stellen.’

Jullie pleiten ook voor meer directe democratische zeggenschap. Hoe zou dat eruit moeten zien?

‘We maken bij de Piratenpartij zelf gebruik van Loomio, een consensusplatform voor besluitvorming. Daar kan je een stelling op plaatsen waar anderen dan op kunnen schieten. Vervolgens kan je verschillende argumenten omhoog of omlaag stemmen. Dan komt op een organische manier bovendien wat de consensus is. Zulke digitale systemen bieden hele mooie mogelijkheden om democratische besluitvorming te vernieuwen. We moeten het nu doen met één keer stemmen in de vier jaar. Maar nieuwe methoden als Loomio maar ook *liquid democracy* maken directe zeggenschap van de burger tussentijds mogelijk. Volgens *liquid democracy* kan je je stem op bijvoorbeeld het gebied van zorg toevertrouwen aan iemand die je kent die daar veel verstand van heeft. Op die manier kan je in de democratie veel beter gebruik maken van de expertise van de burgers, en het vergroot de democratische betrokkenheid.’

Moet het hele democratisch bestel overhoop?

‘Nee, maar het moet wel beter, sneller, transparanter, waarbij meer kennis wordt gedeeld. Het vertrouwen in politici is tot een dieptepunt gedaald, mensen accepteren het niet meer dat ze vier jaar moeten afwachten wat er met hun stem gebeurt.’

Maar dat is juist de essentie van het huidige bestel: in de representatieve democratie stel je vertrouwen in politici met kennis van zaken die dat vertrouwen vervolgens moeten waarmaken.

‘Dat vertrouwen is langzamerhand wel verdwenen. Ik bedoel: de afgelopen maanden waren er Kamerleden die zeiden: stemcomputers zijn prima, want in Afrika gebruiken ze ze ook. Terwijl we al jaren weten dat stemcomputers heel makkelijk te manipuleren zijn. Die kennis was er allang, maar in het huidige systeem wordt daar niks mee gedaan. Dat kan je alleen maar oplossen met meer directe zeggenschap, anders implodeert het systeem.’

Er wordt enorm geklaagd over de politiek, maar zit de gemiddelde burger er wel op te wachten om zelf mee te gaan beslissen over al die complexe onderwerpen?

‘Niet op alle vlakken. Maar als mensen al twintig jaar in de zorg werken, hebben ze er echt wel verstand van en willen ze echt wel meebeslissen. Zulke kennis kan je veel beter gebruiken dan nu gebeurt. Daar moeten we mee gaan experimenteren. Dat krijg je niet van vandaag op morgen voor elkaar. Maar het begint met het besef dat het anders kan en moet.’

In IJsland is de Piratenpartij bij de laatste verkiezingen met tien zetels de derde partij van het land geworden. Zou dat in Nederland ook kunnen?

‘Dat zou kunnen als er in Nederland net zo’n schandaal zou plaatsvinden als in IJsland. Bij de onthulling van de Panama Papers in april bleek dat de toenmalige premier, Sigmundur Gunnlaugsson, belangen had in omgevallen IJslandse banken via een offshorefirma op de Maagendeilanden. Bij de verkiezingen werd de regeringspartij gehalveerd en werd de Piratenpartij drie keer zo groot. Als zou blijken dat Mark Rutte een geheime brievenbusfirma had, zouden we omhoog schieten in de peilingen. De VVD is overigens heel goed in het onder het tapijt schuiven van van alles en nog wat. In september werd bijvoorbeeld onthuld dat Neelie Kroes als Eurocommissaris [bestuurder was van een bedrijf op de Bahama’s](#). Was ze even vergeten te melden. En dan het gedoe over het bonnetje van

Fred Teeven. Ard van der Steur is [de derde VVD-bewindsman die erover is gevallen](#), maar Rutte lijkt er nauwelijks last van te hebben. Het verbaast me dat de verontwaardiging over de houding van de VVD niet veel groter is. Daardoor denken ze in die partij nog steeds dat ze met alles kunnen wegkomen.’

Zelf heb je ook gedonder gehad in je partij. Een deel van het bestuur is dit najaar opgestapt, naar verluidt vanwege jouw dirigistische stijl.

‘Sorry, daar ga ik niks meer over zeggen.’

Waarom niet? Als partijvoorzitter moet je toch verantwoording afleggen?

‘De ledenraad was van plan die bestuursleden uit hun functie te zetten, en dat was niet voor niets. We kijken nu vooruit.’

Je werd in het najaar ook met de dood bedreigd. Hoe is dat afgelopen?

‘Ik heb een goed gesprek met het Openbaar Ministerie gehad. Ik maak me nu geen zorgen meer.’

Met welke politieke partijen willen jullie straks samenwerken?

‘Er zijn vooral individuele Kamerleden waar we goed mee kunnen samenwerken, zoals Jasper van Dijk van de SP die zich net als wij verzet tegen handelsverdragen als TTIP en CETA. De Partij van de Dieren doet ook goede dingen op hun eigen terrein. Pieter Omtzigt van het CDA doet veel voor transparantie. Kees Verhoeven van D66 zet zich in voor de digitale toekomst, dat sluit ook goed bij ons aan. Net als Astrid Oosenbrug van de PvdA, die helaas uit de Kamer vertrekt. In iedere partij zijn mensen die vechten voor hun idealen. Van zulke mensen zullen we het moeten hebben.’

Zijn er partijen die jullie uitsluiten?

‘Nee.’

Ook de PVV niet?

‘Wij sluiten ook de PVV niet uit. Dat is één van onze kernprincipes: we willen altijd openstaan voor het gesprek. Ook met Geert Wilders willen we het gesprek aangaan. Al acht ik de kans nihil dat we met de PVV gaan samenwerken.’

Nu klink je als Mark Rutte. Die zei ook: de kans dat we met de PVV gaan regeren is nul.

‘Dat is dan maar zo. En verder zijn we voor gelijke behandeling, voor burgerrechten, voor directe democratie, tegen alle dictatoriale neigingen. Het moge duidelijk zijn dat we niet veel met de PVV gemeen hebben.’

Hoeveel zetels gaan jullie halen?

‘In verschillende peilingen van I&O Research en EenVandaag staan we op één zetel. Maar ik sluit niet uit dat we drie zetels halen. Bij het Oekraïnereferendum, de Brexit en de Amerikaanse verkiezingen zaten de peilers er ook naast. Er zijn heel veel ontevreden kiezers, en dat zou in ons voordeel kunnen uitpakken.’

Je bent één van de weinige vrouwelijke lijsttrekkers, samen met Marianne Thieme. Wat zegt dat over Nederland?

‘Dat is mij ook opgevallen. Bij de verkiezingsdebatten zie je alleen maar mannen in pakken. Wat dat over Nederland zegt weet ik niet. Maar ik weet wel dat er een partij moet komen die de wereld gaat veranderen.’

Bart Nijman (GeenPeil): ‘Als we straks in één keer 76 zetels zouden halen, wordt het land onbestuurbaar’

Thijs Broer

Hij ontwikkelde zich van GeenStijl-hufter tot drijvende kracht achter het OekraïnerEFendum. En nu wil Bart Nijman met GeenPeil de Tweede Kamer veroveren vanuit een radicaal idee: geen standpunten, geen programma, alle macht aan de leden. Hoe wil hij dat voor elkaar krijgen, en waarom? ‘We zijn meer dan een stel schreeuwers op een donkere zolderkamer.’

In het Campagne Hok van GeenPeil buigen partijvoorzitter Bart Nijman en lijsttrekker Jan Dijkgraaf zich over de laptop van webdeveloper Geert-Johan, die een chat van campagnemedewerkers aan het modereren is. ‘Kan je ook inbreken in de discussie?’ grinnikt Dijkgraaf. ‘Laat ze allemaal tegen elkaar zeggen: “Wat een gelul!” Kijken wat er gebeurt. Lachen!’ ‘Neehee, doe nou niet!’ roept Nijman. ‘Ga zelf een keer aan het werk, Dijkgraaf!’

Zo gaat het de hele middag in het hoofdkwartier van GeenPeil: iedere paar minuten moet er een baldadige grap worden gemaakt. Het is de cultuur van GeenStijl (‘tendentieus, ongefundeerd en nodeloos kwetsend’), het weblog dat al jaren voor opschudding zorgt in de Nederlandse media en waaruit in 2015 GeenPeil voortkwam: het gelegenheidsverbond dat een omstreden referendum over het associatieverdrag met Oekraïne organiseerde en uiteindelijk meer dan vier miljoen mensen naar de stembus wist te krijgen. Drijvende kracht achter het initiatief: GeenStijl-redacteur Bart Nijman, bij de lezers van het weblog beter bekend onder het pseudoniem Van Rossem. Hij was het ook die afgelopen jaar bedacht GeenPeil om te bouwen tot politieke partij volgens een radicaal idee: geen vooraf vastgestelde standpunten, alle macht aan de leden.

In december werd in de Prodentfabriek in Amersfoort de lijsttrekker gepresenteerd: journalist Jan

Dijkgraaf, en het programma: geen. De toekomstige parlementariërs van GeenPeil worden niet meer dan ‘marionetten’ of ‘levende stemkastjes’ die precies moeten uitvoeren wat de leden willen. De verkiezingslogan is dan ook: ‘Stem op jezelf’. In de reguliere media werd tamelijk schamper op het plan gereageerd: geen programma, geen standpunten, kan niet veel worden. ‘De mainstream media zijn extreem kritisch,’ zegt Nijman. ‘Dat ze zo fel de kant van de macht zouden kiezen, had ik niet verwacht. Ik wil niet zeggen dat ons plan de heilige graal is, maar we hebben er wel goed over nagedacht.’

Inmiddels heeft GeenPeil in een paar maanden tijd al meer dan vierduizend leden geworven. De site trekt ruim tienduizend bezoekers per dag. Dijkgraaf schrijft er iedere ochtend een politiek commentaar van 99 woorden (‘Dijkgraaf zonder mening zou ook ongeloofwaardig zijn’), en Nijman zelf regelmatig een kritisch stukje over de gevestigde partijen (‘Die zijn onze punching bag’). De komende weken trekt net als bij het referendum een machtig ‘Leger des Peils’ het land in. ‘Ik verwacht dat we straks zo’n tweeduizend actieve vrijwilligers hebben,’ zegt Nijman. ‘Het is een lastiger verhaal dan bij het referendum. Toen was het gewoon ja of nee. Daarom hebben we een videotraining voor de vrijwilligers gemaakt, om te voorkomen dat ze allemaal verschillende verhalen gaan vertellen.’

De hele operatie wordt door Nijman aangestuurd vanuit het Campagne Hok. Het bescheiden hoofdkwartier van GeenPeil is gevestigd in een anoniem kantoorpand vlakbij het Amstelstation in Amsterdam, op dezelfde verdieping als de redactie van GeenStijl. Ze delen de keuken en het koffieapparaat. Het hok is ingericht als studio. Felle lampen, decorschermen vol vrolijke Hollandse molens met rode stempotloden als wieken. Hier bouwt het ‘tech team’ onder leiding van Geert-Johan aan een webapplicatie waarmee de leden straks kunnen debatteren en stemmen.

Vanuit het hok gaan Dijkgraaf en Nijman in de aanloop naar de verkiezingen een dagelijkse politieke talkshow uitzenden. En er hangt een webcam voor een livestream zodat de leden thuis precies kunnen zien wat ze de hele dag uitvoeren. ‘Als we straks in de Tweede Kamer zitten, hangen we ook een webcam in onze fractiekamer,’ zegt Nijman. ‘Dan kan iedereen daar langskomen en recht in de camera een verhaal houden voor de leden. Zo laten we zien dat de democratie in het openbaar hoort plaats te

vinden en niet in de achterkamertjes.’

Volksvertegenwoordigers als ‘levende stemkastjes’. Hoe moeten we dat voor ons zien?

‘Onze Kamerleden gaan altijd pas stemmen over moties en wetsvoorstellen na discussie en stemming door de leden. Wat onze volksvertegenwoordigers doen is altijd één op één in overeenstemming met wat de leden willen, ongeacht de mening van het Kamerlid. Leden kunnen zich richten op beleidsterreinen waar ze het meest in geïnteresseerd zijn. Bijvoorbeeld het gebruik van giftig chroom in verf bij Defensie: misschien zijn er onder de leden wel mensen die bij Defensie werken en daar alles van weten. Zulke kennis willen we mobiliseren, als input voor de Kamerleden. Kamervragen worden nu vaak vanuit pure scoringsdrift opgesteld, vooral die van VNL en de PVV, met als enige doel: als ik deze vraag stel sta ik over een half uur op Telegraaf.nl. Dat willen we anders doen. Een goede Kamervraag moet zijn als een WOB-verzoek: de onderste steen moet boven.’

Wat doe je met de eindeloze stroom moties en wetsvoorstellen van andere partijen?

‘Ik ben de eerste om toe te geven dat niet iedereen zin en tijd heeft om vierduizend wetsvoorstellen per jaar te gaan lezen en beoordelen. Daarom gaan we het uitsplitsen. Wetsvoorstellen over de zorg of medische ethiek kunnen bijvoorbeeld worden beoordeeld door leden die verpleegkundige of arts zijn. Leden kunnen zich opgeven voor bepaalde interessegebieden, en dan krijgen ze een notificatie zodra er een relevant wetsvoorstel voorbij komt.’

Dan gaan er gegarandeerd grote gaten vallen. Wat doe je als er zich geen leden melden die bijvoorbeeld geïnteresseerd zijn in het visserijbeleid?

‘Daar kan ik nog geen sluitend antwoord op geven. Hoe meer leden we hebben, hoe kleiner de kans dat er belangrijke onderwerpen blijven liggen. Desnoods kunnen we ons ook onthouden van stemming. Als GeenPeil straks in één keer 76 zetels zou halen, wordt het land inderdaad onbestuurbaar. Ons systeem moet geleidelijk groeien.’

Als je het bepalen van standpunten volledig overlaat aan de leden, kunnen er makkelijk tegenstrijdigheden ontstaan. Het ene clubje kan ergens vóór zijn, het andere clubje een paar

weken later weer tégen. Hoe wil je dat voorkomen?

‘In het begin zijn tegenstrijdigheden onvermijdelijk. Maar ik denk: hoe meer leden we hebben en hoe meer leden er meedoen met stemmingen over ieder onderwerp, hoe redelijker en consistentere de uitkomsten uiteindelijk zullen zijn. Ook doordat heel verschillende mensen mee zullen doen. In mijn stamkroeg in Amsterdam hangt een bordje aan de muur: werkmans en bankiers zijn allen welkom hier. Dat geldt ook voor GeenPeil.’

Straks zit Jan Dijkgraaf in de Tweede Kamer, en is-ie niks meer dan een levend stemkastje, zoals jullie het hebben genoemd. Wat gaat-ie daar doen voor een salaris van zeventuizend euro per maand?

‘Het woord “stemkastje” blijft wel hangen. We hebben nagedacht over een afdrachtregeling, maar we hebben er bewust voor gekozen daar niet aan te beginnen. Je wil wel dat je mensen in de Kamer gemotiveerd zijn. Bovendien: reken maar dat ervoor gewerkt moet worden.’

Leden kunnen ook spontaan met ideeën voor moties of wetsvoorstellen aankomen?

‘Ja. Daar wordt dan online over gediscussieerd en gestemd.’

Wat doe je als de leden opeens voor de herinvoering van de doodstraf stemmen?

‘Dat kan niet, want we toetsen alle ideeën van de leden aan het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens. Dat is de ondergrens. Ik verwacht overigens niet dat er een meerderheid voor de doodstraf zal zijn.’

In theorie zouden andere partijen jullie stemming kunnen manipuleren door massaal lid te worden van GeenPeil.

‘Klopt. Als Kees van der Staaij van de SGP slim is, roept hij straks de hele Bible Belt op om lid te worden van GeenPeil en met de SGP mee te gaan stemmen. Heeft hij er een paar zetels bij in de Tweede Kamer. Tenzij de vrijzinnige christenen zeggen: dat laten we niet gebeuren, en óók allemaal lid worden. Dat zouden politieke partijen overigens nu ook al kunnen doen met andere partijen, maar in de praktijk gebeurt dat niet.’

Jullie zeggen tegen achterkamertjes te zijn, maar die heb je toch nodig om consensus te bereiken?

‘Ja, maar dat kan best meer in het openbaar. Het laatste regeerakkoord is bijvoorbeeld helemaal in de achterkamertjes geregeld. Toen het af was, werd het aan de fracties van VVD en PvdA voorgelegd en hadden ze drie uur om het te lezen en te beoordelen. Drie uur!’

Je kan moeilijk in het openbaar met elkaar gaan onderhandelen.

‘Je kan wel actiever je eigen partij opzoeken.’

Hoe kan je dan compromissen sluiten?

‘Door ideeën van een andere partij aan je eigen leden voor te leggen. Mensen zijn verstandig genoeg om zich te realiseren dat het in de politiek geven en nemen is. Als we een motie moeten herformuleren om ervoor te zorgen dat andere partijen ermee instemmen, kunnen we ook naar de leden. Je kan ook van tevoren met elkaar afspreken: deze motie willen we in de kern overeind houden. Dan hebben de Kamerleden meer ruimte om te onderhandelen.’

En wat gebeurt er als Jan Dijkgraaf straks tegen de partij in gaat stemmen?

‘Dan explodeert ons plan. Maar dat gaat Jan niet doen.’

Volgens critici wringt jullie idee met de representatieve democratie. Piet Hein Donner, vicepresident van de Raad van State, zei bijvoorbeeld dat de aanpak van GeenPeil [‘het einde inluidt van de democratische rechtsstaat zoals wij die kennen’](#).

‘Dat was geen kritiek, dat was een compliment. Piet Hein Donner: de man die in 2006 nog riep dat in Nederland de sharia moest worden ingevoerd als tweederde van de bevolking dat zou willen. Hij zei ook nog over ons dat Kamerleden volgens de Grondwet “zonder last en ruggenspraak” worden gekozen, maar “ruggenspraak” is al in 1983 uit de Grondwet geschrapt. En dat is dan de vicepresident van de Raad van State! En waarom zou het ongrondwettelijk zijn als een Kamerlid luistert naar de leden van zijn partij? Weet je wat pas écht ondemocratisch is? De fractiediscipline: dat Kamerleden worden gedwongen zich te plooiën naar wat het fractiebestuur wil, soms zelfs tegen de wens van de partijleden in. Hoogleraar staatsrecht Wim Voermans [gaf ons overigens gelijk](#): die zei

dat ons plan niet in strijd is met de grondwet, zolang we maar niet contractueel vastleggen dat we de leden laten meestemmen.’

Donner heeft ook gezegd dat de taak van de volksvertegenwoordiger is het algemeen belang telkens weer af te wegen tegen het bijzondere belang. Dat kan niet als je als ‘levend stemkastje’ in de Kamer zit.

‘Die afweging wordt telkens gemaakt door de hele Kamer en dat blijft zo, dus dat argument valt ook al weg.’

Het CDA wil de kiesdrempel verhogen naar drie à vier zetels, de VVD zelfs naar zeven zetels om kleine partijen uit de Kamer te weren: ze vinden dat het land langzamerhand onbestuurbaar wordt.

‘Ik denk niet dat ze doodsbang zijn voor GeenPeil, maar ze voelen zich wel bedreigd door de afsplitsingen van de afgelopen jaren en door de opkomst van nieuwe partijen waar wij er één van zijn. De reflex is: machtsbehoud. Kennelijk zijn de liberalen vergeten dat ze ooit ook tegen de gevestigde partijen waren, en zijn ze bij het CDA vergeten dat ze zelf in 1980 uit kleine partijtjes zijn ontstaan.’

Is er een plek op de wereld waar een systeem van directe democratie zoals dat van jullie al werkt?

‘Nee. Niet in nationale parlementen. In Italië en Spanje wordt wel op lokaal niveau geëxperimenteerd met online stemmen. In Australië doen ze een proef met de app Mivote, waarbij deelnemers mee kunnen discussiëren over beleidsvoorstellen. In Italië laat Beppe Grillo van de Vijf Sterren-beweging de leden online stemmen over belangrijke onderwerpen. Hij is wel een populist, maar hij wil de democratie ook leuker en toegankelijker maken, net als wij. Wat me persoonlijk aanspreekt, is de Onafhankelijkheidsverklaring van de Verenigde Staten, die weer mede is gebaseerd op het Nederlandse Plakkaet van Verlatinghe. Toen waren er kleinere gemeenschappen en waren de afstanden groot. De wereld is inmiddels veranderd door de individualisering en door nieuwe communicatiemiddelen die de afstanden hebben verkleind, maar het systeem is hetzelfde gebleven. Daarom moeten we nu het systeem vernieuwen vanuit de oude idealen. Elon Musk van Tesla geeft het goede voorbeeld. Hij is van plan een kolonie te stichten op Mars. [Daar wil hij directe democratie invoeren](#). Nou, dan zijn wij het lanceerplatform op aarde.’

Op welke partijen heb je tot nu toe zelf gestemd?

‘De eerste keer dat ik mocht stemmen op het CDA. Dat heb ik van huis uit meegekregen. Mijn ouders stemden ook op die partij. En mijn opa was een heel actieve katholiek in West-Brabant. Hij heeft zelfs nog een pauselijke onderscheiding gekregen. Maar ik ben al snel afgehaakt vanwege Piet Hein Donner, die na de moord op Theo van Gogh “smalende godslastering” wilde aanpakken, en Ernst Hirsch Ballin, die Gregorius Nekschot in 2008 van zijn bed liet lichten omdat-ie cartoons over de islam maakte. Toen had ik het wel gezien met het CDA. Later heb ik nog een keer D66 gestemd bij de Europese verkiezingen.’

D66? Dat is nu ongeveer jullie grootste vijand.

Grinnikend: ‘Ja, toen was ik nog wat minder slim. En ik heb een keer VVD gestemd, omdat ik Jeanine Hennis wel een frisse politica vond. Ze was aanvankelijk voor het afschaffen van de weigerambtenaar. Dat vond ik mooi. Maar in 2011 stemde ze toch tégen afschaffing van de weigerambtenaar omdat de coalitie de steun van de SGP nodig had. Toen dacht ik: flikker op. Daarna ben ik niet meer gaan stemmen. Tot nu.’

Bij het Oekraïnerferendum ben je opgetrokken met Jan Roos en Thierry Baudet. Roos is inmiddels lijsttrekker van VNL, Baudet wil met Forum voor Democratie de Kamer in. Was het niet effectiever geweest om met z'n drieën één partij op te richten?

‘In juli 2015 hebben we het plan voor het Oekraïnerferendum bedacht. Jan Roos was toen net bij GeenStijl aangenomen, hij zou in augustus beginnen. Daardoor kon hij mooi alvast bij ons aan de slag. We konden hem goed gebruiken: hij is een clown, hij doet het goed voor de camera's. Later kwam Thierry Baudet langs om te vertellen dat hij mee wilde doen. Wij dachten: waarom niet? Die jongen komt met zijn neus op de buis en hij kent iedereen. Toen we eenmaal de app hadden laten bouwen waardoor mensen digitaal konden stemmen, hebben we eigenlijk ieder voor onszelf campagne gevoerd: ieder z'n eigen feestje. Toen hebben we het doel ruimschoots gehaald: 472.000 digitale stemmen. Dat was mooi. In de zomer heb ik nog een biertje gedronken met Jan Roos. Hij zei: ik overweeg lijsttrekker van VNL te worden. Ik zei: moet je niet doen, dan wordt je het zoveelste poppetje in de politiek. Maar Jan Roos was al veel langer van plan naar de politiek over te stappen. Hij dacht dat hij GeenStijl en GeenPeil wel achter zich zou krijgen. Nee dus. Het referendum was

voor mij politiek onafhankelijk. Ik baalde ervan dat Jan het initiatief opeens naar rechts wilde trekken. Ik bedoel: VNL afficheert zich als rechtser dan de PVV. Het was geen gezellig gesprek. Jan Roos was boos. Toen heb ik er nog een paar tweets over gestuurd.’

Niet zomaar een paar tweets. Je noemde ze ‘Narcisten, egocentrische opportunisten, ijdele mannetjes’, [en schreef](#): ‘Roos en Baudet vergeten in al hun ijdelheid één ding: GeenPeil was succesvol omdat het van buiten de Haagse arena kwam’, ‘En verder betreur ik het dat een zuiver en onafhankelijk democratisch initiatief nu al twee egomane opportunisten heeft gekatapulteerd.’

‘Dat waren hyperbolische woorden, zoals we gewend zijn bij GeenStijl. Een paar maanden later kwamen we als GeenPeil zelf met het plan voor een politieke beweging. Van Baudet kreeg ik meteen een sms’je: “Veel succes.” Maar Jan Roos was woedend.’

Roos [schreef over jullie](#) op Twitter: ‘Geen programma, geen politici en geen standpunten. Wat een klucht.’

‘Ja. Ik kan alleen maar gissen waarom-ie zo boos was. Waarschijnlijk omdat wij hem met GeenPeil niet wilden steunen.’

Spreek je ze nog wel eens?

‘Baudet spreek ik regelmatig. Jan niet. En dat ligt niet aan mij.’

In Den Haag ging het gerucht dat VNL en Forum voor Democratie een pact wilden sluiten.

‘VNL wilde een lijstverbinding. Forum voor Democratie heeft dat afgehouden. Wij wilden er sowieso niet aan meedoen. Wij sluiten geen verbonden, we willen het doen op eigen kracht. Ik gun Thierry Baudet alle geluk, net als de Piratenpartij trouwens. Die willen ook democratische vernieuwing, en dat is mooi. Maar zij willen dat bereiken op de traditionele manier, wij niet. Daardoor kunnen we moeilijk samenwerken, hoe sympathiek ik veel van hun ideeën ook vind.’

Wie zie je als je grootste politieke vijand?

‘D66. Dat is een arrogante verwaande rotpartij. Alexander Pechtold is een verschrikkelijk mannetje.

Hij zet zijn welsprekendheid in om de gewone man af te bluffen. Daar kan ik zó kriegel van worden. D66 was ooit de partij van de democratische vernieuwing, maar ons referendum over het associatieverdrag met Oekraïne kon opeens niet door de beugel. In de aanloop naar het referendum heeft Pechtold nog geprobeerd Europese verdragen uit te sluiten van referenda. Terwijl hij [heeft toegegeven](#) dat hij het associatieverdrag niet eens heeft gelezen. Dónder op man! Wat een verschrikkelijke vent.’

Wat vind je van de discussie over nepnieuws en ‘alternative facts’ die nu door Trump is opgelaaid?

‘Dat is wel zorgelijk. We merkten dat al langer. Hoe vaak we al niet hebben meegemaakt dat een grapje op GeenStijl meteen door het ANP werd overgenomen. Bleek het niet waar te zijn, kregen wij de schuld! De laatste tijd heb ik ook vaak gemerkt hoe makkelijk media met de feiten omgaan. Stond er opeens [een kop in het AD](#) “GeenPeil-kandidaten willen meer doen dan stemkastje zijn, zoals de partij eerder aankondigde”. Alsof wij onze eerste belofte al hadden gebroken!’

Bij GeenStijl gaan jullie zelf al jaren losjes met de feiten om. Hebben jullie niet juist aan die cultuur bijgedragen?

‘Wij kiezen vaak voor de hyperbool boven de feiten, maar dat hoort bij de stijl. Er zijn vast mensen die erin tuinen, maar als je ons een beetje kent, kan je er makkelijk doorheen prikken.’

In de aanloop naar het referendum werd GeenPeil ook [beschuldigd van fact free politics](#). Bijvoorbeeld jullie bewering dat het associatieverdrag zou leiden tot toetreding van Oekraïne tot de EU. Met Israël is ook een associatieverdrag gesloten: heeft niks met toetreding te maken.

‘Dat hangt ervan af hoe je het leest. Er staat inderdaad nergens dat Oekraïne zal toetreden. Maar de eisen waar Oekraïne aan moet voldoen, wijzen wél in die richting. En Herman van Rompuy heeft in 2014 als voorzitter van de Europese Raad nog [gezegd](#) dat “het gezamenlijke doel volledige integratie is”. De intentie om Oekraïne te laten toetreden is er al veel langer. Als wij dat zeggen, is het dus geen leugen, maar een kwestie van interpretatie.’

Waarom zijn jullie er zo kwaad over dat Rutte na het referendum niet meteen heeft geroepen dat hij het associatieverdrag niet zou ondertekenen? Het was toch een raadgevend referendum?

‘Klopt. Rutte had op 7 april kunnen zeggen: ik leg de uitslag naast me neer. Dan had ik gezegd: dat is fucking dapper van je. Je bent wel een lul, maar het is tenminste eerlijk dat je het toegeeft. Maar dat deed hij niet, hij zei: “Ik neem het mee”, en ging in overleg met de hotemetoten in Brussel. Kwam-ie na weet ik hoeveel dagen met een inlegvelletje, terwijl er in het verdrag zelf geen komma veranderd was. Dan heb je de boel genaaid, dan heb je de kiezers voorgelogen. Dat vergroot het cynisme bij mensen die tóch al dachten: ze gaan niet luisteren. Dát is waar ik kwaad over ben. Wees dan tenminste eerlijk.’

Je hebt jaren voor GeenStijl geschreven. Wat is het grofste dat je daar hebt gedaan?

‘Na het referendum in Griekenland in 2015 waar ze massaal nee zeiden tegen een akkoord met de Eurogroep zag ik Guy Verhofstadt via een livestream oeren in het Europarlement. Sophie in ’t Veld van D66 zat naast hem. Toen ben ik via Twitter zo grof gaan schelden op In ’t Veld dat ik later dacht: nu ben ik te ver gegaan. Die tweets heb ik verwijderd.’

Wat schreef je dan?

‘Ik sluit niet uit dat het woord “kutwif” is gevallen. Zulke tirades, daar heb je niks aan. En iedereen kijkt mee. Een van de zinnen die ik de afgelopen jaren het vaakst gehoord heb is: wat ben jij eigenlijk aardig in het echt. Zo’n ruig imago wil je natuurlijk graag is stand houden. GeenStijl is de boomhut van waaruit we eieren gooien naar iedereen die langsloopt. Maar het moet niet te grimmig worden, er moet wel wat te lachen blijven.’

Bert Brussen schreef heel lang voor GeenStijl, maar stapte er in 2012 uit. In [Vrij Nederland](#) zei hij daarover: ‘Ik werd ziek van de verzuring in mezelf.’ Was die verzuring voor jou de reden om eindelijk eens iets constructiefs te gaan doen, eerst met het referendum en nu in de politiek?

‘Nee, ik tik de meeste stukjes nog steeds met een grijns. Bert heeft altijd meer de neiging gehad door te draven dan ik. Ik blijf nooit lang lopen met mijn chagrijn, dat tik ik van me af.’

Het is wel een overgang: van cynische dingen roepen langs de zijlijn naar maatschappelijk activisme. Wat zit daarachter, als het niet de strijd tegen de verzuring is? Is het dan toch idealisme?

‘Ik wil mijn vrijheid houden, en ik wil de democratie niet kapot laten gaan. Alle problemen komen uit bij de vraag hoe sterk de democratie is. Het zijn de burgers die de democratie dragen. Je komt er niet als je alleen maar tegen politici blijft roepen: jij liegt en jij deugt niet. GeenStijl is altijd een luis in de pels geweest. We halen mensen het bloed onder de nagels vandaan, en vanaf het begin zijn we regelmatig over de schreef gegaan. Dat is noodzakelijk, dat is de functie van een nieuw medium. Maar de onvrede in Nederland is snel geëscaleerd. Mensen vinden het niet eens meer raar om onder hun eigen naam de meest debiele dingen te roepen en openlijk PVV te stemmen. GeenStijl was eerst nog het Gallische dorpje, maar we werden steeds meer onderdeel van een tsunami van agressie. De PVV wordt ook steeds radicaler. De stemming is nu: straks rekenen we af. Terwijl onze opdracht zou moeten zijn om alle eikels en leugenaars in de politiek scherp te houden. De PVV duwt op een open zenuw. Maar als de gevestigde orde omdondert, moet er wel iets voor in de plaats komen. Dat antwoord zie ik niet bij de PVV. Geert is altijd in de overdrive, net als Trump. Uiteindelijk werkt dat averechts. Met roepen dat de moskeeën dicht moeten kom je geen steek verder. De vraag is: hoe moet het dan wel? Uiteindelijk kom je er in ieder geval niet zonder idealistische gedrevenheid.’

GeenStijl is een medium, GeenPeil een politieke partij. Wringt dat niet met elkaar, als jullie letterlijk onder één dak zitten?

‘Dat kan ik prima van elkaar scheiden. Op maandag schrijf ik mijn blog voor GeenStijl, op dinsdag ben ik activist, op woensdag ben ik politiek actief, de week daarna is het weer andersom. Dat gaat prima. Bij een deel van de GeenStijl-achterban was er aanvankelijk wel wat weerstand tegen GeenPeil als politieke partij, vooral bij geharnaste reaguurders. Maar de redacteurs vinden het wel mooi dat er een constructief initiatief uit GeenStijl is voortgekomen. We zijn meer dan een stel schreeuwers op een donkere zolderkamer.’

Er is ook een principieel bezwaar. Hoe geloofwaardig kan GeenStijl nog schrijven over GeenPeil of over jullie concurrenten in de politiek?

‘Ik snap best dat mensen kunnen zeggen: nu kunnen we jullie politieke stukjes niet meer serieus

nemen. Dat kan ik niet helemaal weg redeneren. Maar GeenStijl is honderd procent onafhankelijk. Tot nu toe doen ze daar altijd precies wat ze zelf willen. En GeenPeil is óók onafhankelijk: de leden bepalen straks de standpunten. Ik niet. Dat maakt veel verschil.’

Wel lastig dat jullie niet aan de Stemwijzer konden meedoen wegens gebrek aan standpunten.

‘Ja. Het was te kort dag om de stellingen van de Stemwijzer aan onze leden voor te leggen. We hebben wel even in de Stemwijzer gestaan, maar we kwamen alleen als eerste keuze naar boven als mensen consequent “geen van beide” invulden. Toen hebben we GeenPeil eruit laten verwijderen. Maar we hadden wel een mooi mediamomentje: bij de presentatie van de Stemwijzer klapte Jan Dijkgraaf demonstratief zijn laptop dicht. Alle camera’s op ons gericht, en dezelfde dag hadden we er weer vijftig leden bij.’

Hoeveel zetels gaan jullie halen op 15 maart?

‘Ik denk wel eens: als ik de kans krijg heel Nederland in één keer uit te leggen wat we willen en in één keer alle kritische vragen te beantwoorden, zouden we op twintig zetels kunnen komen. Van Jan Dijkgraaf moet ik in mijn campagnepraatjes altijd zeggen dat we zeker drie zetels gaan halen. Maar het eerlijke antwoord is: met één zetel kunnen we in de praktijk laten zien hoe ons idee werkt. Daar hoeven we maar 0,7 procent van de stemmen voor te halen. Dat zou moeten lukken. Dan kunnen we daarvandaan verder bouwen.’

Hoe 'Gurt' Wilders tot het Witte Huis doordrong

Freke Vuijst

Jarenlang bouwde PVV-leider Geert Wilders aan zijn netwerk in de Verenigde Staten. Met de verkiezing van Donald Trump werpt die inspanning haar vruchten af. Wilders' invloed reikt nu tot in de Oval Office. 'Gurt, Gurt, Gurt! Trump, Trump, Trump!'

'Gefeliciteerd @realDonaldTrump', twitterde Geert Wilders om tien voor negen op de ochtend van 9 november. 'Een historische overwinning! Een revolutie! Ook wij zullen ons land teruggeven aan de Nederlanders!'

De overwinning van Trump is voor Wilders misschien wel de belangrijkste gebeurtenis in zijn politieke carrière. In eigen land slaagt hij er maar niet in echt invloed te krijgen op het landsbestuur: ook al staat hij hoog in de peilingen, de afgelopen jaren moest hij na het debacle van Rutte-1 vanuit de oppositiebankjes toezien hoe de PvdA en de VVD samen het land regeerden. Maar nu Donald Trump het Witte Huis betreft, komt in de VS een hele parade van politici aan de macht die de anti-islam-ideologie van Wilders omarmen. Sterker nog: Wilders is goed bevriend met een reeks radicale islamofoben die nu het oor hebben van de komende president. Jarenlang werkte de PVV-leider, zonder dat het in Nederland veel aandacht kreeg, gestaag aan een uitgebreid netwerk van gelijkgestemden in de Verenigde Staten. Lange tijd leek dat niet meer dan een hobby: Wilders zocht het gezelschap van radicale lieden die in de marge van de Amerikaanse politiek opereerden. Maar door Trumps verkiezing zijn veel van die mensen ineens op sleutelposities terecht gekomen. Wie zijn het? En welke relatie onderhoudt Wilders met hen?

'Held van het vrije woord'

Ik volg Wilders' Amerikaanse avonturen al jaren. In 2009 publiceerde Vrij Nederland onder de kop

‘Dollars voor Wilders’ een eerste verhaal.

Wilders’ contacten in Amerika hebben zich altijd geconcentreerd in neoconservatieve anti-islamkringen. Veel van die organisaties zijn uitgesproken pro-Israël. Door deze groepen werd Wilders vereerd als ‘held van het vrije woord’. De PVV-leider was voor zijn Amerikaanse aanhang de personificatie van een slachtoffer van het moslimgevaar en de lijfelijke waarschuwing voor Amerika van de gevolgen van de islamisering van Europa.

De anti-islambeweging in de VS was in 2009 nog vrij klein. Het was een ons-kent-ons-clubje. Men zat in elkaars besturen, participeerde op elkaar conferenties, publiceerde in elkaars internettijdschriften en op elkaars blogs. Hoewel het netwerk goed gefinancierd werd door filantropen (vaak prominente joodse Amerikanen) en ook een platform had in rechtse media zoals FoxNews, opereerde het in de marges van de politiek.

Vanaf het begin heeft Wilders in de VS dezelfde boodschap uitgedragen. In 2009 zei hij op een *Free Speech Summit* in Florida dat er maatregelen moesten worden genomen om de islamisering tegen te gaan. Zijn ideeën leken toen voor een Amerikaans publiek extreem, want stuk voor stuk – van het verbod op de bouw van nieuwe moskeeën tot het sluiten van islamitische scholen – beknotten ze de vrijheid van godsdienst. Voor de islam geldt de vrijheid van godsdienst niet, zei Wilders, want de islam is geen godsdienst maar een totalitaire ideologie.

‘In de Verenigde Staten, bakermat van de vrijheid van godsdienst, is een dergelijke uitspraak ketterij,’ schreef ik destijds. In mijn rondgang onder Wilders’ Amerikaanse supporters kreeg ik steeds hetzelfde te horen: ze bewonderden hem, maar ze vonden dat hij te ver ging met zijn verban-de-Koran en de-islam-is-geen-godsdienst uitspraken.

Dat is nu veranderd: Wilders’ gedachtegoed is overgenomen door Donald Trumps naaste adviseurs en ministers.

Een essentiële rol

Amerikaanse experts die de anti-islambeweging en Wilders' rol daarin al jaren volgen, zijn het er over eens dat Wilders aanvankelijk opereerde in de marges maar er nu een essentiële rol in speelt. Volgens Mark Potok van het Southern Poverty Law Center, een non-profitorganisatie die extremisme analyseert en haatgroeperingen in de VS monitort, is de verhoogde status van Wilders een gevolg van de samensmelting van de anti-islambeweging met de anti-immigratiebeweging die nu voor het eerst een sterke anti-islamcomponent heeft: onder Mexicaanse immigranten zouden zich ook gevaarlijke moslims schuilhouden. En zitten er geen terroristen onder de asielzoekers uit moslimlanden die door president Obama zijn toegelaten? Deze vluchtelingen worden niet 'gescreend', is de bewering, waardoor jihadisten Amerika binnenkomen en terreurdaden kunnen uitvoeren.

Brian Levin van het Center for the Study of Hate and Extremism van California State University noemt de terreurdaden in Europa en Amerika een *game changer*. 'Geert Wilders is in Amerika een van de meest effectieve woordvoerders voor het idee dat de islam een gevaar is voor de nationale veiligheid. Het feit dat hij zelf onder 24-uursbescherming staat, geeft hem authenticiteit. Hij wordt gezien als een *seer and truth teller*.'

Volgens John Esposito, hoofd van The Bridge Initiative, een project van Georgetown University, hebben Wilders' opvattingen over de islam prominente Amerikanen beïnvloed. 'Kijk naar oud-generaal Michael Flynn, Donald Trumps Nationale Veiligheidsadviseur. Hij zegt net als Wilders dat de islam een politieke ideologie is. Dergelijke opvattingen zijn niet langer extreem.'

Vrienden van de PVV

West Palm Beach, 19 november 2014. In het luxueuze hotel The Breakers, een wit paleis met een grote oprijlaan omzoomd door wuivende palmen, is Geert Wilders te gast tijdens het 'Restoration Weekend' van het David Horowitz Freedom Center. Horowitz is al sinds jaren een grote promotor van Wilders in de VS. In 2009 vertelde hij me dat hij de PVV-leider zag als 'bewijsstuk A' van de pogingen van jihadisten om de vrijheid van meningsuiting in te perken. Het Horowitz Freedom Center is dan ook een van Wilders' belangrijkste Amerikaanse supporters. Ook in financiële zin: in 2015

ontving de Stichting Vrienden van de PVV 108.000 euro van Horowitz.

Tijdens het Restoration Weekend is Wilders onder vrienden. 'Ik ben de grootste in de peilingen,' pocht hij. 'Niet omdat ik zo belangrijk ben, dat ben ik niet, maar omdat ik het aandurf me uit te spreken, de waarheid te vertellen over de islam en de strijd om het behoud van onze eigen westerse samenleving.' Donderend applaus is zijn deel.

Andere aanwezigen tijdens het weekeinde in Florida zijn voormalig gouverneur van Texas Rick Perry, nu door Trump voorgedragen als minister van Energie, en anti-islam-havik Jeff Sessions, op dat moment nog senator van Alabama en nu voorgedragen als minister van Justitie. Sessions is een felle tegenstander van immigratie en pleitbezorger van een immigratieverbod voor moslims.

Het is onduidelijk of Wilders tijdens het gezellige samenzijn van deze extreemrechtse en islamofobe lieden gesprekken voert met mensen als Sessions of Perry, maar zeker is dat de lijnen kort zijn. Organisator en Wilders-fan David Horowitz heeft de mobiele nummers van al deze mensen in zijn adresboekje.

Hang naar complottheorieën

Frank Gaffney is een andere bondgenoot van Wilders die sinds de verkiezing van Trump sterk aan invloed heeft gewonnen. Gaffney geeft leiding aan de Council for National Policy (CNP), die regelmatig seminars en conferenties organiseert waaraan ultrarechtse Republikeinen deelnemen. Wilders en Gaffney hebben banden die jaren teruggaan. Toen Wilders in 2009 voor het eerst op het Amerikaanse toneel verscheen, vertoonde hij *Fitna* op Capitol Hill. De screening was georganiseerd door Gaffney, die een van zijn vrienden in de Senaat had gestrikt om de vertoning in een zaaltje van het Capitool te sponsoren.

Gaffney is omstreden, onder meer vanwege zijn hang naar complottheorieën. Zo gelooft hij dat Hillary Clintons naaste medewerker Huma Abedin één van de zes Moslim Brotherhood-geheim-

agenten is die in het Witte Huis van Obama zijn geïnfiltreerd. Tegelijkertijd is hij een invloedrijk man. Tijdens de regering Reagan was hij onderminister van Defensie voor nucleaire kwesties. Hij stond al bekend als een *hardline* neoconservatief en ontwikkelde zich na 9/11 tot een fervente anti-islamactivist. In februari 2015 was Wilders te gast op een door Gaffney's CNP georganiseerde conferentie. Hij sprak via een videoverbinding tot een zaal waarin ook Trumpvertrouweling en oud-voorzitter van het Huis van Afgevaardigden Newt Gingrich en senator en presidentskandidaat Ted Cruz zaten.

Trump-aanhanger.

Hoezeer het anti-islamgedachtegoed ook Donald Trump zelf heeft beïnvloed, laat het volgende voorbeeld zien. Op 7 december 2015, Pearl Harbor Day, de dag dat de slachtoffers van de Japanse aanval op de Amerikanen worden herdacht, houdt Donald Trump een grote speech op de tot museum omgebouwde USS Yorktown in South Carolina. De sfeer is geladen, het is vijf dagen na de aanslag in San Bernardino, gepleegd door een echtpaar met een islamitische achtergrond. Het is een lawaaiige bijeenkomst. Er zijn demonstranten die zich luidruchtig gedragen en worden afgevoerd. Tijdens deze speech pleit Trump er voor het eerst voor om moslims te gaan weren. 'Donald J. Trump roept op om per direct alle moslims de toegang tot de Verenigde Staten te weigeren totdat de autoriteiten er achter komen *what the hell is going on,*' zegt hij, sprekend in de derde persoon. '*We have no choice,*' herhaalt hij enkele keren. Geert Wilders reageert enthousiast. 'Ik hoop dat Donald Trump de volgende Amerikaanse president wordt,' twittert hij. '*Good for America, good for Europe.*'

Het is de eerste tweet waarin Wilders zich laat kennen als Trump-aanhanger. Er zullen er nog vele volgen.

Trump spreekt niet alleen over de *muslim ban*, maar beschuldigt moslims er ook van dat ze 'jullie geloof' willen proberen te veranderen. Hij baseert zich op een onderzoek waaruit zou blijken dat 25 procent van de moslims die zijn ondervraagd het er mee eens zijn dat geweld tegen Amerikanen in de VS gerechtvaardigd is als onderdeel van de wereldwijde jihad.

Al snel wordt duidelijk waar dat onderzoek vandaan komt: van de denktank van Frank Gaffney. Kellyanne Conway (die we later terug zullen zien als Trumps campagnemanager) heeft het onderzoek gedaan onder zeshonderd vooraf geselecteerde vrijwilligers, en het wordt door verschillende deskundigen verworpen als ‘methodologisch slecht onderbouwd’.

Angst voor moslims ‘rationeel’

Een andere sleutelfiguur in de anti-islam beweging is Brigitte Gabriel. Zij is volgens Buzzfeed ‘de meest invloedrijke stem’ in het koor van de anti-islam lobby en in *‘the business of terrifying people’*. Wilders kent Gabriel al jaren en prees haar in een tweet als ‘een hele moedige vrouw en toegewijde activist voor de vrijheid’.

Gabriel, geboren in een christelijk gezin in Libanon, is oprichter van de American Congress for Truth (ACT). De organisatie ijvert voor de invoering van anti-islam wetten en verzet zich tegen de komst van Syrische vluchtelingen om zo ‘potentiële terroristen’ buiten de grenzen te houden. Het Southern Poverty Law Center ziet ACT als een *hate group*, die geen ander doel heeft dan bevolkingsgroepen tegen elkaar op zetten en haat te zaaien. Waar Gaffney’s organisatie een denktank is, die vooral in Washington actief is, heeft Gabriel sinds 2007 gewerkt aan het opbouwen van een *grassroots*-organisatie. Door het hele land zijn ACT-afdelingen actief die strijden tegen de vermeende islamisering van de Verenigde Staten. Naar eigen zeggen heeft ACT inmiddels 280.000 leden en duizend afdelingen.

In een fundraising-e-mail die Gabriel half december verspreidde, scheidt ze erover op dat ze ‘een directe lijn’ heeft met Trump en dat ze ‘een fundamentele rol heeft gespeeld’ in de vorming van diens ‘opvattingen en de beleidsvoorstellen met betrekking tot de radicale islam’. Gabriel heeft een punt: twee van de mensen uit haar bestuur zijn toegetreden tot de regering-Trump. De eerste is Walid Phares, net als Gabriel van Libanese afkomst. Hij was een leidende politieke figuur bij de christelijke milities die tijdens de Libanese oorlog verantwoordelijk waren voor massaslachtingen, onthulde het tijdschrift *Mother Jones* in 2011. Phares zal Trump gaan adviseren op het gebied van antiterrorisme en Midden-Oostenbeleid.

De tweede is voormalig generaal Michael Flynn, die is benoemd tot nationaal veiligheidsadviseur en de komende jaren misschien wel de belangrijkste man in het Witte Huis zal zijn na Trump. Flynn is – net als Wilders, Gabriel en Gaffney – fel anti-islam. Hij stelde dat ‘islam een kankergezwell is dat is uitgezaaid’ en twitterde dat angst voor moslims ‘rationeel’ is.

Het nieuwe Amerika

Wilders heeft een lange geschiedenis bij ACT. In 2011 dook hij op bij een van de ACT-afdelingen in de *bible belt* van Tennessee. Daar, in de Cornerstone kerk in de stad Nashville, stak hij een hart onder de riem van drieduizend boze burgers die zich ‘in hun traditionele waarden’ bedreigd voelden door het groeiende aantal moslims. Ze verzetten zich tegen de bouw van een moskee in het nabijgelegen stadje Murfreesboro. ‘Meer islam betekent minder vrijheid,’ zei Wilders onder luid gejuich. Hij noemde moskeeën ‘haatpaleizen’, zei dat de islam ‘geweld predikte’ en waarschuwde zijn toehoorders dat ze moesten voorkomen dat ze onderworpen zouden worden aan de ‘*creeping sharia*’. De radicale moslimhaters probeerden de bouw van de moskee via de rechter te stoppen met een beroep op het feit dat de islam geen religie is, maar die zaak liep in 2014 dood bij het Supreme Court.

De anti-islamlobby in Tennessee had meer pijlen op haar boog. De PVV-leider was er ook bij toen in het parlement in Tennessee een wet werd behandeld die de sharia ‘een gevaar voor *homeland security*’ noemde en elke navolging van de sharia (ook het wassen van voeten en het dagelijks bidden) verraderlijk, en die erop neerkwam dat het belijden van de islam min of meer zou worden verboden. Het wetsvoorstel was geschreven door medewerkers van Frank Gaffney’s denktank en werd ‘gesponsord’ door Bill Ketron, een staatssenator afkomstig uit Murfreesboro, die was gelieerd aan ACT. Hij was het die Wilders meenam naar het lokale parlement toen de wet werd behandeld.

De anti-shariawet was omstreden in het diep-christelijke Tennessee, omdat die de vrijheid van godsdienst drastisch inperkte en elke vorm van naleving van de islam in feite tot een terroristische daad verklaarde. Uiteindelijk zou het voorstel in 2011 – in sterk verwaterde vorm – wél worden aangenomen. Ook in twintig andere staten zijn inmiddels dergelijke symbolische anti-shariawetten

ingevoerd.

Achteraf kun je vaststellen dat Wilders aanwezig was bij een testfase van wat heel goed het nieuwe Amerika onder Trump zou kunnen worden. In Tennessee onderzochten mensen als Bill Ketron, Brigitte Gabriel en Frank Gaffney hoe ver ze konden gaan in het criminaliseren van de islam. En Wilders was erbij.

Racistisch, antisemitisch, misogyn

Gezien de mensen met wie hij goede relaties onderhoudt, is het niet meer dan logisch dat Wilders ook bij de omstreden website breitbart.com met open armen is onthaald. Sinds januari 2016 heeft hij twaalf columns voor de site geschreven, waarmee hij 45 miljoen lezers bereikte (de cijfers zijn van Breitbart zelf). ‘In Amerika heeft Wilders dankzij zijn bijdragen op Breitbart veel meer bekendheid gekregen dan hij voorheen had,’ zegt Mark Potok van de Southern Poverty Law Center. Gedurende de presidentiële campagne van Trump ontwikkelde Breitbart zich tot een enthousiaste maar controversiële *fanbase* van presidentskandidaat Donald Trump. Breitbart omschreef zichzelf als een ‘platform voor de alt-right’, de online beweging van racistische, antisemitische, misogyne witte identitaristen en supremisten. Steve Bannon, oud-CEO van Breitbart, is door Trump tijdens de campagne benoemd tot campagneleider en zal de komende jaren in de kamer naast de Oval Office zetelen als belangrijkste strateeg en adviseur van Trump. Ook Bannon – het wordt eentonig – ziet de islam als een ‘politieke ideologie’ en de sharia als een vorm van ‘nazisme, fascisme en communisme’. Op zijn Sirius XM radio show was de flamboyante anti-islam blogger Pamela Geller – een enthousiaste supporter van Wilders, die ze ooit ‘de ideale man’ noemde – een favoriete gast.

‘Gays for Trump’

Wilders’ *finest moment* het afgelopen jaar was zijn optreden tijdens de Republikeinse Conventie in juli. Hier kwam alles samen. Zijn vriend uit Tennessee, senator Bill Ketron, was zijn gastheer. En mensen van Breitbart hadden Wilders gevraagd om te spreken op de door hen gesponsorde ‘gays for Trump’-party, ogenschijnlijk bedoeld om een nieuwe alliantie van gays en anti-moslimactivisten te lanceren. Onder het publiek bevonden zich kopstukken van de alt-rightbeweging.

Pamela Geller was er ook. Ze opende haar toespraak met een grap die alleen werkt in het Engels: *A jihadi walks into a bar. The bartender says: 'What'll you have?' The jihadist says: 'Shots for everyone!'* Gejoel alom.

Wilders gaf zijn standaard antimoslimspeech, gelardeerd met kreten als *I don't want more muslims in the Netherlands* en *I don't want no more mosques in the Netherlands and I am proud to say so*. Ook zei hij 'een goede kans' te maken om de volgende premier van Nederland te worden. Niet iedereen leek te weten wie hij was. Maar aan het slot van zijn toespraak scandeerden de paar honderd aanwezigen: 'Gurt, Gurt, Gurt,' afgewisseld met 'Trump, Trump'. Voor de zaal was één ding duidelijk: Wilders is een soort Trump, maar dan met een raar accent.

En of hij nou premier wordt of niet: de komende vier jaar staan de deuren van het Capitool, de ministeries én het Witte Huis wijd voor hem open.

Het geheim van politiek trapezewerker en 'nat zeepje' Mark Rutte

Thijs Broer en Max van Weezel

Mark Rutte is zeseneenhalf jaar premier. Voor- en tegenstanders zullen het over één ding eens zijn: gezien de vele crises die hij heeft moeten doorstaan, is dat een knappe prestatie.

Dinsdag 10 maart 2015 hangt de geur van wilde beesten in de Tweede Kamer. Ivo Opstelten en Fred Teeven zijn een dag eerder afgetreden vanwege de deal met drugsbaron Kees H. waarover de minister van Veiligheid en Justitie de Kamer verkeerd heeft geïnformeerd. Een week voor de Statenverkiezingen ruiken vrijwel alle oppositieleiders de kans VVD-premier Rutte beentje te lichten, want die hield nog tot in het weekend zijn politieke mentor Opstelten de hand boven het hoofd ('Hij zit er bovenop, full focus, ik zou hem zo weer benoemen').

Sybrand Buma, rivaal van Rutte op de rechtse kiezersmarkt, verwijt de premier dat hij de crisissituatie te luchtig heeft opgenomen: 'Hoe heeft hij de regie zo kunnen laten lopen?'

Alexander Pechtold, voor een gedoogpartner van het kabinet onverwacht hard: 'De premier hoort de regie te hebben maar is hem die in deze zaak niet ontglipt?'

Geert Wilders, als altijd in de overtreffende trap: 'Duidelijk is dat premier Rutte de regie totaal kwijt is. Ga weg, stap op!'

Winnaar van het debat

Een premier zonder regie, het is een onheilspellend verwijt in de Kamer. De ambtsvoorganger van Rutte, Jan Peter Balkenende, kreeg het in zijn laatste jaren voortdurend te horen en slaagde er nooit meer in zich van dat imago te verlossen. Meest prangende vraag deze dinsdag: weet Rutte de kritiek wel te pareren? Gewoonlijk betreedt hij de Kamerzaal met een brede glimlach, zwaaiend naar

bekenden op de publieke tribune. Nu oogt hij bij binnenkomst bedrukt. Maar gaande het debat verovert Rutte terrein op de oppositie. Natuurlijk moest minister Opstelten aftreden toen bleek dat hij de Kamer onjuist had geïnformeerd, betoogt hij. Maar zelf had hij wel degelijk gedaan wat hij kon. Met zinnestelsels als 'laat ik mijn realiteit leggen naast die van de heer Roemer' en 'als de heer Buma bezorgd is over de regie kan ik hem compleet geruststellen' slaagt hij er met toenemend gemak in de aanvallen op zijn leiderschap af te slaan. Na afloop wordt Rutte door de commentatoren uitgeroepen tot winnaar van het debat.

Ruim een week later: de uitslagenavond van de VVD in café De Haagsche Kluis aan het Plein. Het is feest! Ondanks de affaires rond de van corruptie verdachte Jos van Rey, de te royaal declarerende Mark Verheijen en het aftreden van boevenvangers Opstelten en Teeven steunt de VVD af op een overwinning bij de Statenverkiezingen. In het café staan vele tientallen liberalen elkaar vrolijk te verdringen bij de bar. Op dat moment zit Rutte nog een paar honderd meter verderop bij Halbe Zijlstra op de kamer om op tv de nek-aan-nekrace met het CDA te volgen. Ondertussen beantwoordt hij op zijn oude Nokia de felicitaties die alvast per sms binnenstromen: 'Dank! Spannend!' Tegen half twaalf is het tijd om zich in het feestgedruis te begeven. In De Haagsche Kluis zet de deejay de muziek op vol volume: 'Uptown Funk' van Mark Ronson en Bruno Mars. Cafégangers stoten elkaar aan: 'Hij komt!' Opgewekt stapt de VVD-leider naar binnen, roept Hai! tegen journalisten en partijgenoten, schudt talloze handen en bestijgt het podium. Hij feliciteert de partijen die er bij de Statenverkiezingen op vooruit zijn gegaan: 'D66, het CDA, de SP, de ChristenUnie, de SGP. Vergeet ik nog iemand?'

'De dieren!' klinkt het uit de zaal.

Rutte: 'En de dieren!'

De campagne is niet helemaal volgens plan verlopen, geeft hij toe. De VVD is een paar zetels kwijt. 'Maar we zijn wel de grootste!'

De hele oppositie loopt tegen hem te hoop, maar hij wint het debat. Zijn partij wordt geplaagd door de ene na de andere affaire, maar hij glorieert bij verkiezingen. Het is niet de eerste keer dat Mark Rutte bijna dood is verklaard maar triomfantelijk herrijst. In 2006 wist hij met de hakken over de sloot de lijsttrekkersverkiezingen binnen de VVD te winnen van Rita Verdonk. Maar het boegbeeld van de rechtervleugel bleef tegen hem muiten. Een jaar lang zag het ernaar uit dat de hele VVD in stukken uiteen zou vallen. Na de zoveelste provocatie zette Rutte zijn kwelgeest uit de fractie. Haar nieuwe partij, Trots op Nederland, scoorde veel hoger in de peilingen dan de VVD. Met onverwoestbaar optimisme bleef Rutte in interviews uitspraken doen als: ‘Ik ben er heilig van overtuigd dat we de grootste partij kunnen worden.’ Heel Den Haag verklaarde hem voor gek.

Maar in 2010 versloeg hij met een neuslengte voorsprong de PvdA van Job Cohen en werd premier. Van het omstreden minderheidskabinet met gedoogsteun van Geert Wilders en later ook de welwillende medewerking van de mannenbroeders van de SGP. Tot zijn grote verbijstering (‘Geert staat voor zijn handtekening, hij is zeer betrouwbaar’) blies de PVV-leider de gedoogconstructie binnen anderhalf jaar op. Al bijna werd Rutte afgeschreven als mislukte premier. Maar binnen een mum van tijd wist hij een nieuwe gedoogconstructie op te tuigen, dit maal met D66, ChristenUnie en GroenLinks. Zij hielpen hem Prinsjesdag 2012 te overleven. Waarna hij opnieuw de verkiezingen won en doorregeerde met de PvdA die hij vlak daarvoor nog een ‘bedreiging voor Nederland’ had genoemd. Deze keer waren het zijn partijgenoten die in opstand kwamen, vooral tegen de inkomensafhankelijke zorgpremie die hij aan de sociaaldemocraten had gegund. *De Telegraaf*, lijfblad van de VVD, trok woedend van leer tegen de nivelleringsplannen en doopte hem ‘Marx Rutte’. Andere commentaren uit die tijd: ‘Rutte heeft geen ruggengraat’, ‘het is een man zonder eigenschappen’. Najaar 2013 dreigde zijn blauw-rode kabinet al weer te stranden omdat het geen meerderheid in de Eerste Kamer had. Niet getreurd, prompt sloot de wendbare premier het Herfstakkoord met D66, ChristenUnie en SGP om draagvlak te behouden in de senaat. En op 18 maart werd de VVD op het nippertje de grootste zodat Rutte het initiatief houdt om op zoek te gaan naar nieuwe meerderheden.

De grote vraag is: hoe slaagt Mark Rutte erin telkens weer uit onmogelijke situaties te ontsnappen? Wat is het geheim van deze politieke trapezwerker?

Begin jaren negentig. Mark Rutte rijdt terug naar Nederland van skivakantie in Sankt Moritz. Samen met Jort Kelder, de latere hoofdredacteur van *Quote* en televisiecomedian. Ze kennen elkaar uit het hoofdbestuur van de JOVD. De gebutste Volvo hebben ze van Kelders broer geleend. Onderwerp van gesprek: wat ze later willen worden. Mark Rutte zegt zonder blikken of blozen: ‘De VVD wordt de grootste partij van het land en ik word premier.’

Kelder, vijftientwintig jaar later: ‘Daar moest ik wel om lachen, want de VVD had toen nog geen vijftien procent van de stemmen. Maar Mark leek er echt van overtuigd.’ Geschiedenisstudent Rutte was sinds 1988 voorzitter van de JOVD, waar de linkse en rechtse afdelingen in het land elkaar de hersens insloegen. ‘De hele zaak dreigde in elkaar te donderen,’ zegt Kelder: ‘Maar Mark wist al die ruziënde clubjes bij elkaar te houden door eindeloos te praten en met iedereen cappuccino te gaan drinken. Hij maakte elke handgranaat onschadelijk. Niets bleef aan hem kleven. Hij werd toen al Mister Tefal genoemd. Hij ging weg met applaus.’

Rutte werd human-resource manager bij Unilever, onder andere bij de pindakaasfabriek in Delft. In 2002 vroeg Gerrit Zalm hem als staatssecretaris van Sociale Zaken, gevolgd door een periode op Onderwijs. Behendig loodste hij een nieuwe bijstandswet door de Kamer. De ambtenaren, gewend aan de strenge hiërarchie, waren aangenaam verrast door zijn spontaniteit. Hij sprak ze zomaar aan in de lift en iedereen mocht ‘Mark’ tegen hem zeggen.

Zijn eerste grote beproeving kwam toen Rita Verdonk probeerde hem als aankomend partijleider een spaak in het wiel te steken. Drie maanden voor de Tweede Kamerverkiezingen ging de telefoon bij Jan Driessen, oud-journalist en in 2006 directeur communicatie bij verzekeraar Aegon. ‘Het was Mark, of ik hem wilde helpen als campagnestrateeg. De VVD was tot op het bot verdeeld. Maar Mark bleef met iedereen praten en overleggen. Zelfs met Rita en haar adviseurs hield hij goed contact. Af en toe was hij heel boos, maar dat liet hij alleen binnenskamers blijken. Hij heeft een ongelooflijk incasseringsvermogen.’ Uiteindelijk zette hij Rita pas uit de fractie toen hij wist dat het niet tot een partijscheuring zou leiden. Driessen: ‘Door zijn gevoel voor timing heeft hij zelfs toen geen vijanden gemaakt.’

Al jaren woont Mark Rutte in een eenvoudig appartement in de Haagse wijk Benoordenhout. Het interieur ademt een vooroorlogse sfeer: een piano, boekenkasten vol politieke biografieën en het verzameld werk van Thomas Mann, een vergeelde poster van Davos aan de muur. Toen hij premier werd, was hij er met geen stok toe te bewegen het Catshuis te betrekken: hij weigerde zijn vertrouwde woninkje te verlaten. De peperdure gepantserde Mercedes S600 waarin Balkenende in zijn laatste jaren werd vervoerd, liet hij ook aan zich voorbij gaan. Hij gaf de voorkeur aan een gebruikte BMW. In zijn vrije tijd rijdt de minister-president in een oude Saab 9-3 Station met versleten koppelingsplaten. De sobere liberaal vliegt liever economy class dan business class en declareert nooit bonnetjes. Een jacquet heeft hij nog steeds niet. Voor gelegenheden als Prinsjesdag huurt hij er eentje voor nog geen honderd euro. ‘Mark hecht absoluut niet aan uiterlijk vertoon,’ zegt Jan Driessen, die nog altijd regelmatig contact met hem heeft. ‘Hij loopt ook nog steeds met die oude Nokia rond. Als je vraagt: moet je geen iPhone?, zegt hij meteen: nee joh, heb ik niet nodig. Hij is door het premierschap nul komma nul veranderd.’

Gebleven zijn ook de vaste vakantiebestemmingen en eetgewoonten van Rutte. Zo moet en zal hij minstens een keer per jaar naar New York, waar zijn wandelroute hem altijd voert langs de showroom van Steinway & Sons en het huis van de in 1989 overleden pianovirtuoos Vladimir Horowitz aan de Upper East Side. Inmiddels al een kwart eeuw oud is de traditie om met een groep oud-JOVD’ers te gaan skiën in de Zwitserse Alpen. Jort Kelder, ook steevast van de partij: ‘Hij wil altijd naar het zelfde kneuterige hotel in Zermatt, met zo’n wagenwiel aan het plafond. En de eerste avond moéten we van hem naar het zelfde matige fondue-restaurant, Café Dupont. Mark is een man van tradities, dat geeft hem houvast.’

In Den Haag is Rutte stamgast van Indonesische restaurants als Soeboer aan de Brouwersgracht en Poentjak aan de Kneuterdijk. Zo onderhoudt hij zijn contacten met familieleden, vrienden, partijgenoten, ministers, fractieleiders in de Kamer en mogelijke toekomstige coalitie- en gedoogpartners. Voor zulke avondlijke gesprekken heeft de eeuwige vrijgezel alle tijd. Behalve de piano, Thomas Mann en één glas rode wijn is er thuis niemand die op hem wacht.

Duracel-konijntje

Ruttes voorganger Jan Peter Balkenende kreeg na zijn aftreden zware kritiek vanuit zijn eigen CDA. Hij had zich omringd met een 'ijzeren ring van adviseurs' die ervoor zorgden dat onwelgevallige informatie niet meer tot hem doordrong. Het Torentje was een gesloten bastion geworden. Rutte, met zijn ervaring als cappuccinodrinker bij de JOVD en human-resource manager bij Calvé, nam zich voor dat hij dat niet zou laten gebeuren. 'Hij heeft meteen gezegd: zo'n ijzeren ring wil ik niet,' observeert CDA-kenner Pieter Gerrit Kroeger, die meewerkte aan een kritisch rapport voor het partijbestuur over de grote nederlaag van het CDA in 2010: 'Hij heeft de luiken van het Torentje opengezet.'

Aan het Binnenhof heeft Rutte maar één echte vertrouweling: politiek assistent Annelies Pleyte, die al voor hem werkte toen hij fractieleider was. Naast zijn reguliere vergaderingen met zijn ambtenaren, de VVD-top en PvdA-kopstukken als Lodewijk Asscher en Diederik Samsom gaat hij twee keer per week fitnessen met zijn bewindslieden: goed voor de teambuilding. Bovendien onderhoudt hij een gigantisch netwerk via telefoon en vooral sms. Ook zijn directe medewerkers weten vaak niet wie hij allemaal raadpleegt. Rutte is de eerste Nederlandse minister-president die per sms regeert.

Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Ronald Plasterk diende ook onder Balkenende. Hij maakte van nabij mee hoe de onderlinge verhoudingen tussen CDA en PvdA verziekt raakten door de moeizame relatie tussen Balkenende en zijn vicepremier Bos, gestook van hun spindoctors en eindeloze loopgravenoorlogen tussen departementen. Vaak moesten de fractieleiders van de regeringspartijen in de Kamer eraan te pas komen om de conflicten binnen het kabinet te sussen. In Rutte II is het de premier zelf die de goede verhoudingen bewaakt, zegt Plasterk. Hij laat details graag over aan zijn vakministers, hij heeft het liefst dat die hun eigen zaken regelen. 'Ik had hem een keer een uitgebreide sms gestuurd over een probleem met de Antillen. Kreeg ik een sms'je terug: "Tja. Succes." Dan weet je dat je het zelf moet oplossen, én zo voorkomt hij dat alle problemen bij hem terechtkomen. Maar als er conflicten dreigen tussen bewindslieden, komt hij meteen in actie. Hij heeft veel gevoel voor achterliggende emoties die niet worden uitgesproken. Dan zorgt hij er meteen voor dat het in kleine kring wordt opgelost. Liefst voordat het in de ministerraad komt.'

De energieke Rutte (vicepremier Asscher: ‘Hij is net een Duracel-konijntje’; een oud-medewerker: ‘Hij is als kind in een vat met *energy drink* gevallen’) schakelt snel. Als een minister hem in het Torentje vertelt over dreigende onenigheid met een collega, belt hij meteen die andere minister: ‘Ik zet je even op de speaker. Kunnen jullie dit samen oplossen?’ Plasterk: ‘Dan moet je wel, en kan hij weer door.’

Mocht het in de ministerraad toch tot een aanvaring komen, constateert de voormalige human-resource manager dat het tijd is voor koffie. ‘Dan neemt hij de ene minister mee naar een hoek van de Trêveszaal en Asscher de andere minister naar een andere hoek. Dan is de kou snel uit de lucht, wordt een besluit genomen en kan iedereen de vergadering met opgeheven hoofd verlaten.’

Lilianne Ploumen, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en net als Plasterk van de PvdA, ging meteen na de installatie van het kabinet met de premier op handelsmissie naar Turkije. ‘Zo heb ik zijn werkwijze al snel leren kennen. Mark bereidt zich heel goed voor op wie hij gaat ontmoeten. Hij is open, legt makkelijk contacten, stelt mensen meteen op hun gemak. Zo opereert hij op werkbezoeken maar ook in Den Haag.’ Zelfs in het formalistische China liep hij spontaan op zijn gesprekspartners af en stelde zich voor met ‘Hello, I’m Mark!’. Die spontaniteit is niet alleen uit aardigheid: het geeft Rutte ook het strategische voordeel dat zijn gesprekspartners hem snel in vertrouwen nemen. Daardoor weet hij voortdurend wat er speelt. Ploumen: ‘Als je je afstandelijk opstelt, zijn mensen niet geneigd je te vertellen wat ze werkelijk vinden. Maar omdat hij zo open is, krijgt hij dat wel te horen. Dat geeft hem een enorme informatievoorsprong.’

Zuid-Beveland, februari 2012. Mark Rutte staat in de gure wind op een boerenerf in Nisse. Hij is op werkbezoek in Zeeland. De eigenaar van het agrarische bedrijf biedt hem een mandje streekproducten aan en vraagt of hij Kees van der Staaij misschien kent. Hij wil de leider van de SGP, de partij waarop hij al vele jaren stemt, ook een presentje laten bezorgen. ‘Tuurlijk!’, roept Mark en grijpt zijn oude Nokia: ‘Ha Kees, ik sta hier in Zeeland bij een fruitteler die een kist appels voor jou wil meegeven. Zal ik die voor je meenemen in de dienstauto? Ja? Oké, doe ik! Leuk man, hier!’

Van der Staaij krijgt nog steeds een glimlach op zijn gezicht als hij aan het voorval terugdenkt. Ondanks het feit dat zijn partij het liefst een regering op grondslag van Gods Woord zou zien, is Van der Staaij zeer in zijn nopjes met de liberale premier. Hij noemt hem ‘spontaan’, ‘benaderbaar’ en ‘super-sociaal in de omgang’. Rutte regeerde nog maar net met gedoogsteun van Wilders of hij belde al met Van der Staaij: ‘Hij wilde weten hoe wij ervoor stonden. Toen hebben we een paar keer samen een vorkje geprikt. Hij nam er de tijd voor. Ik merkte: hij investeert echt in ons.’ Strategisch voordeel voor Rutte: toen hij in 2011 voor het eerst zijn meerderheid in de Eerste Kamer verloor, was de SGP bereid hem de hand te reiken, in ruil voor zaken als het respecteren van ambtenaren die geen homoparen wilden trouwen en geen verruiming van de koopzondag.

Toen ook Ruttés tweede kabinet stuk dreigde te lopen op de verhoudingen in de Eerste Kamer, sloot de SGP zich aan bij de ‘constructieve drie’. Zo wist Rutte de beginselvaste getuigenispartij ertoe te verleiden dicht tegen de macht aan te kruipen. Van der Staaij: ‘We blijven vasthouden aan onze campagne tegen overspel. Politiek kom ik daar niet ver mee, maar het geeft de partij kleur op de wangen. Maar je moet in Den Haag ook resultaat boeken en dat kan alleen in kleine stapjes. Mark Rutte begrijpt heel goed wat onze wensen zijn. Zo kunnen we samen komen tot een win-winsituatie.’

Alexander Pechtold, ook van de ‘constructieve drie’, kijkt met een mengeling van verbazing en bewondering naar het gemak waarmee Rutte zulke uiteenlopende partijen als het CDA, de PVV, de SGP, GroenLinks, de ChristenUnie, de PvdA en zijn eigen D66 het hof weet te maken: ‘Ik vind het wel getuigen van kwaliteit als je elke week met iemand anders bij Soeboer gaat eten en iedereen heeft het idee: dit doet hij alleen met mij. Terwijl ze bij Soeboer denken: daar zit er weer één. Die gave heeft Rutte.’

Slechter kan de D66’er het verkroppen dat de altijd glimlachende premier met steun van Wilders regeerde en vroom de andere kant opkeek toen de PVV een Polenmeldpunt startte: ‘Rutte is van een principieel soort lenigheid. Maar dat hij politiek ging bedrijven over de ruggen van Polen en Oost-Europeanen, was op het principeloze af.’ Toen de VVD-leider tijdens de statencampagne op de tv uitriep dat jihadstrijders beter konden sneuvelen in het Midden-Oosten dan naar Nederland terug te keren, dacht Pechtold: je mag met zo’n vluggertje best vijf extra zetels proberen in de wacht te

slepen, maar ik zal je met die uitspraak blijven achtervolgen.

Regelmatig kwam Pechtold in aanvaring met de premier die hij gedooft. Bijvoorbeeld tijdens de onderhandelingen over het Herfstakkoord van 2013. Tot op het eind bleef D66 ruzieën met de PvdA over de vraag wanneer de inkorting van de WW en de versoepeling van het ontslagrecht moesten ingaan. Op een gegeven moment ontplofte Rutte, die altijd de vaart erin wil houden. Kon Pechtold eindelijk eens ophouden met zijn gezeur? Het werd nog net geen scheldpartij. Maar lang duurt zo'n woedeaanval van de premier niet. Pechtold: 'Het unieke is dat hij je daarna meteen opbelt. Dan zegt hij iets als: dat was niet goed van me. Ik wil je bedanken voor de steun die je me ook hebt gegeven, hoe kan ik jullie helpen zodat we er morgen samen uit kunnen komen?'

Vrijwel iedereen die meer dan een paar maanden intensief met Rutte heeft samengewerkt, heeft wel zo'n driftbui meegemaakt. Maar altijd komt dat telefoontje of sms'je om het bij te leggen. Pechtold: 'Het is slim van Rutte dat hij het zo aanpakt. Het is heel moeilijk om dan boos op hem te blijven.'

In Ruttes werkkamer in het Torentje staat schuin onder het portret van de voorlaatste liberale premier van Nederland, Pieter Cort van der Linden, een foto van Angela Merkel, voorzien van een persoonlijke opdracht 'für Mark'. Getekend: 'Angela'. Ook op de machtigste vrouw van de wereld heeft Rutte indruk gemaakt met zijn informele stijl. Aanvankelijk had de Hollandse premier nog heel wat wantrouwen te overwinnen in het Bundeskanzler-amt. Dat kwam vooral door zijn gedoogpartner Wilders die ten oosten van Winterswijk als een gevaarlijke rechts-populist wordt beschouwd. Het was dan ook heel verstandig dat hij Berlijn bezocht als eerste hoofdstad na zijn aantreden. Merkel wilde van hem weten of Nederland nog wel een betrouwbare Europese bondgenoot was. Rutte drukte haar op het hart dat Geert Wilders niets te zeggen had over het buitenlands beleid en dat hij in dat opzicht rekende op steun van de pro-Europese partijen in het Nederlandse parlement. Kennelijk wist Rutte de bondskanselier met die uitleg gerust te stellen, schrijft toenmalig ambassadeur in Berlijn Marnix Krop in zijn boek *Hart van Europa*: 'Merkel ging met de vaststelling "ook ik ben een realist" over tot de orde van de dag.' Echt hartelijk werd de relatie pas toen Rutte na het sneuvelen van zijn eerste kabinet een 'Grosse Koalition' sloot met de PvdA. Merkel zag dat als een teken dat de gematigde krachten het in Nederland onder leiding van Mark Rutte hadden gewonnen van het

extremisme. Sindsdien is de premier een graag geziene gast in Berlijn. Merkel en hij bellen elkaar regelmatig, soms zelfs op zaterdag tijdens het boodschappen doen.

De Duitsers hebben Rutte inmiddels met twee hoge prijzen geëerd. De man die in eigen land het verwijt kreeg dat hij het rechts-populisme salonfähig maakte, ontving de LudwigErhard-Medaille vanwege het bedwingen van het populisme en zijn ‘standvastige koers’. In zijn dankwoord ging hij uitgebreid in op zijn liefde voor Thomas Mann. De bondskanselier zelf overhandigde hem met een persoonlijke lofrede de nog veel prestigieuzere WaltherRathenau-Preis. ‘Ze heeft hem politiek in haar hart gesloten,’ zegt Marnix Krop. Dat hij in Nederland in campagnetijd dingen roept als ‘geen cent meer voor de Grieken’ neemt Merkel voor lief. Krop: ‘Wat telt, is wat hij doet in Berlijn en Brussel. Om de euro te redden stemt Nederland in de praktijk in met verruiming van de bevoegdheden van de Europese Commissie en de Europese Centrale Bank. Als het erop aankomt, vindt ze Mark Rutte *verlässlich* en dat is het grootste compliment dat je uit haar mond kunt krijgen’.

Amstelveen, zaterdag 14 maart 2015. De verkiezingen staan voor de deur en Mark Rutte loopt, gevolgd door televisiecamera’s, een winkelcentrum binnen. In spijkerbroek, blauw donsjack, de bovenste twee knoopjes van zijn overhemd staan open. ‘Hallo! Goeiemiddag!’, roept hij tegen flyerende VVD’ers: ‘Leuk jullie te zien! Dit ziet er allemaal goed uit, zeg! Hoe is het leven? Leuk!’ Spontaan knielt hij naast een buggy om zich samen met het peutertje te laten filmen. ‘Te gek! Super! Dank voor uw stem! Tot snel! Leuk u te zien!’ roept hij naar het winkelend publiek. Een man met zijn arm in een mitella vertelt dat zijn sleutelbeen is gebroken. Rutte: ‘Komt helemaal goed!’

Dan loopt hij opgewekt door.

Winston Churchill zei ooit van zijn voorganger David Lloyd George: ‘Hij was een charmeur die de schors van een boom af kon vleien.’ Het had over Mark Rutte kunnen gaan: de man die altijd zijn telefoon opneemt, die elk sms’je binnen een kwartier beantwoordt, die net zo makkelijk met de PVV als met de PvdA regeert en ondertussen ook alle lijnen met mogelijke nieuwe coalitiepartners openhoudt. Hij kweekt er goodwill mee en het zorgt ervoor dat zijn politieke tegenstanders wel te

hoop lopen tegen zijn beleid maar het hem persoonlijk altijd weer vergeven. Zelfs bij de PVV en de SP noemen ze Mark Rutte een ‘aardige vent’. Jort Kelder omschrijft zijn jeugdvriend als een ‘nat zeepje waar niemand greep op kan krijgen’. En dat bedoelt hij als een compliment: ‘Hij is de ideale premier voor deze tijd. Mark heeft al jaren geleden gezien dat de grote politieke partijen door de ontzuiling en individualisering hun vanzelfsprekende machtsbasis verliezen. Dat vraagt om een premier die met iedereen zaken kan doen. Als iemand dat kan, is hij het.’

Binnenhof-watcher Pieter Gerrit Kroeger: ‘Natuurlijk betaalt Rutte daar een prijs voor. Hij krijgt verwijten als: hij is te spontaan, te flexibel, te wendbaar. Het is allemaal waar. Maar probeer in Den Haag maar eens iemand te vinden die een hekel aan Mark Rutte heeft. Die vind je niet.’

Seriële monogamie

Communicatiegoeroe Jan Driessen: ‘Op het moment van de verkiezingsuitslag ziet Mark meteen wat de kansen en de mogelijkheden zijn. En daar handelt hij naar. Hij snapt slecht dat anderen dat opportunistisch vinden, voor hem is dat het ABC van de hedendaagse politiek. Hij zegt: reken erop dat we de komende decennia voortdurend met wisselende meerderheden zaken zullen moeten doen. Dat vergt van een politiek leider een nieuw soort kundigheid en die heeft hij in huis. Hij past enorm goed in deze tijd.’

Van veel premiers werd gezegd dat ze goed bij de tijdgeest pasten. Zoals Ruud Lubbers, Der Macher, die orde op zaken stelde in Nederland en het CDA de grootste verkiezingsoverwinning ooit bezorgde: 54 zetels. En Wim Kok, de oud-vakbondsman die als premier van twee Paarse kabinetten zo boven de partijen wist uit te rijzen dat hij onaantastbaar leek. In beide gevallen sloeg hun populariteit plotseling om in het tegendeel. Toen Lubbers na twee centrumrechtse kabinetten ook nog probeerde met de PvdA te pacteren, werd het een bende. Opeens stond de man die alles wist en alles kon te boek als een Zonnekoning, een *control freak* die over zijn graf heen wilde regeren. Staatsman Kok werd van de ene op de andere dag beschouwd als een visieloze technocraat die de Fortuyn-revolte niet had zien aankomen. Rutte wordt nu geprezen om zijn flexibiliteit en zijn vaardigheid in het bedrijven van de seriële monogamie: uiterst loyaal totdat de volgende partner zich aandient. Maar

hoe lang kan hij daarmee doorgaan? Wanneer komt het moment dat de grillige kiezers opeens blijken te hunkeren naar een heel ander soort premier, een leider met onwrikbare standpunten en een meeslepende visie? Dan kunnen de kwaliteiten die nu in hem worden geprezen zich heel snel tegen hem keren.